Türk Dış Politikasında Akıllı Güç:
Somali Örneği (2011-2024)

Nihat BİÇER

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir, 2025

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA AKILLI GÜÇ: SOMALİ ÖRNEĞİ (2011-2024)

Nihat BİÇER

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2025

29/05/2025

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

(İMZALIDIR)
Nihat BİÇER

ÖZ

Türk Dış Politikasında Akıllı Güç: Somali Örneği (2011-2024)

BİÇER, Nihat

Yüksek Lisans, 2025

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ramazan ERDAĞ

Uluslararası ilişkilerin dinamik yapısına bağlı olarak ele alınan kavramlar ile devletler tarafından tercih edilen dış politika uygulamaları zamanla değişime uğramaktadır. Söz konusu değişim çerçevesinde akıllı güç kavramı geleneksel güç kavramına yeni bir bakış açısı getirmekte ve devletler tarafından dış politika uygulamalarında tercih edilen bir strateji olarak hayat bulmaktadır. Arap Baharı sonrasında Türkiye'nin dış politika uygulamaları göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin yumuşak güç unsurları ve/veya sert güç unsurları vasıtasıyla akıllı güç stratejisini hayata geçirdiği ve Türkiye-Somali ilişkilerinin söz konusu stratejinin uygulanmasına örnek teşkil ettiği değerlendirilmektedir. Türkiye-Somali ilişkilerinin 2011 yılında Somali'de yaşanan kıtlık felaketinin ardından ivme kazandığı ve akıllı güç stratejisi kapsamındaki uygulamalarla arzu edilen seviyelere ulaştığı görülmektedir. Çalışmada öncelikle gücün değişen yapısı ve akıllı güç kavramı üzerinde durulurken, müteakiben Türkiye-Somali ilişkilerinin tarihsel sürecine değinilmekte, son olarak Türkiye-Somali ilişkileri akıllı güç stratejisi kapsamında incelenmektedir. 2011 yılından itibaren Türkiye-Somali ilişkilerini akıllı güç stratejisi kapsamında incelemek, akıllı güç stratejisinin dinamiklerini ve söz konusu dinamiklere etki eden faktörleri gözler önüne sermek çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışmanın hazırlanması sürecinde nitel veri toplama yöntemi çerçevesinde birincil ve ikincil kaynaklar kullanılarak doküman analizi yöntemine göre veriler toplanmakta, elde edilen veriler belge ve metin çözümlemesiyle analiz edilmektedir. Türkiye'nin Somali'ye yönelik dış politika uygulamalarında akıllı güç stratejisinin kullanımı yumuşak güç unsurlarına yoğunlukla başvurulduğu insani ve kalkınma yardımlarıyla başlatılmakta, eş zamanlı olarak siyasi, ekonomik, güvenlik ve savunma ilişkileriyle geliştirilmektedir. İki ülke arasındaki ilişkiler geliştirilirken insani diplomasi ön planda tutulmakta, uluslararası normlara uygun olarak iki eşit devlet olarak hareket edilmekte, kazan-kazan ve rıza ilkeleri her aşamada göz önünde bulundurulmaktadır. Türkiye-Somali ilişkilerini içeren literatür incelendiğinde akıllı güç kavramının yeterince ele alınmadığı dikkat çekmektedir. Türkiye-Somali ilişkilerini akıllı güç stratejisinin kullanımı bağlamında inceleyen bu çalışmanın, iki ülke arasındaki ilişkileri akıllı güç stratejisi perspektifinden ele alması nedeniyle farklı bir bakış açısı getirebileceği ve literatürdeki mevcut çalışmaların kapsamını genişletebileceği kıymetlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Türk Dış Politikası, Akıllı Güç, Afrika Açılımı, Türkiye-Somali ilişkileri, güvenlik, savunma ve enerji işbirliği.

ABSTRACT

Smart Power in Turkish Foreign Policy: The Case of Somalia (2011-2024)

BİÇER, Nihat

Master's Degree, 2025

Department of International Relations

Supervisor: Prof. Dr. Ramazan ERDAĞ

The concepts discussed in relation to the dynamic structure of international relations and the foreign policy practices preferred by states change over time. Within the framework of this change, the concept of smart power brings a new perspective to the traditional concept of power and emerges as a strategy preferred by states in their foreign policy practices. When Türkiye's foreign policy practices after the Arab Spring are considered, it is evaluated that Türkiye has implemented the smart power strategy through soft power elements and/or hard power elements and that Türkiye-Somalia relations are an example of the implementation of this strategy. It is observed that Türkiye-Somalia relations gained momentum after the famine disaster in Somalia in 2011 and reached the desired levels with the practices within the scope of the smart power strategy. While the changing structure of power and the concept of smart power are emphasized in the study, the historical process of Türkiye-Somalia relations is subsequently touched upon and finally Türkiye-Somalia relations are examined within the scope of the smart power strategy. The aim of the study is to examine Türkiye-Somalia relations within the scope of the smart power strategy since 2011, to reveal the dynamics of the smart power strategy and the factors affecting these dynamics. In the preparation process of the study, data is collected according to the document analysis method using primary and secondary sources within the framework of the qualitative data collection method, and the obtained data is analyzed with document and text analysis. The use of smart power strategy in Turkey's foreign policy practices towards Somalia is initiated with humanitarian and development aids where soft power elements are intensively used, and is simultaneously developed with political, economic, security and defense relations. While developing relations between the two countries, humanitarian diplomacy is prioritized, they act as two equal states in accordance with international norms, and the principles of win-win and consent are taken into consideration at every stage. When the literature covering Türkiye-Somalia relations is examined, it is striking that the concept of smart power is not sufficiently addressed. It is evaluated that this study, which examines Türkiye-Somalia relations in the context of the use of smart power strategy, can bring a different perspective and expand the scope of existing studies in the literature because it addresses the relations between the two countries from the perspective of smart power strategy.

Keywords: Turkish Foreign Policy, Smart Power, African Initiative, Türkiye-Somalia relations, security, defense and energy cooperation.

TEŞEKKÜR

"Türk Dış Politikasında Akıllı Güç: Somali Örneği (2011-2024)" adlı çalışmanın, lisans döneminde başlayan bir akademik birikimin sonucunda, gerek sevgili ailemin gerekse kıymetli hocalarımın katkılarıyla ortaya çıktığını düşünmekteyim. Bir ekip çalışmasının sonucu olarak değerlendirdiğim bu eserde katkısı olduğuna inandığım kişilere minnetimi göstermek adına, isimlerinin zikredilmesini bir borç olarak görmekteyim. Burada tek tek isimlerini sayamayacağım öğrenci arkadaşlarımın tamamına desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Lisans ve yüksek lisans döneminde kendilerinden çok şey öğrenme mutluluğuna eriştiğim ve verdikleri bilgilerle ufkumun genişlemesine katkıda bulunan; Uluslararası İlişkiler Bölümünde görev yapan kıymetli hocalarım, Prof. Dr. Cengiz DİNÇ, Doç. Dr. Mustafa YETİM, Doç. Dr. Ali Onur ÖZÇELİK, Doç. Dr. Tahsin YAMAK, Doç. Dr. Tamer KAŞIKCI, Dr. İbrahim KÖREMEZLİ, Dr. Cansu ATILGAN PAZVANTOĞLU, Dr. Ragıp YILMAZ, Dr. Veysel TEKDAL, Dr. Canan ÇETİN, Dr. Oğuzhan MUTLUER, Dr. Müge DALAR BAYSAL'a; Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünde görev yapan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Alper ÖZMEN, Doç. Dr. Rukiye TINAS, Doç. Dr. Emre SAYGIN'a; İşletme Bölümünde görev yapan kıymetli hocam Prof. Dr. Abdullah YALAMAN'a; Tarih Bölümünde görev yapan kıymetli hocalarım Doç. Dr. Musa KILIÇ, Doç. Dr. Engin KIRLI'ya teşekkür ederim.

Derslerinden büyük keyif aldığım, öğrencilere bir birey olarak saygı ve nezaket içerisindeki yaklaşımından etkilendiğim, derin bilgi birikimini ve analiz yeteneğini akademik çerçeve içerisinde tartışmalarla aktarmayı başaran Bölüm Başkanımız ve aynı zamanda tez danışmanlığımı yapan Prof. Dr. Sayın Ramazan ERDAĞ'a katkılarından ve hoşgörüsünden dolayı teşekkür ederim.

Son olarak lisans ve yüksek lisans sürecinde beni destekleyen, her zaman yanımda olan sevgili eşim ve çocuklarıma göstermiş oldukları sabırdan dolayı teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ…….iv

ÖZ…….v

ABSTRACT…….vi

TEŞEKKÜR……...…….vii

İÇİNDEKİLER…….....viii

TABLOLAR LİSTESİ……..…….....x

ŞEKİLLER LİSTESİ……..xi

KISALTMALAR LİSTESİ……...xii

GİRİŞ…….1

BİRİNCİ BÖLÜM……4

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE YENİ GÜÇ YAKLAŞIMLARI VE AKILLI GÜÇ……..……..4

1.1.Soğuk Savaş Dönemi Geleneksel Güç Yaklaşımı……8

1.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Gücün Değişen Yapısı……12

1.2.1. Gücün Değişen Yapısı……..…….……12

1.2.2. Gücün Değişen Doğası…….……18

1.2.2.1. Sert Güç/Yumuşak Güç……...…….……19

1.2.2.2. Akıllı Güç…….……..……20

1.3. Akıllı Gücün Unsurları……...20

1.4. Akıllı Güç ve Dış Politika……..29

1.5. Akıllı Güç ve Türkiye-Somali İlişkileri…..…..……..36

İKİNCİ BÖLÜM…….43

TÜRKİYE-SOMALİ İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI……...43

2.1. Bağımsızlık Sonrası Somali…..……..43

2.2. Türkiye-Somali İlişkilerinin Tarihsel Evrimi..……53

2.3. Siyasi, Askerî ve Ekonomik Açılarıyla Türkiye-Somali İlişkileri(1960-2010)…….60

2.3.1. Siyasi İlişkiler.....…….…….……60

2.3.2. Askerî İlişkiler……..…….……64

2.3.3. Ekonomik İlişkiler.....…….…….……68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM…….72

TÜRKİYE-SOMALİ İLİŞKİLERİNİN AKILLI GÜÇ STRATEJİSİ ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ (2011-2024)……72

3.1. Akıllı Güç Stratejisinin Dinamiklerine Etki Eden Faktörler...…….72

3.2. İnsani ve Kalkınma Yardımları…….…….78

3.3. Siyasi İlişkiler…….……..88

3.4. Ekonomik İlişkiler ve Enerji İşbirliği…….……95

3.5. Güvenlik ve Savunma İşbirliği……...…103

SONUÇ……..111

KAYNAKÇA…….116

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo.1. Dünya Liderliği Döngüsü .....…….9

Tablo.2. Hegemon Devletler ve Ana Güç Kaynakları, (1500-1900)…….11

Tablo.3. Akıllı Güç Unsurları.....…….29

Tablo.4. Bağımsızlık Sonrası Somali'nin Önemli Kırılma Anları .....……45

Tablo.5. Türkiye-Somali Dış Ticaret Hacmi (1960-2010)……...68

Tablo.6. TİKA'nın Somali'deki Faaliyetleri (2024)…….81

Tablo.7. Türkiye ve Somali Arasında İmzalanan İkili Anlaşmalar (2011-2024)..……93

Tablo.8. Türkiye-Somali Dış Ticaret Hacmi (2011-2024)……..97

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil.1. Somali Haritası…….....…….43

Şekil.2. Ogaden Bölgesi Haritası …….…….....…….46

Şekil.3. Zeyla, Adel Sultanlığı ve Ajura Devleti …….54

Şekil.4. UNITAF Operasyon Bölgeleri Haritası …….65

Şekil.5. Türkiye-Somali Dış Ticaret Hacmi (1960-2010)…….68

Şekil.6. 2022 Yılında En Çok İnsani Yardım Yapan Altı Ülke …….87

Şekil.7. 2022 Yılında En Çok İnsani Yardım Yapan 20 Ülke …….87

Şekil.8. Türkiye'nin Somali ile Ticareti (2011-2024)…..……..….96

Şekil.9. Türkiye'nin Somali ile Ticareti (2011-2024) …….…….96

Şekil.10. Somali'nin Ülkelere Göre İhracatı (2023)...…….98

Şekil.11. Somali'nin Ülkelere Göre İthalatı (2023)…… …….98

Şekil.12. Somali'nin Yıllara Göre GSYİH (2011-2023).……102

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ADG: Arabuluculuk Dostlar Grubu

AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

AfB: Afrika Birliği

AMISOM: Somali Afrika Birliği Misyonu

BBC: British Broadcasting Corporation

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

CAATSA: Countering America's Adversaries Through Sanctions Act

CERN: Avrupa Nükleer Araştırma Merkezi

CNN: Cable News Network

CTF-151: Combined Task Force 151

DEAŞ: Devlet"ül İslamiyyefi'l Irak ve'ş Şam

DEİK: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu

FETÖ: Fethullahçı Terör Örgütü

FIFA: Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasılası

İHA: İnsansız Hava Aracı

İHH: İnsani Yardım Vakfı

İİT: İslam İşbirliği Teşkilatı

İMB: el-İttihâdü'l-Mehâkimi'l-İslâmiyye

KIZILAY: Türk Kızılayı

MAD: Mutually Assured Destruction

MC: Milletler Cemiyeti

NATO: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü

PKK: Partiya Karkerên Kurdistanê-Kürdistan İşçi Partisi

PYD: Partiya Yekîtiya Demokrat-Demokratik Birlik Partisi

OAPEC: Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği

SİHA: Silahlı İnsansız Hava Aracı

STK: Sivil Toplum Kuruluşları

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TDK: Türk Dil Kurumu

THY: Türk Hava Yolları

TİKA: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı

TMV: Türkiye Maarif Vakfı

TRT: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

TURKSOM: Somali Türk Görev Kuvveti

TÜRKSOY: Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı

UNITAF: Unified Task Force

UNOSOM: United Nations Operation in Somalia

UGK: Ulusal Geçiş Konseyi

UMH: Ulusal Mutabakat Hükûmeti

VOT: Voice of Türkiye

YEE: Yunus Emre Enstitüsü

YETKM: Yunus Emre Türk Kültür Merkezi

YPG: Yekîneyên Parastina Gel-Halk Koruma Birlikleri

YTB: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

GİRİŞ

Uluslararası sistemin tarihsel sürecine bakıldığında sürekli olarak değişim ve dönüşüm içerisinde olduğu görülmektedir. Özellikle 20. yüzyıldan başlayarak 21. yüzyılı da içerecek şekilde söz konusu değişim ve dönüşümlerin daha kısa zaman aralıklarında daha önemli kırılmalara sahne olduğu dikkat çekmektedir. 1. Dünya Savaşı, 2. Dünya Savaşı, Soğuk Savaş Dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönem 20. yüzyılın en önemli kırılma anlarını oluştururken: 11 Eylül saldırıları, Arap Baharı, Kovid-19 küresel salgını, Rusya-Ukrayna Savaşı ve Gazze'nin işgali 21. yüzyılın en önemli dönüm noktaları olarak öne çıkmaktadır.

Uluslararası sistemde yaşanan önemli kırılma anları hem devletlerin dış politikalarını etkilemekte hem de uluslararası ilişkiler disiplininde ele alınan bazı kavramları geliştirerek yeni anlamlar yüklenmesine neden olmaktadır. Uluslararası ilişkiler disiplininin bir sosyal bilim dalı olarak ortaya çıktığı dönemde kurulan Türkiye Cumhuriyeti, yukarıda belirtilen uluslararası sistemin önemli kırılma anlarında, diğer devletlerde olduğu gibi, reaksiyon göstererek farklı dönemler için farklı dış politika uygulamalarına başvurarak sürekli bir dönüşüm içerisinde bulunmaktadır. Diğer taraftan uluslararası ilişkiler disiplininde üzerinde en çok durulan kavramlardan birisi olan güç kavramı da tarihsel süreç içerisinde değişim ve dönüşüme uğrayarak, pek çok düşünür ve teorisyen tarafından farklı anlamlar yüklenerek ele alınmaya devam etmektedir. Güç kavramı, farklı tanımlamalarının yanında, aktörler arasında otoriteyi tesis eden, aktörlerin çıkarlarını gerçekleştirmeye veya önlemeye yarayan somut ve soyut imkânlar bütünü olarak tanımlanabilmektedir.

Tez çalışmasında Türk dış politikası, 21. yüzyıldaki önemli kırılma anlarından birisi olan Arap Baharı sonrasındaki süreçte, uluslararası ilişkiler disiplininde sıklıkla başvurulan güç kavramı kapsamındaki akıllı güç kavramı üzerinden ele alınmaktadır. Her iki unsurun da değişim ve dönüşüm içerisinde olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ele alınan bu kesitin örnek bir uygulama mekânı üzerinden incelenmesi açısından üçüncü bir unsur olarak, Türkiye'nin Afrika Açılımı Stratejisinde önemli bir konuma sahip ve tarihsel süreç içerisinde önemli dönüşümler geçirmekte olan Somali örneği tercih

edilmektedir. Akıllı güç kavramı ise, Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan, aktörlerin sahip olduğu sert ve yumuşak güç unsurlarının, farklı durumlara göre, tamamının veya ihtiyaç duyulanların dış politika uygulamalarına yöneltildiği uzun vadeli bir strateji olarak tanımlanabilmektedir.

Somali'de 2011'de yaşanan kıtlık felaketinin ardından, Türkiye'nin Somali'ye yardım elini uzatmasıyla başlayan ilişkiler günümüze kadar gelişerek devam etmektedir. Türkiye Somali'yle her alanda işbirliğine giderek ilişkilerini geliştirmeye devam ederken, akıllı güç kullanımına ilişkin uygulamalar Türkiye-Somali ilişkilerinde hayat bulmaktadır. Arap Baharı sonrası dönemde iki ülke arasındaki ilişkiler insani ve kalkınma yardımları, siyasi ilişkiler, ekonomik ilişkiler, enerji işbirliği, güvenlik ve savunma işbirliği konularında yoğunlaşmaktadır. Son dönemde iki ülke arasında imzalanan güvenlik, savunma ve enerji alanlarındaki işbirliği anlaşmaları ilişkilerin akıllı güç çerçevesinde sürdürülmeye devam edeceğini işaret etmektedir.

Bu kapsamda gücün değişen yapısına bağlı olarak akıllı güç kavramı ile 2011-2024 yılları arasındaki Türk dış politikası çerçevesinde Türkiye-Somali ilişkileri tez çalışmasının konusunu oluşturmaktadır. Tez çalışmasının amacı ise 2011 yılından itibaren Türkiye-Somali ilişkilerini akıllı güç stratejisi kapsamında incelemek, akıllı güç stratejisinin dinamiklerini ortaya koymak ve söz konusu dinamiklere etki eden faktörleri gözler önüne sermek şeklinde ifade edilmektedir. Söz konusu amaca yönelik "Akıllı güç ve dış politika bağlamında Türkiye-Somali ilişkileri nasıl değerlendirilmektedir?" araştırma sorusu öne çıkmaktadır. Araştırma sorusuyla bağlantılı olarak Arap Baharı sonrasında Türkiye-Somali ilişkilerinin akıllı güç stratejisi çerçevesinde açıklanabileceği ve tanımlanabileceği varsayılmaktadır.

Türkiye-Somali ilişkileri çerçevesindeki literatür incelendiğinde ağırlıklı olarak yumuşak güç kavramının kullanıldığı, iki ülke arasındaki ilişkilerin yumuşak güç kavramı üzerinden açıklanmaya çalışıldığı ve bazı çalışmalarda yumuşak güç kavramına ilave olarak kazan-kazan anlayışından da faydalanıldığı görülmektedir. Diğer taraftan, iki ülke arasındaki ilişkileri ele alan çalışmalarda akıllı güç kavramının yeterince ele alınmadığı dikkat çekmektedir. Literatürdeki mevcut çalışmalar dikkate alındığında Türkiye-Somali ilişkilerini akıllı güç çerçevesinde inceleyen bu çalışmanın, iki ülke arasındaki ilişkileri

akıllı güç kavramı perspektifinden ele alması nedeniyle önem arz ettiği ve literatürdeki mevcut çalışmaların kapsamını genişletebileceği değerlendirilmektedir.

Tezin ortaya çıkarılma sürecinde nitel veri toplama yöntemi kullanılmaktadır. Birincil ve ikincil kaynaklar kullanılarak doküman analizi yöntemine göre veriler toplanmaktadır. Veriler çoğunlukla internet üzerinden ve kütüphanelerden elde edilmekte; kütüphanelerin yanı sıra internetteki akademik veri tabanlarından, bilimsel yayın tarama sitelerinden, görüşme ve resmî kurumlarla yazışmalardan, medya ve web siteleri arşivlerinden, resmî web sitelerinden vb. faydalanılmaktadır. Doküman analizi yöntemine göre elde edilen veriler, belge ve metin çözümlemesiyle analiz edilerek yorumlanmakta ve yapılan analizlerle varsayım desteklenmektedir.

Tezin kuramsal çerçevesi oluşturulurken uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde güç kavramı yeni yaklaşımlar kapsamında ele alınmakta ve akıllı güç kavramı öne çıkarılmaktadır. Geleneksel güç anlayışında ne gibi değişimlerin meydana geldiği tarihsel süreç içerisinde aktarılırken, Soğuk Savaş dönemi sonrasında ortaya çıkan yeni güç anlayışının hangi hususları içerdiği üzerinde durulmaktadır. Tezin kuramsal çerçevesi yeni güç yaklaşımları ve akıllı güç kavramı üzerinden tasarlanmaktadır.

Tez, giriş ve sonuç bölümleri dışında üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde uluslararası ilişkiler disiplininde güç kavramının değişimi kavramsal açıdan ele alınmakta, akıllı güç kavramına odaklanılmakta ve akıllı güç kavramını farklı açılardan inceleyen eserlere ilişkin literatür taraması yapılmaktadır. İkinci bölümde, Somali hakkında genel bilgiler verilmekte ve Osmanlı Döneminden başlamak üzere Türkiye Somali ilişkilerinin Arap Baharına kadar olan tarihsel süreci Somali'nin bağımsızlık tarihi dikkate alınarak iki dönem hâlinde incelenmektedir. Üçüncü bölümde, Türkiye-Somali ilişkilerinde akıllı güç stratejisinin dinamikleri ve söz konusu dinamiklere etki eden faktörler üzerinde durulmakta, belirlenen faktörler göz önünde bulundurularak insani ve kalkınma yardımları, siyasi ilişkiler, ekonomik ilişkiler ve enerji işbirliği ile güvenlik ve savunma ilişkileri akıllı güç çerçevesinde somut örneklerle gözler önüne serilmektedir. Sonuç bölümünde ise, yapılan analizler kapsamında elde edilen bulgular açıklanırken, ulaşılan sonuçların mevcut literatüre olan katkısı belirtilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE YENİ GÜÇ YAKLAŞIMLARI VE AKILLI GÜÇ

Uluslararası ilişkiler disiplininde yer alan kavramlar, sosyal bilimlerin diğer disiplinlerinde olduğu gibi, zaman içerisinde bulunduğu dönemden etkilenerek, yaşanan değişim ve dönüşümlere bağlı olarak gelişim göstermektedir. Kavramlara, literatüre kazandırıldığı dönemden farklı olarak, değişen gündeme uygun olarak yeni anlamların yüklenmesi kavramların gün geçtikçe daha geniş perspektiften ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu kavramların başında ise uluslararası ilişkiler disiplininde en çok başvurulan kaynaklardan birisi olan güç kavramı gelmektedir.

Güç kavramı, tek bir bireyden başlayarak çokuluslu şirketlere kadar tüm aktörler için farklı anlamlar ifade edebilen ve aktörlerin sahip olmak amacıyla birbirleriyle rekabet etmek zorunda kaldıkları önemli bir kavramdır. Aktörlerin beklentilerine ve yükledikleri anlamlara bağlı olarak güç kavramına ilişkin farklı tanımlamalar bulunmaktadır. Benzer farklılık uluslararası ilişkiler disiplininde yer alan ana akım teorilerinde de görülmektedir. Güç kavramı söz konusu teorilere katkı veren akademisyenler tarafından düşüncelerini yansıtacak şekilde belli kategoriler içerisinde farklı anlamlar yüklenerek tanımlanmaktadır. Bu farklılıkların neler olduğunun görülmesi adına, öncelikle güç kavramının sözlük anlamı hakkında bilgi verilmekte müteakiben ana akım uluslararası ilişkiler teorileri tarafından güç kavramının farklı yorumları ve tanımlamaları üzerinde durulmaktadır.

Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde güç kelimesine ilişkin 11 farklı tanım yer almaktadır. Bu tanımlar incelendiğinde, "Siyasi, ekonomik, askerî vb. bakımlardan etki ve önemi büyük olan devlet veya devletler topluluğu: Güçler dengesi", "Bir ulus, bir ordu vb.nin ekonomik, endüstriyel ve askerî potansiyeli: İnsan gücü", "İktidar ve yeterliliğe sahip olan kimse" şeklindeki tanımlar yer almakta, güç kavramının sosyal bilimlerde kullanılan anlamlarıyla benzerlik göstermektedir. Her üç tanım da güç kavramından hem bireyler için hem de devletler için sahip olunması gereken iktidar, yeterlilik ve potansiyel olarak bahsetmektedir (TDK, 2024). Oxford sözlüğünde güç (*power*) kelimesi ortak

unsurlarla iki farklı şekilde tanımlanarak "insanları ve nesneleri kontrol etme kabiliyeti" ve "bir ülkenin veya bir bölgenin siyasi kontrolü" anlamında kullanılmaktadır. TDK sözlüğünde ifade edilen hususlardan farklı olarak aktörlerin diğer aktörler ve nesneler üzerindeki kontrol yetisi öne çıkarılmaktadır (Oxford Learner's Dictionary, 2024). Cambridge sözlüğünde ise güç (*power*) kelimesi hakkında pozitif bilimler ve sosyal bilimlerdeki kullanımına yakın 15 farklı tanım bulunmaktadır. Oxford sözlüğüne benzer şekilde "insanlar ve olaylar üzerinde etki sağlamak veya kontrol tesis etmek", "bir ülkedeki siyasi kontrol", "diğerleri üzerinde çok etkiye sahip bir ülke" ve "bir şey yapmak için resmî veya yasal hak" güç kavramının sosyal bilimlerdeki tanımları olarak dikkat çekmektedir (Cambridge Dictionary, 2024).

Güç kavramı, yukarıda belirtilen sözlük anlamlarında olduğu gibi, ana akım uluslararası ilişkiler teorisyenleri tarafından değişik yönlerinden ele alınmakta ve savundukları teorilerin özelliklerine uygun olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamalardan özellikle realizm, liberalizm ile sosyal inşacılık tarafından desteklenenler öne çıkmakta ve güç kavramı farklı boyutlarla incelenmektedir. Realistler, milli gücü oluşturan nüfus, teknoloji, endüstriyel kapasite, doğal kaynaklar gibi farklı unsurlar üzerinde dururken, askerî kapasiteyi ön plana çıkararak gücün materyal boyutuna vurgu yapmaktadır. Liberaller, askerî kapasitenin önemini kabul etmekle birlikte, güç kavramını alt kavramlara ayırarak askerî güç kapasitesinin dışındaki unsurlara dikkat çekmekte ve gücün davranışsal boyutunu gündeme getirmektedir. Sosyal inşacılar ise, söylemlerin ifade edildikleri andan itibaren etkilerinin olduğunu ve bir eylem doğurduğunu göz önünde bulundurarak, söylemlerin eyleme dönüşen gücünü söylemsel boyut altında ele almaktadır (Kadercan, 2019, s. 324-331). Gücün materyal boyutunda daha çok sahip olunması gereken bir potansiyel olarak öne çıkarken, davranışsal boyutta diğer aktörler ve nesneler üzerindeki kontrol kabiliyeti vurgulanmaktadır. Gücün söylemsel boyutunda ise, söylemlerin insanlar ve olaylar üzerindeki etkisi üzerinde durulmaktadır.

Gücün yukarıda bahsedilen üç boyutu aynı zamanda Paul Coleman tarafından yıkıcı güç ve yapıcı güç olarak kategorilere ayrılmaktadır. Sıfır toplamlı bir anlayışı temsil eden yıkıcı güç tek yönlü ve rekabetçi olarak nitelendirilmektedir. Güçlü ve zayıfın rollerinin belli olduğu bu yaklaşımda güçlü olan zayıf üzerinde otorite ve inisiyatife sahiptir. Bu özellikleri ile daha çok gücün materyal boyutunun karşılığı olarak

değerlendirilebilmektedir. Yapıcı güç ise gücün davranışsal ve söylemsel boyutuna karşılık gelirken çift yönlü ve işbirliğine dayanan bir güç anlayışını ortaya koymaktadır. Yapıcı güç anlayışında birbirlerinin gücünü paylaşan aktörler daha esnektir, diğer aktörlerin ve çevrenin taleplerine duyarlıdır (Öğün ve Aslan, 2014, s. 104-105).

Güç kavramının her yerde karşımıza çıkan eski bir kavram olduğuna dikkat çeken Robert Dahl, aktörler arasındaki ilişkilere vurgu yaparak gücün etki ve kontrol özelliklerini öne çıkarmaktadır. Dahl, güç kavramını trafik polisi örneği üzerinden "Bir aktörün başka bir aktörün davranışlarını değiştirebilme yetisi" olarak tanımlamaktadır (Dahl, 1957, s. 201-203). Eski ve yaygın olarak nitelendirilen güç kavramının, realistlerin ilk temsilcileri olarak kabul edilen düşünürler tarafından materyal boyutuna vurgu yapılarak kullanıldığı görülmektedir. Thucydides, ünlü Melian Diyaloğunda "güçlüler ne isterse onu yapar, zayıflarsa çekmek zorunda olduklarını çeker" ifadesine yer verirken, güce sahip olmanın önemine vurgu yaparak, güç sahibi olan aktörlerin ahlaki ve etik hiçbir prensibi göz önünde bulundurmadan sadece çıkar temelinde hareket ettiklerine dikkat çekmektedir (Thucydides, 1974, s. 224). Niccolo Machiavelli, gücü hükümdarların sahip olması gereken özelliklerden birisi olarak nitelerken "Aslan" metaforu ile tasvir etmekte ve güce sahip olmak için tavsiyelerde bulunurken bir hükümdarın kendi ordusunu teşkil etmesi gerektiğini belirtmektedir (Machiavelli, 2018, s. 49-56, 67-76).

Gücü "ulusal çıkarların gerçekleştirilmesi" ve "bir aktörün başka bir aktörü kontrol altına alması" olarak değerlendiren Hans Morgenthau, gücü tek bir unsur üzerinden tanımlamak yerine coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askerî hazırlık, nüfus, ulusal karakter, ulusal moral, diplomasi kalitesi olmak üzere sekiz unsurun bileşeni olarak görmektedir. Birbirleriyle ilişkili olan ve bağımsız düşünülemeyen bu unsurlar arasında askerî kapasiteye sahip olmak daha öncelikli olarak görülmektedir (Morgenthau, 1948, s. 80-108). Neo-realizmin önemli isimlerinden birisi olan John Mearsheimer güç konusunda "potansiyel ve gerçek güç" ayrımı yaparken; potansiyel güç olarak nüfus ve zenginlik düzeyini öne çıkarmakta, gerçek güç olarak kara gücünün liderliğinde askerî güçten söz etmektedir (Mearsheimer, 2001, s. 43). Neo-realizmin bir diğer önemli ismi Kenneth Waltz, gücün aktörlerin özerkliğini sürdürmesi, daha geniş eylem aralıklarına izin vermesi, daha geniş güvenlik alanına sahip olması ve çıkarları için hareket etme yeteneği sağlaması yönlerinden fayda sağladığını vurgulamaktadır (Waltz, 1979, s. 194-195).

Gücün materyal boyutuna ilişkin realistler tarafından yapılan tanımlarda bahsedilen askerî kapasitenin önemini kabul eden liberal teorisyenler, realist düşünürlerden farklı olarak gücün davranışsal boyutuna vurgu yapmaktadır. Davranışsal anlayış hem tehdit ve cezalandırma gibi sert güç unsurlarını hem de ödüllendirme gibi yumuşak güç unsurlarını içermektedir (Kadercan, 2019, s. 325-328). Neo-liberalizmin iki önemli temsilcisi olan Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye gücü "bir aktörün başka bir aktörü yapmayacağı bir şeyi yapmaya ikna etme yeteneği" olarak tanımlamaktadır (Keohane ve Nye, 2011a, s.10). Nye, Keohane'den bağımsız olarak yürüttüğü çalışmalarda yumuşak güç ve sert güç ayrımını yaparken iki gücün birlikte kullanıldığı akıllı güç kavramından bahsetmektedir (Nye, 2004a, s. 270). Nye'e göre yumuşak gücün temel felsefesi "eğer istediğim şeyi isteyebilmeni sağlayabilirsem, o zaman yapmak istediğim şeyi yapmaya seni zorlamama gerek kalmaz" şeklinde özetlenebilmektedir (Nye, 1990, s. 181).

Neo-liberalizmin başka bir temsilcisi olan Abramo Fimo Kenneth Organski gücü "bir şeyden ziyade bireyler veya birey grupları arasındaki bir ilişkinin parçası" olarak görmekte ve "kişinin kendi amaçları doğrultusunda başkalarının davranışlarını etkileme yeteneği" olarak tanımlamaktadır (Organski, 1968, s. 102-106). Michael Barnett ve Raymond Duvall gücü zorunlu güç, kurumsal güç, yapısal güç ve üretken güç olmak üzere dört kategoride ele almaktadır. Zorunlu güç ile "bir aktörün diğeri üzerinde doğrudan kontrol sahibi olmasına izin veren etkileşim ilişkileri" ifade edilirken, kurumsal güç ile "aktörlerin başkaları üzerinde dolaylı kontrol uyguladığında ortaya çıkan ilişkiler" olarak tanımlanmaktadır. Yapısal gücün "aktörlerin birbirleriyle doğrudan ilişkili olarak toplumsal kapasitelerinin ve çıkarlarının oluşturulmasıyla ilgili" olduğu belirtilirken, üretken güç "anlam ve anlamlandırma sistemlerinde öznelliğin toplumsal olarak dağınık üretimi" şeklinde tanımlanmaktadır (Barnett ve Duvall, 2005, s. 45-57).

Sosyal inşacıların desteklediği söylemsel boyut ise güç ilişkilerinin söylemler, fikirler ve normlar vasıtasıyla kurulduğuna dikkat çekmektedir. Gücün söylemsel boyutunun açıklanmasında sosyal inşacılık yaklaşımının ilk teorisyenlerinden sayılan Nicholas Onuf ve en çok bilinen ismi Alexander Wendt öne çıkmaktadır. Onuf sosyal inşa sürecinde söylemlere ve eylemlere dikkat çekerken, her söylemin kendinden bağımsız olarak bir eylemi inşa ettiği üzerinde durmaktadır (Onuf, 1989, s. 35-43). Wendt ise "Anarşi devletler ne anlıyorsa odur" şeklindeki ünlü tanımında belirttiği gibi güç

siyasetinde sadece kimlikler ve çıkarların etkili olmadığını, fikirler ve normlar vasıtasıyla inşa edildiğini vurgulamakta ve tercihlerin belirlenmesi yoluyla uluslararası aktörlerin davranışlarının değiştirilebileceğini ifade etmektedir (Wendt, 1992, s. 395, 403-407). Martin B. Carstensen ve Vivien A. Schmidt için güç "fikirsel güç" anlamına gelmekte ve "aktörlerin fikirsel unsurların kullanımı yoluyla diğer aktörlerin normatif ve bilişsel inançlarını etkileme kapasitesi" olarak tanımlanmaktadır. Fikirsel güç ise fikirler aracılığıyla güç, fikirler üzerindeki güç ve fikirlerdeki güç olmak üzere birbirini takip eden üç farklı türe ayrılmaktadır. Bunlar sırasıyla sahip olunan ikna kapasitesini, kontrol etme kapasitesini ve belirli fikirlerin kurumsallaştırılmasında otoriteye sahip olma durumunu göstermektedir (Carstensen ve Schmidt, 2016, s. 321-323).

1.1. Soğuk Savaş Dönemi Geleneksel Güç Yaklaşımı

Güç kavramının daha çok realizmle ilişkilendirilmesine rağmen, yapılan tanımlamalar göz önünde bulundurulduğunda, sadece realizmin tekelinde olmadığı ve uluslararası ilişkiler disiplininde yer alan farklı yaklaşımlar tarafından da ele alındığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte realistlerin güç anlayışında diğer yaklaşımlardan farklı olarak somut ve ölçülebilir materyal unsurların yer aldığı (Öğün ve Aslan, 2014, s. 94-98) ve bu unsurların geleneksel güç anlayışının da temelini oluşturduğu dikkat çekmektedir. Materyal boyutun ön planda olduğu geleneksel güç anlayışında askerî kaynaklar başta olmak üzere demografik ve ekonomik kaynakların varlığı önem arz etmektedir (Kadercan, 2019, s. 328-331). Sayıca üstünlüğün önemli olduğu geleneksel güç anlayışı Soğuk Savaş döneminin sonuna kadar kabul gören bir anlayış olmuştur.

Devletler tarih sahnesine ilk çıktıkları günden itibaren önemli bir aktör olarak uluslararası sistemde yer almaya devam etmektedir. Ulus devlet anlayışının kabul görmeye başladığı Vestfalya sonrası dönemde, en önemli güç unsuru olarak askerî birliklerin öne çıktığı görülmektedir (Sander, 2017, s. 98-101). Devletin başat aktör olduğu uluslararası sistemde, devletler aralarında çıkan sorunları genellikle savaş yoluyla çözmeye çalışmışlar ve avantajlı konumda yer alabilmek adına güçlü ordulara sahip olma peşinde koşmuşlardır. Devletler kendi güvenliklerini sağlayabilmek için genellikle kendi başının çaresine bakma eğiliminde olurken zaman zaman güç dengesi sağlamak suretiyle diğer devletlerle bir güç mücadelesi içine girmişlerdir (Baylis, 2008, s. 71-73).

Lider Ülke	Yüzyıl	Küresel Savaş	Meydan Okuyan
Portekiz	1500'ler	1494-1516	İspanya
Hollanda	1600'lar	1580-1609	Fransa
İngiltere	1700'ler	1688-1713	Fransa
İngiltere	1800'ler	1792-1815	Almanya
ABD	1900'lar	1914-1945	Sovyetler Birliği

Tablo.1: Dünya Liderliği Döngüsü (Modelski, 1987, s. 42-44).

Materyal güç anlayışı çerçevesinde, diğer devletlere karşı üstünlük sağlamak için ordulardaki asker sayısı ile silah ve teçhizat sayısının, diğer devletlerin ordularına kıyasla fazla olması önemli bir güç göstergesi sayılmıştır. Devletlerin gücü; asker sayısının fazla olduğu ordular, ulaşım kabiliyeti, dönemin teknolojisine sahip sayıca üstün silah ve teçhizat ile ordularını besleyebilecek büyüklükteki ekonomileri ile ölçülebilir hâle gelmiştir (Nye, 1990, s. 177-179). Modelski'nin Tablo-1'de sunulan "Dünya Liderliği Döngüsü" incelendiğinde (Modelski, 1987, s. 42-44), 15. yüzyıldan başlamak üzere Soğuk Savaş döneminin sonuna kadar devletlerden başka etkili bir aktör bulunmadığına dikkat çekilmektedir. İki kutuplu güç dengesinin sağlandığı ve başka bir aktörün etkili olmadığı Soğuk Savaş Döneminde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği iki süper güç olarak öne çıkarken, askerî güç başta olmak üzere her alanda üstünlük yarışına girerek geleneksel güç anlayışının 20. yüzyıldaki en önemli temsilcileri arasında yer almışlardır.

Geleneksel güç anlayışında materyal boyutun öne çıkmasındaki etkili olan bir başka husus ise diplomasiden etkin olarak faydalanılmamasından kaynaklanmaktadır. Diplomasinin çoğu zaman devletler arasındaki sorunları çözmede yetersiz kalması, "savaş, politikanın başka araçlarla sürdürülmesidir" (Clausewitz, 2007, s. 28) anlayışına sıcak bakmalarını sağlayarak devletleri birbirleriyle güç mücadelesine girmelerine mecbur bırakmış, irili ufaklı pek çok savaşın yanında 1. Dünya Savaşı ve 2. Dünya Savaşı gibi iki küresel savaşın patlak vermesinin nedenlerinden birisi olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Küba Krizi ve Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşmasında görüldüğü gibi diplomasinin başarılı olduğu dönemler olsa da, vekâlet savaşları olarak adlandırılan Kore Savaşı, Vietnam Savaşı ve Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgalinde olduğu gibi diplomasinin başarısız olduğu, sorunların çözümünde askerî güç kullanımının tercih edildiği görülmektedir (Sander, 2018, s. 113-114, 237-329, 461-473, 524-568).

Uluslararası sistemde devlet dışı aktörlerin uzunca bir süre devletlere karşı alternatif bir güç merkezi olarak kabul görmemesi, devletlerin materyal güç peşinde koşmalarının nedenlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortaçağ Avrupası'nda "İki Kılıç Kuramı" çerçevesinde krallıklar üzerinde gücünü artıran Kilise, devlet dışı bir aktör olarak, iktidar sahibi hükümdarlarla gücü paylaşırken (Özpolat, 2017, s. 148) Haçlı Seferlerinde olduğu gibi uluslararası ilişkileri de yönlendirme gücüne sahip olmuştur. 20. yüzyıla gelindiğinde, 1920'de kurulan Milletler Cemiyeti (MC) vasıtasıyla, devletlerin gücü sınırlandırılmaya çalışılmış, ancak arzu edilen başarıya ulaşılamamıştır (The Covenant of the League of Nations, 1920). MC'nin yerini alan Birleşmiş Milletler (BM) ise kuvvet kullanılmasına karşı daha sıkı tedbirler getirmesine rağmen (UN Charter, 1945), bölgesel savaşlar ile çatışmaları önleyememiştir. Devletler, uluslararası örgütlerin başarısızlığı nedeniyle güven kaybına uğrarken, olası çatışma ve savaşlar için materyal kapasitelerini artırmaya devam etmiştir.

Materyal boyutun tercih edilmesini etkileyen bir başka faktör de tehdit çeşitliliğinin az olmasıdır. Devletlerin başat aktör olduğu uluslararası sistemde devletler güvenlik kaygılarını sadece diğer devletlere karşı yöneltmektedir. 20. yüzyıla kadar devletler için sadece kara ve denizden gelecek askerî tehditlere karşı tedbir alınması yeterli olurken; 1. Dünya Savaşı'yla uçaklar ilk defa askerî amaçla kullanılmaya başlanmış, 2. Dünya Savaşı'yla birlikte karadan karaya etkili olan insansız roketler ile tehdidin boyutu daha kapsamlı hâle gelmiştir (Overy, 2005, s. 138-157). Ancak, 2. Dünya Savaşının sonlarında kullanılan atom bombası, sahip olduğu yıkıcı etkisiyle nükleer silah çağının başlamasına neden olmuş (Towle, 2005, s. 160-164), Soğuk Savaş döneminde tehdidin boyutu karşılıklı yıkımı ifade eden "*mutually assured destruction* (MAD)" kavramıyla ifade edilmeye başlanmıştır (Kaplan, 2015, s. 218). Bununla birlikte tüm tehditlerin etkisiz hâle getirilebilmesi için sadece askerî tedbirlere başvurulması yeterli olarak görülmüştür.

Geleneksel güç anlayışının tercih edilmesini etkileyen diğer bir faktör ideolojilerden kaynaklanmaktadır. Soğuk Savaş sonrası döneme kadar etkili olan ideolojilerin yayılması ve nüfuz alanının genişletilmesi amacıyla askerî güce başvurulduğu görülmektedir. 19. yüzyıldan itibaren küresel güç mücadelesinde denizlerin hâkimiyetini öngören Mahan (Mahan, 1890, s. 14-43) ile "Pivot Bölge" kavramıyla kara parçalarına hâkim olmanın daha önemli olduğunu vurgulayan Mackinder (Mackinder,

1904, s. 434-437) hâkimiyet teorilerinin öncüleri olmuştur. 2. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın hayata geçirdiği "Yaşam Alanı Doktrini (*Lebensraum*)" (Flint, 2006, s. 17-24) ile Soğuk Savaş döneminde Amerikan ve Sovyet ideolojilerinin mücadelesi önemli örnekler olarak öne çıkmaktadır. "Çevreleme Politikası" ve "Vekâlet Savaşları" kavramlarının öne çıktığı Soğuk Savaş döneminde, her iki tarafın da ideolojilerini yaymak veya korumak adına sayıca üstün askerî güce başvurmaları geleneksel güç anlayışını benimsemelerinde etkili olmuştur (Inboden, 2008, s. 37, 106-107, 319-321)

Herakliatos'un "aynı ırmağa iki kere girilmez" ve "değişmeyen tek şey değişimin kendisidir" (Usta ve Altuner, 2020, s. 91-94) şeklindeki söylemlerinde olduğu gibi güç anlayışı da zaman zaman değişim göstermektedir. Hegemon devletler Tablo-2'de görüldüğü gibi 16. yüzyıldan itibaren sahip oldukları güç kaynaklarındaki değişime bağlı olarak unvanlarını kaybetmişlerdir (Nye, 1990, s. 179-183). Tablo-1 ve Tablo-2'de yer almamasına rağmen Soğuk Savaş sonrası dönemde El-Kaide terör örgütü gibi devlet dışı silahlı aktörlerin önemli bir güç sahibi olarak öne çıkmaya başlamışlardır.

Dönem	Hegemon Devlet	Ana Güç Kaynakları
16. yüzyıl	İspanya	Külçe altın, sömürge ticareti, paralı askerler, hanedan bağları.
17. yüzyıl	Hollanda	Ticaret, sermaye piyasaları, donanma.
18. yüzyıl	Fransa	Nüfus, kırsal sanayi, kamu yönetimi, ordu.
19. yüzyıl	İngiltere	Sanayi, siyasi uyum, finans ve kredi, donanma, liberal normlar, ada konumu (savunması kolay).
20. yüzyıl	ABD	Ekonomik ölçek, bilimsel ve teknik liderlik, evrensel kültür, askerî güçler ve ittifaklar, liberal uluslararası rejimler, ticaret merkezi, ulus ötesi iletişim

Tablo.2: Hegemon Devletler ve Ana Güç Kaynakları, (1500-1900) (Nye, 1990, s. 183)

Tablo-2 incelendiğinde ise özellikle ABD'nin hegemon olarak kabul edildiği Soğuk Savaş sonrası dönemin başlarındaki güç kaynakları gözden geçirildiğinde bilimsel ve teknik liderlik, evrensel kültür, liberal uluslararası rejimler, ticaret merkezi, ulus ötesi iletişim gibi geleneksel güç anlayışında görülmeyen yeni güç kaynaklarının ortaya çıktığı dikkat çekmektedir. Aktör çeşitliliği ile güç kaynaklarındaki bu değişim aynı zamanda geleneksel güç anlayışının da değişimini işaret etmekte ve Soğuk Savaş sonrası dönemle birlikte köklü değişikliklerin yer aldığı gücün değişen yapısı karşımıza çıkmaktadır.

1.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Gücün Değişen Yapısı

Soğuk Savaşın sona ermesi aynı zamanda uluslararası sistemde iki kutuplu düzenin sona ermesi anlamına gelirken, geleneksel güç anlayışının da dönüşümünü işaret etmektedir (Öğün ve Aslan, 2014, s. 92). Soğuk Savaş sonrası dönemde kısa bir süreliğine ABD hegemonyasının görüldüğü, ancak 11 Eylül saldırılarından itibaren ABD hegemonyasının zayıflamaya başladığı ve uluslararası sistemin giderek çok kutuplu bir sisteme dönüştüğü görülmektedir. Soğuk Savaş sonrasında 11 Eylül saldırıları, Arap Baharı, Kovid-19 küresel salgını ve Rusya'nın Ukrayna'yı işgali gibi meydana gelen kırılmalar uluslararası sistemde önemli dönüm noktaları olarak (Erdağ, 2023ab, s. 1-7, 335) ortaya çıkarken aynı zamanda geleneksel güç anlayışının değişime uğradığının göstergeleri olarak da dikkat çekmektedir. Söz konusu kırılmalarda geleneksel güç anlayışına ait hususlar yer almasına rağmen, Kovid-19 küresel salgınında yaşandığı gibi geleneksel güç anlayışının yetersiz kalabileceği yeni bir güç yapısının şekillendiği anlaşılmaktadır. Geleneksel güç anlayışı daha çok materyal boyutu ön plana çıkarırken Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen güç yapısının materyal boyuta ilave olarak davranışsal ve söylemsel boyutların ağırlık kazanmaya başladığı görülmektedir. Genel olarak devletlerin elinde bulunan gücün, çoğulcu güç anlayışı çerçevesinde, devlet dışı aktörlerle paylaşıldığı bir anlayışa doğru dönüştüğü dikkat çekmektedir (Tanrısever, 2014, s. 61-66).

1.2.1. Gücün Değişen Yapısı

Yeni güç anlayışına ilişkin yapılan tartışmalarda gücün değişen yapısı ile gücün değişen doğası başlıkları öne çıkmaktadır. Gücün değişen yapısına ilişkin devlet dışı aktörlerin artan önemi ile güvenlik algısını değiştiren tehdit çeşitliliğine vurgu yapılırken, devletlerin kontrolünde bulunan gücün giderek azalmaya başladığı ve güç yapısının tek merkezli olmaktan ziyade çoğulcu anlayışa yakın bir şekilde tüm aktörlere yayıldığı üzerinde durulmaktadır. Küreselleşmenin etkisinin görüldüğü yeni güç yapısında devletlerin hem iç egemenlikleri hem de dış egemenliklerine meydan okuyan devlet dışı aktörlerin varlığı kadar tehdit çeşitliliğinin artması, teknoloji, ulaşım ve iletişim alanında yaşanan gelişmelerin gücü daha dağınık hâle getirdiğinin altı çizilmektedir. Gücün değişimini inceleyen Özdemir, özellikle Soğuk Savaş sonrasında gücün yapısal boyutuna

odaklanarak devlet dışı aktörlerin yeni güç anlayışındaki rolüne dikkat çekmekte ve gücün karmaşık yapısını anlamak için aktörlerin sorunlar arasında kurabilecekleri stratejik bağlantıları dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir (Özdemir, 2008, s. 135-141).

Diğer taraftan gücün değişen doğasına yönelik yapılan tartışmalarda yumuşak gücün artan önemine dikkat çekilmektedir. Özellikle küreselleşmenin sonuçlarından birisi olarak karşımıza çıkan iletişimin medya vasıtasıyla etkili olarak kullanılması, uluslararası normların kabul görmesi, kamu diplomasisi adına atılan adımlar vb. hususlar ile cazibe merkezleri yaratılarak yumuşak gücün sert güç kadar önemli hâle geldiği vurgulanmaktadır (Heywood, 2018, s. 293-296). Bununla birlikte yumuşak güç ve sert güç arasındaki denge en uygun düzeyde sağlanarak dış politikaya uyarlanmasıyla birlikte geleneksel güç anlayışı bir adım daha ileriye götürülerek değişen gücün doğası akıllı güç kavramı ile ifade edilmektedir (Nye, 2004a, s. 270).

Soğuk Savaş döneminde başat aktör devlet, küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte Soğuk Savaş sonrası dönemde gücü paylaşmak durumunda kalmaktadır. Teknolojinin gelişimine bağlı olarak, zaman ve mekân algısının büyük oranda değişikliğe uğradığı küreselleşmeyle birlikte uluslararası ticaret ve insan hareketliliğinde önemli artışlar gözlemlenirken, bir yandan da ulus devletler açısından bazı zorlukların ortaya çıktığına şahit olunmaktadır. Küreselleşmenin olumlu yönleriyle olduğu kadar olumsuz sonuçlarıyla da yüzleşen devletler için sınırların ortadan kalkmasıyla birlikte ulus devletlerin egemenlikleri tartışılır hâle gelmektedir (Heywood, 2018, s. 163-171).

Soğuk Savaş sonrası dönemde yeni devletlerin ortaya çıkması, Avrupa Birliği (AB) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gibi uluslararası örgütlerin genişlemesi güç paylaşımında etkili olmaktadır. Sovyetler Birliği ve Yugoslavya gibi sosyalist rejime sahip devletlerin dağılmasıyla birlikte, Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu düzeni sona ererken güç dengesinin ABD lehine değiştiği görülmektedir. "Tarihin sonu" olarak da adlandırılan bu dönemde ABD'nin tek başına süper güç olarak hegemon devlet rolünü üstlendiğinin ve liberalizmin komünizm karşısında zafer kazandığının altı çizilmektedir (Fukuyama, 1989, s. 8-11). Avrupa'da kurulan yeni devletlerden bazıları AB (Dinç ve Karataş, 2020, s. 35) ve NATO'ya üye olmuşlardır. AB ekonomik olarak büyük bir güç hâline gelirken, sahip olduğu normların yayılmasıyla birlikte üye olan ve

olmayan ülkeler için cazibe merkezi olmuştur. Bu yönüyle AB, "sivil güç" veya "yumuşak güç" olarak nitelendirilmiştir (Tangör, 2019, s. 141) (Akçay, 2019, s. 181-182). Diğer taraftan NATO, Soğuk Savaş döneminde sahip olduğu gücü korumayı başararak, bölgesel güvenlik odaklı uluslararası bir örgüt olarak üye sayısını daha da artırarak önemli bir askerî güç olarak varlığını sürdürmeyi başarmıştır (Bağbaşlıoğlu, 2023, s. 26-28).

Soğuk Savaş dönemi sonrasında evrensel liberal değerlerin kabul görmesinin kolaylaşması devlet dışı aktör kapsamındaki bireylerin ve sivil toplum örgütlerinin söz sahibi olmalarını sağlamıştır. Özellikle anayasal özgürlükler, demokrasi ve insan hakları gibi değerleri içselleştiren toplumlarda, bireyler ile sivil toplum örgütleri alınan kararlara ilişkin hükümet üzerinde baskı yapabilmektedir (Öğün ve Aslan, 2014, s. 106-107). Devletlerin yargı erkini oluşturan yapısı içerisinde en üst kademede bulunan mahkemelere (Anayasa Mahkemesi vb.) bağımsız olarak başvurabilme hakkı bireyleri önemli bir güç sahibi yapmaktadır. Ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi uluslararası alanda başvuru hakkının bulunması vatandaşı olduğu devletin aleyhinde kararların alınmasına neden olabilmektedir. Bununla birlikte bireylerin demokratik seçimlerde verdikleri oylarla hükümeti belirleme gücüne sahip olmaları, hükümetlerin bireylerin ve bireyleri temsil eden sivil toplum örgütlerinin isteklerinin dikkate almalarını gerekli kılmaktadır. Sivil toplum örgütleri demokratik toplumlarda bir sigorta görevini üstlenerek toplum tarafından uygun bulunmayan kararların alınmasını önlemeye çalışırken uygun görülen hususların hakkında kamuoyu oluşturarak karar alınmasına yönelik baskı yapabilmektedir (Bayram, 2011, s. 71-78). Bireyler ve sivil toplum örgütleri sadece ulusal toplumları değil Greta Thunberg (Yıldırım, 2020, s. 59-64) ve Greenpeace (Arslan, 2011, s. 250) örneklerinde görüldüğü gibi uluslararası toplumu harekete geçirerek devletler üzerinde güç kullanılmasını sağlamaya çalışmaktadırlar.

Devletler, hükümetler ve toplumlar üzerinde bir güç oluşturmaya çalışan bir başka devlet dışı aktör de medyadır. Medya, iletişim sektöründe yaşanan gelişmelere bağlı olarak dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen olaylar anlık olarak dünyanın diğer bölgelerine kolaylıkla iletilebilmektedir. Böylesine büyük bir güce sahip olan medya aynı zamanda yasama, yürütme ve yargının yanı sıra dördüncü bir güç olarak adlandırılmaktadır. Bu güç gerçekleri toplumlara iletmek konusunda kullanılabildiği gibi kimi zaman da manipülasyon amaçlı da kullanılabilmektedir. Literatürde "CNN Etkisi",

“Engelleyici Etki”, “Hızlandırıcı Etki” kavramlarıyla medyanın gücü yansıtılmaktadır (İpek, 2018, s. 158-160). 7 Aralık 1970 tarihinde Federal Almanya Başbakanı Willy Brandt’in 2. Dünya Savaşı sırasında Varşova Gettosu Ayaklanmasında hayatını kaybedenlerin anısına dikilen anıtın önünde diz çökerek özür dilemesi Alman medyasının Nazi faaliyetlerinin sorumluluğunun kabul edilmesi yönündeki hükümete baskısı sonucu gerçekleşmiştir (Özer ve Karadağ, 2017, s. 139). Diğer bir örnek ise, ABD’nin 2003 yılında Irak’ı işgali esnasında Abu Ghraib Hapishanesinde mahkûmlara yönelik yapılan işkencelerin, uluslararası medya kuruluşlarında gündeme gelmesine rağmen Amerikan medyası tarafından gündeme alınmayarak Amerikan halkından gizlenmesinde görülmektedir (Bennett, Lawrence ve Livingston, 2007, s. 108-111).

Küreselleşen dünyada devletler üzerinde önemli bir baskı oluşturarak, iç ve dış mutlak egemenliğine meydan okuyan devlet dışı aktörlerden birisi de çokuluslu şirketlerdir. Silahlı gücü bulunmayan ve bazı devletlerin gayrisafi milli hasılasından daha fazla sermayeye sahip bu şirketler kimi zaman devletler üzerinde kontrol sağlayabilmektedir. Küreselleşmeyle birlikte artan uluslararası ticaret ve finans hareketliliğinde söz sahibi olan çok uluslu şirketler devletler tarafından kontrol edilemeyen bir özelliğe sahip olarak devletlerle gayri resmî sınır ötesi ilişkiler geliştirmektedir (Tayfur, 2014, s. 193-196). Küresel sermayeyi kendi ülkesine çekebilmek için rekabet içinde olan bazı devletler, çokuluslu şirketlerin taleplerini yerine getirebilmek için kendi egemenlik alanlarından taviz vermek durumunda kalmaktadır (Guehenno, 1995). Soğuk Savaş döneminde uluslararası şirketlere yönelik böyle bir güçten bahsedilmezken çokuluslu şirketlerle birlikte devletlerin mutlak gücünü sınırlayan yeni bir güç anlayışı karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte 1973 yılındaki Petrol Krizinde (Öztürk ve Saygın, 2017, s. 2-5) Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği’nin (OAPEC) üstlendiği rol Soğuk Savaş sonrasındaki yeni güç yapısının ilk sinyalleri olarak algılanabilmektedir.

Şiddet içermeyen devlet dışı aktörlerde olduğu gibi devlet dışı silahlı aktörler de devletlerin gücünü paylaşmakta ve egemenliklerine meydan okumaktadır. Paralı askerler gibi devlet destekli olanlarının yanı sıra terör örgütleri, suç kartelleri, savaş ağaları gibi görünürde herhangi bir devlete bağlı olmayan ideoloji güdümlü veya çıkarına göre hareket eden farklı türde devlet dışı silahlı aktör bulunmaktadır (Halliday, 2001, s. 21-23). Devlet

dışı silahlı aktörler Soğuk Savaş döneminde ve öncesinde varlıklarını sürdürmesine rağmen, uluslararası sistemde devletlerin egemenliğine meydan okumaları Soğuk Savaş sonrası dönemde daha görünür hâle gelmiştir. Hem bölgesel hem de küresel düzeyde faaliyet gösteren devlet dışı silahlı aktörlerin küresel çapta seslerini duyurmaları 11 Eylül saldırıları ile olmuştur. 21. yüzyılın ilk önemli kırılması olarak kabul edilen 11 Eylül saldırılarında (Erdağ, 2023a, s. 1), uluslararası terör örgütü El-Kaide dünyanın en güçlü ülkesi olarak kabul edilen ABD'nin anakarasında bir dizi terör saldırısı gerçekleştirmiştir.

ABD, 2. Dünya Savaşındaki Pearl Harbour Baskınından sonra ikinci defa kendi topraklarında bu sefer devlet dışı silahlı bir aktör tarafından yapılan saldırıyla yüz yüze kalmıştır. Bu saldırılar aynı zamanda devlet dışı silahlı aktörlerin uluslararası sisteme ve devlet egemenliğine ilk büyük saldırısı olarak kabul edilmektedir. İkinci örnek ise Suriye ve Irak'taki güç boşluğunu fırsat bilen Devlet'ül İslamiyyefi'l Irak ve'ş Şam (DEAŞ) terör örgütünün kurulmasıyla kısa sürede önemli bir aktör konumuna erişmesiyle olmuştur. Kendisini sözde "devlet" olarak tanımlayan DEAŞ hem Suriye hem de Irak topraklarının bir kısmını egemenlik altına alırken kısa bir süreliğine devlet gibi hareket ederek yeni bir tehdit olarak Suriye ve Irak'ın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine meydan okumuştur (Erdağ, 2017, s. 331-332). İki örnekte de görüldüğü üzere uluslararası terör örgütlerinin suç kartelleri, savaş ağaları, paralı askerler gibi devlet dışı aktörler arasında öne çıktığı ve uluslararası sistem için tehdit oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Devlet dışı aktörlere ilave olarak yeni güç yapısını belirleyen başka bir unsur da tehdit çeşitliliğine bağlı olarak değişen güvenlik algısı olmaktadır. Soğuk Savaş döneminde güvenlik algısı sadece devletlerden gelen askerî tehditlere karşı askerî tedbirlerle önlem almayı gerektirirken, Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen tehdit durumuna göre güvenlik anlayışının da değiştiği görülmektedir. Soğuk Savaş dönemi sonrasında uluslararası terör örgütleriyle mücadele (Erdağ, 2013, s. 67-70), Kovid 19 pandemisi (Arıboğan, 2020, s. 560-562), siber güvenlik (Güntay, 2016, s. 97-98), gıda güvenliği (Pinstrup-Andersen, 2009, s. 5), enerji güvenliği (Dannreuther, 2013, s. 466-471), (Yergin, 2022, s. 92-96), çevre güvenliği (Scott, 2008, s. 606-608) gibi yeni güvenlik konularının ortaya çıkması askerî güvenlik algısının değişmesine neden olmuştur. Güvenlik algısını değiştiren çevreyle ilgili değişiklikler, sağlık salgınları, uyuşturucu kaçakçılığı, insan ticareti, yasadışı göç, terörizm, ekonomik kriz, göç, yoksulluk ve

kaynak kıtlığı gibi hususlar "yumuşak tehdit" olarak ifade edilmektedir (Öğün ve Arslan, 2014, s. 92-93).

Barry Buzan'a göre 11 Eylül saldırılarından sonra uluslararası terör tehdidine karşı mücadelede olduğu gibi yeni tehdit unsurlarıyla başa çıkmada tek bir devlet yerine birden fazla devletin ve devlet dışı aktörün işbirliği yapmasını gerekmektedir. Askerî güvenliğin değişen gündemini ele alarak, daha çok askerî kapasiteye dayanan klasik Avrupa büyük güç döneminin 2. Dünya Savaşıyla birlikte sona erdiğini ve güvenlikleştirmenin klasik devlet-merkezli çerçevesinden daha farklı aktörlerin ve referans konularının yer aldığı bir güvenlik gündemine doğru evirildiğine dikkat çekmektedir (Buzan, 2008, s. 118-121). Buzan'a ilave olarak Ole Weaver ve Jaap de Wilde gibi teorisyenlerin üyesi olduğu Kopenhag Okulu yumuşak tehdit kavramını destekleyecek şekilde değişen güvenlik algısını "sektörel güvenlik anlayışı" çerçevesinde beş sektör altında incelemektedir: Siyasi güvenlik, askerî güvenlik, çevre güvenliği, ekonomik güvenlik ve toplumsal güvenlik (Karaman ve Yiğittepe, 2022, s. 31).

Sektörel güvenlik anlayışı çerçevesinde ele alınan ilk sektör askerî güvenliğin gündemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletin en önemli aktör olduğu askerî sektörde geleneksel güvenlik anlayışına vurgu yapılmaktadır. Askerî sektörde tehdit durumunun toplumsal olarak inşa edildiği üzerinde durulmakta, askerî tehdit durumunun algılanmasında coğrafya, tarih ve siyasetin önemli rol oynadığı belirtilmektedir (Buzan, Weaver ve Wilde, 1998, s. 49-61). Çevre sektörü, "nihai güvenlik" olarak da tanımlanan çevre güvenliği gündemi bilimsel ve siyasi olmak üzere iki gündemden oluşmaktadır. Bilimsel gündem bilim insanları ve hükümet dışı araştırma kurumları tarafından mevcut veya potansiyel çevre sorunlarıyla ilgilenirken; siyasi gündem hükümetlerin çevresel sorunlarla nasıl başa çıkılacağını içeren kamu politikalarından oluşmaktadır. Bu sektörde tehdit algısı insan medeniyetine yönelik doğal tehditler (deprem vb.), doğaya yönelik varoluşsal olmayan insan kaynaklı tehditler (mineral kaynaklarının tüketilmesi vb.) ve doğaya yönelik varoluşsal insan kaynaklı tehditler (sera gazı salınımı vb.) olarak kategorize edilmektedir (Buzan, Weaver ve Wilde, 1998, s. 71-72, 79-80). Ekonomik sektörde, ekonomik güvenliğin gündemi birey, devlet ve sistem seviyesinde başta kapitalist sistem olmak üzere ekonomi politikalarıyla ilişkilendirilmektedir. Ekonomik güvenlik bireyler ve devletler için hayatta kalabilme açısından önem arz ederken, özellikle

liberal düzenin kurumları vasıtasıyla küresel sistemin işleyişi ile de ilgilidir (Buzan, Weaver ve Wilde, 1998, s. 95-103). Sektörel güvenlik anlayışının dördüncüsü olan toplumsal sektörde, toplumsal güvenliğin gündemi dört tehdit algısıyla meydana gelmektedir. Göç, baskın kültürlerin etkili olduğu yatay rekabet, kimliklerin değişimine veya bütünleşmesine yol açan dikey rekabet ve salgın hastalıklar (veba, Kovid-19 vb.), doğal afet, kitlesel imha yoluyla nüfus azalması söz konusu tehditleri oluşturmaktadır (Buzan, Weaver ve Wilde, 1998, s. 119-121). Son olarak siyasi sektör çerçevesinde, siyasi güvenliğin gündemi devletin örgütsel istikrarına yönelik tehditleri içermektedir. Her ne kadar siyasi güvenlik diğer dört sektörle ilişkili olsa da devleti teşkil eden ulusal ideoloji, örgütleyici ideoloji ve devlet kurumlara yönelik tehditler siyasi güvenliğin ilgi alanına girmektedir. Siyasi güvenliğin tanınma, destekleme, meşruiyet verme veya reddetmeyle yakından ilgisi bulunmaktadır (Buzan, Weaver ve Wilde, 1998, s. 141-145).

Sektörel güvenlik anlayışında da belirtildiği gibi geleneksel güvenlik anlayışının dışında kalan iklim değişikliği ve Kovid-19 pandemisi gibi yumuşak tehdit unsurlarına karşı tüm devletler işbirliği yapsa bile askerî tedbirlerin işe yaramayacağı aşikârdır. Bununla birlikte söz konusu yumuşak tehditlere karşı küresel işbirliği ve askerî tedbirlerin dışında farklı tedbirlerin alınması gerekmektedir. Yeni tehdit unsurlarına bağlı olarak ortaya çıkan yeni güvenlik anlayışı, Soğuk Savaş dönemindeki materyal güç anlayışının değişmesine ve askerî tedbirlerin dışında farklı tehditlere karşı uluslararası işbirliği içerisinde özel tedbirler getirilmesini gerekli kılmaktadır.

1.2.2. Gücün Değişen Doğası

Soğuk Savaş sonrası değişen güç anlayışı çerçevesinde gücün değişen yapısı yanında, gücün değişen doğası hakkında tartışmalar da yer almaktadır. Gücün değişen doğası Soğuk Savaş dönemi ve öncesinde realist perspektiften öne çıkarılan gücün materyal boyutu yerine, liberal teorisyenler tarafından desteklenen gücün davranışsal boyutu ile sosyal inşacılar tarafından öne sürülen gücün söylemsel boyutunu içermektedir. Ancak, davranışsal ve söylemsel boyutun ön plana çıktığı yeni güç anlayışında gücün materyal boyutu tamamen terkedilmemektedir. Üç boyutun da bir arada kullanılabilmesini olanak sağlayan gücün yeni doğası başlangıçta sert güç ve yumuşak güç kavramları ile ifade edilirken, sonrasında sert ve yumuşak güçlerin dengeli bir şekilde bir arada

kullanılmasını öngören akıllı güç kavramıyla ifade edilmeye başlanmıştır (Nye, 1990, s. 166-171) (Nye, 2004a, s. 270). Liberal güç anlayışına göre, karmaşık karşılıklı bağımlılığa dayalı uluslararası sistemde aktörlerin ilişkilerinin küreselleşmenin de etkisiyle iç içe geçmesi nedeniyle aktörler arasındaki güç kullanımı soyut ve şiddet içermeyen bir karaktere sahiptir. Savaşların ülke ekonomileri için bir külfet oluşturması ve refah seviyesini olumsuz etkileyen maliyetinin söz konusu olması materyal güç kullanımının tercih edilmemesinin sebeplerinden birisi olarak öne çıkmaktadır. Savaşların pahalı olmasının yanı sıra, uluslararası kamuoyunda haklı gösterilmesindeki zorluklar nedeniyle de şiddet tercih edilmemektedir (Öğün ve Aslan, 2014, s. 94, 110). Bunun yerine işbirliğine dayalı, zorlamanın olmadığı ve aktörlerin kendi rızalarıyla içselleştirdiği bir güç anlayışı öne çıkarılmaktadır.

1.2.2.1. Sert Güç/Yumuşak Güç

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte yeni güç anlayışı, hâkim olan materyal güç anlayışından iki yeni kavram ile ayrışmaya başlamıştır. Materyal gücün yerine "sert güç" (*hard power*) kavramı kullanılmaya başlarken, sert güce alternatif olarak "ortaklaşa güç" (*co-optive power*) kavramı öne sürülmüştür (Nye, 1990, s. 181). Ortaklaşa güç kavramı yerine çok kısa bir süre sonra "yumuşak güç" (*soft power*) kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Nye, 1990, s. 166). Sert güç, doğrudan ve zorlayıcı yöntemleri içerirken somut güç kaynakları kullanılmasını öngörmektedir. Yumuşak güç ise dolaylı yolların kullanıldığı zorlayıcı olmayan yöntemleri içermektedir. Sert güç daha çok çıkar çatışmasıyla anılırken, yumuşak güç gönüllülük esasına dayanan işbirliğini akıllara getirmektedir (Gallarotti, 2015, s. 247-250). Soğuk Savaş sonrası dönemde, sert güç unsurlarının kullanımının hem daha maliyetli hâle geldiği hem de devletlerin hedeflerine ulaşmaları açısından tek seçenek olmadığı vurgulanmaktadır. Dolayısıyla sert güce alternatif olarak daha esnek ve maliyet-etkin olan yumuşak güç unsurlarına başvurulması çözüm olarak sunulmaktadır. Nye, yumuşak gücü kısaca "bir ülkenin diğer ülkelere kendi istediğini istemesini sağlamak" şeklinde tanımlamaktadır. Yumuşak gücün sert güç kadar önemli olduğuna dikkat çekilerek, bir devletin kültürünün, değerlerinin ve ideolojisinin diğer devletler tarafından cazip görülmesi durumunda o devletin diğerlerinin gözünde meşru görünmesinin sağlanabileceği ve taleplerinin daha az dirençle karşılaşabileceği belirtilmektedir (Nye, 1990, s. 166-171). Yumuşak güç ile zorlama içermeyen, ikna ve

rızaya dayalı "kazan-kazan" anlayışına uygun bir dış politika hedeflenmektedir (Keohane ve Nye, 2011b, s. 216-223). Etki ve ikna etmenin daha ötesinde, AB normlarının üye olmayan ülkeler tarafından kabul edilmesi örneğindeki gibi, çekim gücü olan demokratik politikalar bütünü olarak da görülmektedir (Saliu ve Llunji, 2022, s. 64).

1.2.2.2. Akıllı Güç

Yumuşak güç her ne kadar sert güce alternatif bir güç olarak ortaya çıkmış olsa da yeni gücün doğası hem sert güç hem de yumuşak gücün birlikte kullanılmasını gerekli kılarak daha kapsayıcı yeni bir kavramın literatüre kazandırılmasını sağlamıştır. Akıllı güç olarak ifade edilen yeni kavram dış politikada arzu edilen hedeflere sert güç ve yumuşak gücün belirli bir denge içerisinde kullanılmasını öngörmektedir (Nye, 2004b, s. 170). Nye, bu dengenin sağlanabilmesi için sert gücü ve yumuşak güç kaynaklarının tamamının birbirleriyle koordineli bir şekilde entegre edebilecek bir stratejiye ihtiyaç duyulduğunu, söz konusu stratejinin ise "bağlamsal zekâ" vasıtasıyla üretilebileceğini ifade etmektedir. Küresel çapta ekonomik kalkınmayı sağlamak ve iklim değişikliğiyle mücadele etmek gibi diğer ülkelerin tek başına gerçekleştiremeyeceği hususlar sağlanarak akıllı güç hâline gelebileceği belirtilmektedir (Nye, 2009, s. 64-65). Akıllı güç aynı zamanda sert güç ve yumuşak güç unsurlarını birleştirme kapasitesi olarak görülürken, devletlerin hedeflerine etkili ve verimli bir şekilde ulaşmasına yardımcı olmaktadır (Wilson, 2008, s. 110). Akıllı güç tek bir devletin sadece elindeki mevcut sert ve yumuşak güç unsurlarını kapsayan tüm imkânlarını seferber etmekle kalmamakta aynı zamanda uluslararası kurumlar ile ittifakları içeren işbirliğinin ön planda olduğu çok taraflı bir gücü içermektir (Nossel, 2004, s. 138). Akıllı güç basitleştirilmiş tanımından ayrı olarak çok yönlü politika öncelikleri ve kaynakları ile gücün optimum olarak kullanılmasını sağlarken karışık sonuçların öngörülmesini kolaylaştıran günümüzün kozmopolit dünya düzeni için uygun güç olarak görülmektedir (Chong, 2015, s. 237, 243). Yeni güç anlayışının esasını oluşturan akıllı gücün kapsamlı bir strateji olduğu ortaya çıkmaktadır.

1.3. Akıllı Gücün Unsurları

Akıllı gücün unsurlarının neler olduğu incelendiğinde, Nye ve Nossel'den başlamak üzere farklı akademisyenler tarafından günümüze kadar yapılan çalışmalarda akıllı gücün unsurları olarak sert güç ve yumuşak güç sıklıkla bahsedilmektedir. Bununla

birlikte akıllı gücün sadece sert güç ve yumuşak güç unsurlarından oluşmadığını, ilave olarak farklı unsurlardan oluşan daha kapsamlı bir strateji olduğunu ifade edenler de bulunmaktadır.

Sert gücü oluşturan unsurlar söz konusu olduğunda akıllara ilk olarak gözle görülebilen, fiziki ve somut unsurlar gelmesine rağmen, somut unsurlarla birlikte soyut unsurlar da sert güç unsuru olarak ele alınabilmektedir. Sert güç kavramını ilk kez kullanan Nye'e göre sert güç unsurlarını ölçmek oldukça kolay bir işlemdir. Askerî birlikler ve bu birlikleri meydana getiren asker, silah, araç ve teçhizat miktarları kolaylıkla sayılabilen somut varlıklardır. Geleneksel güç anlayışında gücün sınavının bir savaştaki askerî gücüyle ölçülebileceğini belirten Nye; geleneksel güç anlayışında gücün "nüfus, toprak, doğal kaynaklar, ekonomik büyüklük, askerî güç ve siyasi istikrara sahip olmak" şeklinde tanımlandığını ifade etmektedir (Nye, 1990, s. 178-179).

Geleneksel güç anlayışını savunan Morgenthau ise ulusal gücün unsurlarını sıralarken coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askerî hazırlık, nüfus, ulusal karakter, ulusal moral ve diplomasi kalitesinin üzerinde durmaktadır. İfade edilen sekiz unsurun çoğunluğunun somut ve kolayca sayılabilen unsurlardan oluştuğu görülürken; özellikle ulusal karakter, ulusal moral ve diplomasi kalitesi gibi soyut unsurların ulusal gücü oluşturan unsurlar arasında sayılması dikkat çekicidir (Morgenthau, 1948, s. 80-108). Mersheimer büyük güçlerin amaçlarının neler olduğunu sıralarken güçlü ekonomiye, güçlü kara ordularına ve nükleer üstünlüğe vurgu yaparak sert gücün somut unsurlarından bahsetmektedir (Mearsheimer, 2001, s. 43). 2. Dünya Savaşı sonrasına kadar geleneksel güç anlayışıyla özdeşleşen sert güç unsurları olarak ordu, nüfus ve toprak gibi somut unsurlar öne çıkmaktadır (Öğün ve Aslan, 2014, s. 91-98). Askerî müdahale, baskıcı diplomasi ve ekonomik yaptırımlar da hem somut hem de soyut unsurlar olarak sert güce dayandırılmaktadır (Yatağan, 2018, s. 75-76). Diğer taraftan sert güç denildiğinde hem zor kullanma hem ödüllendirme akıllara geldiğinden sert gücü askerî ve ekonomik araçlarla özdeşleştirmek uygun düşmektedir (Gray, 2011, s. 28-31).

Sert güç, gücün geleneksel anlayışı çerçevesinde başvurulan unsurlardan oluşabildiği gibi, uluslararası ilişkilerin değişen gündemine paralel bir şekilde farklı unsurlarla uyumlu olabilmektedir. İran'ın sert güç unsurlarının sıralandığı bir çalışmada,

“coğrafi konumu, stratejik noktalara hâkimiyeti, enerji kaynakları ve yolları konusundaki avantajları, askerî gücü” gibi unsurların yanı sıra “benimsediği savunma konsepti ve vekâlet savaşlarındaki rolü” gibi farklı unsurlardan bahsedilmektedir (Yegin, 2016, s. 8). Yeni sert güç unsurları çerçevesinde dikkat çeken başka bir örnek ise sert gücün ulusal markalaşmaya verdiği desteğe bağlı olarak bir ulusla ilişkilendirilerek ulusal marka hâline gelmesi ve ulusal markanın sert gücün bir unsuru olarak kullanılmasıdır. Sekiz Ukrayna vatandaşıyla Bayraktar TB2 Silahlı İnsansız Hava Aracı (SİHA) ve Türkiye ilişkisi üzerinden çevrimiçi gerçekleştirilen mülakat sonucunda, katılımcılardan Türkiye hakkında olumlu yanıtlar alınmıştır. Çalışmada Bayraktar TB2 SİHA’nın Türkiye ile özdeşleştiği, Türkiye’nin ulusal markası olarak kabul edildiği ve sert güç unsurunun Türkiye adına olumlu tepkilerin verilmesine neden olduğu vurgulanmaktadır (Türkmen ve Guillet, 2023, s. 33-37)

Sert gücün uygulamaya konulması genellikle sopa veya havuç yöntemlerinden birisinin tercih edilmesiyle gerçekleşmektedir (Nye, 2003, s. 8-10). Sopa yöntemi bir aktörün başka bir aktörün davranışlarını tehdit ve cezalandırma yoluyla değiştirilmesini içerirken, havuç yöntemi ise ödüller vasıtasıyla başka bir aktörün davranışlarının değiştirilmesini kapsamaktadır. Her iki yöntemde de sert gücün unsurları arasında kabul edilen askerî, diplomatik ve ekonomik unsurlardan faydalanılmaktadır. Tehdit ve cezalandırma yöntemlerinde kuvvet kullanımından diplomatik olarak yalnızlaştırmaya kadar farklı seviyelerde sert güç unsurlarından faydalanırken kimi zaman da sert güç unsurlarını hiç kullanılmamaktadır (Kadercan, 2019, s. 324-328). Genellikle sert gücün kullanılmasından daha çok kuvvet kullanma yani askerî birlikler tercih edilerek başka bir aktöre karşı küçük çaplı silahlı çatışmadan daha başka bir devlete karşı yapılan büyük çaptaki savaş anlaşılmaktadır. Ancak, sert güç kapsamında askerî güç kullanılabildiği gibi diplomatik ve ekonomik gücün de tercih edildiği ya da bu unsurlar kullanılmadan bile istenilen sonuçların alınabildiği durumlar ortaya çıkmaktadır.

Yumuşak gücün unsurları söz konusu olduğunda sert güce oranla çok daha fazla unsurdan meydana geldiği söylenebilmektedir. Yumuşak gücün özüne uygun olarak bir devleti cazibe merkezi yapmak adına sert güç unsurları dışındaki tüm imkânlar yumuşak güç unsuru adı altında seferber edilmektedir. Dolayısıyla yumuşak güç unsurları kültürden eğitime, spordan tarihe, diplomasiden teknolojiye, sanattan bilime gibi geniş bir yelpazeyi

kapsamaktadır. Bu kadar geniş yelpazede unsur barındıran bir ülkenin yumuşak gücü Nye'e göre üç kaynağa dayanmaktadır: Kültür, siyasi değerler ve dış politika. Bir ülkenin ortak yaşam ile düşünce birliğini oluşturan değerler bütünü olarak tanımlanabilen kültür, diğer ülkeler üzerinde hayranlık uyandırdığı ve cazip geldiği sürece yumuşak gücün en önemli kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Kültür; insan hakları, barış, istikrar, işbirliği gibi kavramları öne çıkaran uluslararası liberal değerler ve bu değerleri rehber edinen dış politika uygulamalarıyla birlikte diğer devletler üzerinde etkili olabilmektedir. Bir ülkenin cazibe merkezi hâline gelmesi söz konusu üç kaynaktan beslenen yumuşak güç unsurlarının dış dünyada geniş kitleler tarafından takip edilmesi ve kabul edilmesiyle gerçekleşebilmektedir (Nye, 1990, s. 166-169).

Yumuşak güçle özdeşleştirilen ve kimi zaman yumuşak güç kavramının yerine kullanıldığı görülen kamu diplomasisi yumuşak güç unsurları arasında en önemlilerinden birisi olarak dikkat çekmektedir. Kamu diplomasisi, tarih boyunca farklı isimler altında uygulanmış olsa da kamu diplomasisinin kavramsallaştırılması 1965 yılında Edmund Gullion tarafından yapılmıştır. Gullion'a göre kamu diplomasisi, uluslararası ilişkiler disiplininde geleneksel diplomasi dışındaki alanlarını kapsamaktadır (Arslan, 2014, s. 32). Bazen yumuşak güç kamu diplomasisinin bir aracı olarak tanımlanırken kimi zaman da tam tersi tanımlar ortaya çıkmaktadır (Göksu, 2023, s. 849). Kamu diplomasisi yumuşak güç kullanımında devletlerin sürekli başvurduğu yöntemlerden birisidir ve uygulamaları yumuşak güce dayanmaktadır. Kamu diplomasisi yumuşak gücün amaç odaklı hâle getirilmesi olarak da tanımlanabilmektedir. Literatürde kamu diplomasisi için farklı tanımlar bulunmaktadır. Avşar ve Koyuncu çalışmalarında Cull, Manheim ve Potter'in tanımlarına dikkat çekmektedir. Cull, kamu diplomasisini, normlar ve kurumlar aracılığıyla takip etmeleri için diğerlerini ikna etmeye veya razı etmeye çalışma pratiği olarak tanımlamaktadır. Manheim'e göre ise halkı anlamak, onun hakkında bilgi sahibi olmak ve onu etkilemek anlamındadır. Potter'a göre kamu diplomasisi, bir hükûmetin başka bir ülkenin kamusunu ilgili devletin politikalarını kendi yararına olacak şekilde yönlendirmek amacıyla etkileme gayretidir (Avşar ve Koyuncu, 2023a, s. 166-167).

Kamu diplomasisinin en önemli unsuru olarak öne çıkan kültürel diplomasi kavram olarak ilk kez 1959 yılında ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından kullanılarak, "farklı uluslardan insanlar arasında resmî ilişkilerin yürütülebileceği daha iyi seviyede bir

uluslararası güven ve anlayış ortamı yaratmaya yardımcı olmak için doğrudan ve kalıcı temas kurulmasıdır" şeklinde tanımlanmaktadır. Ninkovich'e göre kültürel diplomasi, uluslararası toplum arasındaki iletişim ve etkileşimi sağlayan en önemli girişimdir (Avşar ve Koyuncu, 2023b, s. 21). Louis Belanger kültürel diplomasiyi "kültür, eğitim, bilim ve teknik ortaklıkları içeren dış politika faaliyetleri" olarak görmektedir. Bu tanımlar göz önünde bulundurularak kültürel diplomasi, "bir devletin dış politika veya diplomasi hedeflerine ulaşması için kültürünü yaymak ve yabancı hedef kitleyi pozitif yönde etkilemek için iletişim kurması" olarak tanımlanabilmektedir (Avşar, 2023, s. 13).

Kültürel diplomasinin iki önemli hedefi bulunmaktadır: Ülke imajı ve ulus markalama. Ülke imajı, herhangi bir dış uyaran olmadan, bir ülke hakkında zihnimizde beliren değerlerdir. Örneğin Brezilya için genel olarak olumlu bir imaj akıllara gelirken, Kuzey Kore için daha negatif bir imaj algısı ortaya çıkmaktadır. Ulus markalama ise, kültürel diplomasinin amaçlarından biridir ve ülkenin uluslararası alandaki çekiciliğini ve tanınırlığını arttırmayı hedefleyen bir yaklaşımdır (Avşar ve Koyuncu, 2023b, s. 32-35). Ulus markalama bir anlamda ülkeyi marka değeri hâline getirerek çekiciliğini artırmak anlamına da gelmektedir. Küresel olarak en çok bilinen ve tercih edilen markalar aynı zamanda o markanın sahibi ülkeyle de özdeşleştirilmektedir. ABD ile özdeşleştirilen ve ulus markalama konusunda ABD'yi temsil ettiği düşünülen McDonalds, Microsoft, Apple vb. pek çok dünya çapında marka bulunmaktadır (Olins, 2005, s. 169-170).

Yumuşak güç unsurları arasında önemli bir konuma sahip medya bir ülkenin hem ulusal sınırları içerisinde hem de uluslararası alanda diğer aktörlerle iletişim kurulmasında kritik bir role sahiptir. Medyanın üstlenmiş olduğu rol, tek taraflı olmaktan ziyade karşılıklı iletişimi içermektedir. Medya sahip olduğu kitle iletişim araçları vasıtasıyla devlet politikalarının yaygınlaştırılması ve diğer toplumlara mesajların iletilmesi konusunda önemli bir vazife üstlenmektedir. Medya bir anlamda bir ülkenin dış dünyaya açılan bir pencere vazifesi görmektedir (Özkan, 2015, s. 6, 11, 19-20). Geleneksel medya kapsamında küresel yayın yapan devlet destekli veya özel televizyon kanalları ile radyo istasyonları farklı dillerde yayın yapacak şekilde kanal ve istasyon sayılarını artırmaya devam etmektedir. Cable News Network (CNN) ve British Broadcasting Corporation (BBC) gibi dünyada en çok tanınan medya kuruluşlarının yanında Türkiye Radyo

Televizyon Kurumu (TRT) ve Al Jazeera gibi medya kuruluşlarının da küresel anlamda bir izleyici ve dinleyici kitlesine sahip olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin resmî devlet kanalı olan TRT'nin farklı dillere ve coğrafyalara hitap eden 15 adet televizyon kanalı ve 19 adet radyo kanalı bulunmaktadır. Bu kanallar arasında TRT Avaz, TRT Kürdi, TRT Türk, TRT Arabi, TRT World gibi televizyon kanalları ile TRT Radyo Kürdi, TRT VOT East, TRT VOT West, TRT VOT World, TRT World Radio, TRT Radio Arabi gibi radyo kanalları hizmet vermektedir. Bu kanallara ilave olarak film ve dizi içeriklerinden oluşan, aynı zamanda çocuklara da hitap eden Tabii dijital platformu izleyicilerle buluşmaktadır (TRT, 2024). Geleneksel medya içerisinde değerlendirilebilen gazete ve dergi gibi süreli yayınlar da hem basılı olarak hem de uzaktan erişim ile okuyuculara ulaşmaktadır. Geleneksel medyanın haricinde internet altyapısı vasıtasıyla sosyal medya ve dijital platformlar geleneksel medyaya nazaran daha fazla tercih edilir hâle gelmektedir. Facebook, YouTube, Instagram, Linkedln, X (Twitter), SnapChat dünyada en çok kullanılan sosyal medya platformları olarak öne çıkmaktadır (Türk Telekom, 2023). Dijital platformlar kapsamında geleneksel medya kuruluşlarının internet sitelerinin yanı sıra BlueTv, Netflix, Amazon Prime, Disney Plus, Mubi gibi dizi ve film içeriklerini barındıran platformlar önemli bir izleyici kitlesine sahip durumdadır. Örneğin Netflix yaklaşık 203 milyon ve Amazon Prime 150 milyon abone sayısıyla diğer platformlara göre en çok izleyici kitlesine ulaşan platformlar olarak dikkat çekmektedir (Boxoffice, 2024).

Geleneksel medya, dijital medya ve sosyal medya platformlarının içeriklerinde yer alan dizi, film, video, belgesel, müzik, konser vb. sanatsal ve tanıtım faaliyetleri yumuşak güç unsuru olarak önemli katkılar sağlamaktadır. Söz konusu sanatsal faaliyetler sinema, tiyatro ve konser salonlarında izleyiciyle daha yakın iletişimin sağlandığı mekânlarda da izleyiciyle buluşabilmektedir. Bununla birlikte geleneksel medya, dijital medya ve sosyal medya üzerinden yayınlanan içeriklerin yukarıda belirtildiği gibi daha geniş kitlelere ulaşabilme imkânı bulunmaktadır. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığınca hazırlanan ve İsrail'in Gazze'yi işgalini konu alan videonun sosyal medyada yayınlanmasından sonra dünyaca ünlü rock grubu Pink Floyd'un üyesi olan George Roger Waters tarafından paylaşılması sosyal medyanın yumuşak güç çerçevesindeki gücünü göstermesi açısından önemli bir örnek oluşturmaktadır (TRT Haber, 2024a). Özellikle film ve dizi sektöründe

ortaya konulan eserler ait olduğu ülkenin kültürünü yansıtırken aynı zamanda o ülkede yaşayan insanların yaşam tarzları hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Ayrıca, kültürün en önemli yapı taşlarından birisi olan dilin başka coğrafyalara ve toplumlara ulaşması sağlanarak küresel çapta yaygınlaşmasına katkı sağlamaktadır. Film ve diziler aynı zamanda devlet politikalarının uluslararası toplum tarafından kabul görmesine de yardımcı olmaktadır. Vietnam Savaşı, Irak'ın işgali vb. temaları ele alan Hollywood yapımı film ve dizilerde sıklıkla karşılaşıldığı gibi, devletler kendi çıkarları doğrultusunda hazırladıkları senaryoları hayata geçirerek büyük kitleler tarafından izlenmesini sağlamaktadır. Böylelikle, devletlerin dış politikalarının hem ulusal hem de uluslararası toplum tarafından destek görmesine zemin oluşturulmaktadır (Yazar, 2020, s. 532-533).

İşitsel olduğu kadar görsel gösterilerle de zenginleştirilen konserler vasıtasıyla müzisyenler etkili bir yumuşak güç unsuru olmaya devam etmektedir. George Roger Waters örneğinde olduğu gibi dünyaca ünlü solistler veya müzik grupları önemli mesajların geniş kitlelere ulaştırılmasında önemli görevler üstlenmektedir. Müzik, kimi zaman halklar arasında empati kurulmasına katkı sağlamada yardımcı olmaktadır. 6 Şubat 2023 depremleri ile büyük bir doğal felaketle karşı karşıya kalan Türkiye'ye destek kapsamında harekete geçen ülkelerden birisi de Hollanda olmuştur. Hollanda'da tüm yerel ve ulusal televizyonların katılımıyla gerçekleştirilen ortak yayında "Neredesin Sen" adlı parçayı seslendiren sanatçı Karsu tüm Türkiye'nin sesi olmuştur. Bu ortak yayın vasıtasıyla Hollanda vatandaşlarının Türk vatandaşları ile empati kurmasını sağlayarak, 88 milyon avro maddi yardımın toplanmasına vesile olmuştur (Mynet, 2023).

Siyasi ilişkilerin geliştirilmesine yönelik örnek ise Kuzey Kore'de 2018 yılında yaşanmıştır. Kuzey Kore ve Güney Koreli sanatçıların birlikte performans gösterdiği K-Pop konserinde siyasi mesaj içeren "Bir Daha Görüşene Dek" (*Until We Meet Again*) ve "Arzumuz Birleşmek" (*Our Wish is Reunification*) şarkıları birlikte söylenmiştir (TRT Haber, 2018). Kore Dalgasının (*Hallyu*) en önemli unsuru olan K-Pop müzik alanında Güney Kore'yi dünya çapında temsil eden en başarılı yumuşak güç unsuru olarak öne çıkmaktadır. K-Pop, ulus markası olarak, sadece Kuzey Kore'de değil dünyanın pek çok ülkesinde konserler vererek Güney Kore'nin tanıtılmasına ve büyük kitleler tarafından Güney Kore'ye sempatiyle bakılmasına katkı sağlamaktadır (Bozyer, 2023, s. 71-72).

Eğitim alanında faaliyet gösteren her seviyedeki kurumların ve akademik kadronun kalitesi, eğitim desteği kapsamında verilen burslar ile dil öğrenimine olanak sağlayan kültür merkezleri bir ülkenin cazibe merkezi olarak yükselmesine yardım eden yumuşak güç unsurları arasında sayılmaktadır. 2024 yılının en iyi üniversiteleri sıralamasında ilk 10 sırayı sekiz üniversiteyle ABD'nin ve iki üniversiteyle İngiltere'nin paylaşması her iki ülkeyi de yükseköğrenim konusunda cazibe merkezi hâline getirmektedir (Uniranks, 2024). ABD'nin Colorado eyaletindeki Denver Üniversitesi'nde Uluslararası Hukuk ve Politika alanında doktora yapan ve 2013-2021 yılları arasında İran Dışişleri bakanlığı yapmış olan Muhammed Cevad Zarif'in 2015 yılında imzalanan P5+1 İran Nükleer Antlaşmasına vermiş olduğu katkılar eğitim ile yumuşak güç ilişkisine örnek olarak verilebilmektedir (Euronews, 2019). Diğer taraftan yabancı öğrencilere verilen yükseköğrenim bursları ve diğer ülkelerde faaliyet gösteren kültür merkezleri ile hem bir ülkedeki üniversitelerin tercih edilmesi hem de o ülkede konuşulan dilin öğretilmesi sağlanmaktadır. Romanya Hükûmeti Bursu, Fas Hükûmeti Bursu gibi hemen hemen her ülke tarafından verilen yükseköğrenim bursları bulunmaktadır (MEB, 2024).

Türkiye ise yükseköğretim burslarını Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) koordinesinde yürütülmekte olan "Türkiye Bursu" adı altında yabancı öğrencilere destek sağlamaktadır. 2012 yılından itibaren verilmeye başlanan burslarda hâlihazırda yaklaşık olarak 15.000 uluslararası öğrenci burstan yararlanmaya devam etmektedir (YTB, 2024). Yüksek öğretim burslarında olduğu gibi küresel ve bölgesel aktör statüsündeki her ülkenin Amerikan Kültür, Goethe Enstitüsü, Fransa Kültür Merkezi, Konfüçyüs Enstitüsü, Yunus Emre Enstitüsü (YEE) örneklerinde görüldüğü kendi kültürlerini, kendi dillerini yaymak adına benzer vizyon ve misyona sahip kültür merkezleri bulunmaktadır. Örneğin YEE'nin vizyonu "Dünyanın her yerinde Türkiye ile bağ kuran ve Türkiye'ye dost insan sayısını artırmak" ve misyonu 'Türkiye'nin uluslararası alanda bilinirliğini, güvenilirliğini ve itibarını artırmak' şeklinde belirtilmektedir (YEE, 2024a).

Eğitimle bağlantılı olarak bir ülkenin bilim ve teknoloji alanında gelişmişlik düzeyi yumuşak gücün bir unsuru olarak düşünülmektedir. Avrupa Nükleer Araştırma Merkezi (CERN) gibi uluslararası kurumlar devletler arasındaki işbirliğini artırırken aynı zamanda bilgi birikiminin paylaşılmasına da yol açmaktadır. Her iki alanda ilerlemenin

çok hızlı olması nedeniyle bilim ve teknolojiye sahip olan ülkeler teknik bilgi sağlayıcı konumuna yükseldiğinde, bilim ve teknoloji bir dış politika aracı olarak kullanılabilmektedir (Bettine, Picoli ve Bin, 2022, s. 68). Özellikle gelişmiş ülkeler teknolojik üstünlüklerini kendi çıkarlarına uygun olacak şekilde kullanabilmekte, dış politikalarına uygun hareket eden ülkelerle teknolojilerini paylaşırken çıkarlarına aykırı hareket eden ülkelere ise teknolojik ürünler erişim kısıtlaması başta olmak üzere yaptırım uygulayabilmektedir. Türkiye'nin Rusya'dan S-400 hava savunma sistemlerini tedarik etmesi sonrasında ABD'nin Hasımlarıyla Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Etme Yasası (*Countering America's Adversaries Through Sanctions Act,* CAATSA) kapsamında yaptırımlarını uygulamaya koyması teknolojik olarak diğer ülkelere göre daha gelişmiş bir ülkenin dış politika uygulamalarına örnek olarak gösterilebilmektedir (AA, 2020a).

Yumuşak güç unsuru olarak devlete bağlı kurumlar ile devlet dışı aktörlerin faaliyetleri önem arz etmektedir. Her ülke kendi yumuşak gücünü oluşturma gayreti içerisinde devlet kurumlarını teşkilatlanma yoluna girmektedir. Türkiye örneğinde bu kurumlar incelendiğinde "ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak, bu ülkelerle ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel, eğitim alanlarında işbirliğini projeler ve programlar aracılığıyla geliştirmek amacı" güden Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) öne çıkmaktadır. TİKA aynı zamanda diğer kurumların yapmış olduğu faaliyetleri koordine etmektedir (Özkan, 2015, s. 18).

YTB ve YEE vasıtasıyla uluslararası öğrenciler başta olmak üzere yabancı toplumlara ulaşmak suretiyle hem yükseköğrenim fırsatı verilmekte hem de Türk kültürünün ve Türkçenin tanıtılmasına katkı sağlanmaktadır (YTB, 2024) (YEE, 2024a). Türkiye adına bir diğer katkı veren devlet kurumu ise TRT'dir. Daha önce belirtildiği gibi farklı dillerde yayın yapan televizyon ve radyo kanallarıyla YTB ve YEE gibi diğer kurumlara doğrudan destek olurken Türkiye'nin dünyaya açılan penceresi rolünü üstlenmektedir. İnsani yardım açısından ise TİKA ile birlikte koordineli olarak çalışan Kızılay (Kınık, 2022, s. 310-312) ile Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) (Bozkurt, 2022, s. 320-321) öne çıkmaktadır.

Türk Hava Yolları (THY) Türkiye'nin marka değeri olarak dikkat çekmektedir. THY'yi tanıtan ticari reklamlarda spor ve sanat camiasından dünyaca ünlü yıldızların

kullanılması, bu yıldızlar tarafından Türk kültürünü simgeleyen ürünlerin (geleneksel ince belli bardakta Türk çayı vb.) kullanıldığının gösterilmesi Türkiye'nin cazibe merkezi olarak tanıtılmasına katkı sağlamaktadır (Yılmaz, 2020, s. 42-44). Uluslararası örgüt açısından ise Türk Dünyasında ve küresel ölçekteki kültür–sanat evreni arasında sürekli ve kalıcı bir etkileşim sağlayan Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY) örnek olarak gösterilebilmektedir (TÜRKSOY, 2024).

Ana Unsurlar	Alt Unsurlar
Sert Güç	Askerî güç, ekonomik güç, nüfus, toprak, coğrafya, coğrafi konumu, doğal kaynaklar, siyasi istikrar, endüstriyel kapasite, ulusal karakter, ulusal moral, diplomasi kalitesi, nükleer üstünlük, savunma konsepti, vekâlet savaşlarındaki rolü, ulusal marka vb.
Yumuşak Güç	Kültür, siyasi değerler, dış politika uygulamaları, kamu diplomasisi, geleneksel medya, dijital medya, sosyal medya, sinema, dizi, video, belgesel, müzik, konser, sanat, eğitim, bilim, teknoloji, devlete bağlı kurumlar, devlet dışı aktörler, insan hakları, barış, istikrar, diyalog, işbirliği, kültürel diplomasi, eğitim diplomasisi, dijital diplomasi, gastronomi diplomasisi, insani diplomasi, sağlık diplomasisi, vatandaş diplomasisi, spor diplomasisi vb.

Tablo.3: Akıllı Güç Unsurları

Akıllı gücün unsurlarının neler olduğuna ilişkin yapılan tartışmalar incelendiğinde, akıllı gücün temelde sert güç ve yumuşak güç olmak üzere iki ana unsurdan oluştuğu anlaşılmaktadır. Tablo-3'te belirtildiği gibi her iki unsurun da alt unsurlarıyla birlikte geniş bir yelpaze oluşturduğu görülmektedir. Yumuşak güç unsurlarının sert güç unsurlarına göre daha fazla miktarda olduğu dikkat çekmektedir. Hem sert güç unsurları hem de yumuşak güç unsurları bir arada değerlendirildiğinde, devletler için dış politika uygulamalarına yardımcı olabilecek neredeyse tüm aygıtların ya da enstrümanların seferber edildiği fark edilmektedir. Akıllı güç unsurları söz konusu olduğunda, sert güç ve yumuşak güç unsurları ile bunların alt unsurlarından oluşan tüm aygıtlardan teşekkül bir stratejinin düşünülmesi gerekmektedir.

1.4. Akıllı Güç ve Dış Politika

Akıllı güç, Soğuk Savaş döneminin geleneksel güç anlayışı ile Soğuk Savaş sonrası dönemin yeni güç anlayışının bir arada harmanlanarak dış politikaya uyarlanmasını kapsamaktadır. Akıllı güç ve dış politikanın iç içe geçmiş ilişkisi, literatürde farklı kesimler tarafından ele alınırken, söz konusu ilişki hakkındaki farklı

düşünce ve beklentiler dile getirilmektedir. Genellikle devlet kademesindeki yetkililere öneriler sunmayı amaçlayan çalışmaların yanında, akıllı güç kullanımının esasları üzerinde duran eserler ile hükümette görev almış siyasetçilerin tecrübelerinin aktarıldığı çalışmalar dikkat çekmektedir.

Akıllı güç kavramından literatürde ilk olarak bahseden ve literatüre kazandıran akademisyenler aynı zamanda dış politika tavsiyelerinde bulunmaktadır. Akıllı güç kavram olarak ilk defa Nye tarafından literatüre kazandırılmasına rağmen, aynı dönemde başka yazarlar tarafından akıllı güç kavramının kullanıldığı ve daha eski dönemlerde de akıllı güç adı verilmeden aynı içeriğin ele alındığı görülmektedir. Machiavelli'nin "Hükümdar" kitabında, bir hükümdarda olması gereken nitelikler sıralanırken gücü nasıl elde edeceğine ilişkin bir dizi tavsiyelerde bulunulmaktadır. Machiavelli, "tilki" ve "aslan" metaforuna başvurarak günümüzde akıllı güç unsurları arasında sayılan sert güç ve yumuşak gücün birlikte kullanımından bahsetmektedir. Eserde, işbirliğinden uzak ve etik kuralların göz ardı edildiği "her yol mubah" anlayışı vurgulanmakla birlikte devletin tüm imkânlarının seferber edilmesi üzerinde durulmaktadır (Machiavelli, 2018, s. 66-69).

Nossel, ABD hükümetine tavsiyelerde bulunarak akıllı gücü "sahip olunan gücün her zaman için en iyisi olmadığını bilmek" şeklinde tanımlamaktadır. Sadece materyal gücü dış politikadaki hedeflere ulaşmada yeterli görmeyen Nossel, askerî gücün yanında uluslararası ticaret, diplomasi, dış yardım ve ulusal değerlerin yayılmasını da gerekli görmektedir (Nossel, 2004, s. 138). Nye, 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin sarsılan gücünü yeniden kazanabilmesi için akıllı gücün ön plana çıkarılarak hem sert gücün hem de yumuşak gücün sentezlenerek dış politikaya uygulanması önermektedir. Geleneksel Amerikan politikaları göz önünde bulundurularak, yumuşak güce sıcak bakan Jeffersoncu politikaların daha fazla yer alması, yumuşak güç konusunda yetersiz kabul edilen Jacksoncu politikalara ise daha az yer verilmesi tavsiye edilmekte; ancak, Wilsoncuların idealizmine ve Hamiltoncuların realizmine de ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Kısacası, uluslararası toplumun desteğinin istenilen düzeyde sağlanabilmesi için, yumuşak güç uygulamaları ağırlıklı olmakla birlikte, sert güç ve yumuşak gücün birlikte kullanılması yani akıllı gücün kullanılması olarak tavsiye edilmektedir (Nye, 2004b, s. 58-62).

Amerikan dış politikasında akıllı güç stratejisinin uygulanmasına ilişkin Obama dönemi dış politikası olumlu bir örnek olarak gösterilirken, söz konusu stratejinin uygulanmamasından dolayı eleştirilere maruz kalan Bush dönemi dış politikasından ise olumsuz yönde bahsedilmektedir. 11 Eylül'de gerçekleştirilen terör saldırıları sonrasında, uluslararası toplumun desteğini alan ve tarihte ilk defa NATO'nun 5. maddesi yürürlüğe konularak (Buzan, 2008, s. 119) uluslararası işbirliğini sağlamayı başaran Bush Yönetimi başlangıçta akıllı güç stratejisinin hayata geçirilmesi için önemli bir fırsat elde etmiştir. Ancak, "Bush Doktrini" kapsamında evanjelik, militarist bir dış politikanın benimsenmesi akıllı güç stratejisinin hayata geçirilmesi için oluşan uygun ortamın yitirilmesine neden olmuştur. Bush Yönetimi bir yandan terörle mücadele çerçevesinde başka ülkelerin egemenliğindeki toprakları işgal ederken bir yandan da "özgürleştirme" adı altında işgal ettiği topraklardaki toplumlar liberal değerlerin kabul edilmesine zorlanmıştır. Bush Yönetimi dış politikada şiddet ve zorlamaya dayanan sert gücü tercih ederek, yumuşak güç unsurlarını dikkate almayarak ve kendi ideolojisine göre hareket ederek akıllı güç stratejisini uygulamaya geçiremediği için başarısız olmuştur (Nossel, 2004, s. 131-138).

Diğer taraftan Obama dönemi dış politikası ise akıllı güç stratejisiyle özdeşleştirilmektedir (Nye, 2011b, s. ix, 209-210) (Nye, 2009, s.1). Obama Yönetimi sert güç ve yumuşak güç unsurlarının birlikte kullanılmasını Ulusal Güvenlik Konseyinin koordinesinde gerçekleştirebildiği gibi, Filipinler ve Kolombiya hükümetleri ile işbirliği yapılarak, ABD büyükelçilikleri vasıtasıyla da akıllı güç stratejisini hayata geçirebilmiştir. ABD Dışişleri Bakanlığının yayınladığı Dört Yıllık Diplomasi ve Kalkınma İncelemesinde, askerî gücün yanında kamu diplomasisi gibi ihtiyaç duyulan yumuşak güç unsurlarından da bahsedilerek yeni güvenlik anlayışına uygun, yeni tehditlere daha koordineli ve esnek yanıtlar verilmesinin önemi vurgulanmıştır. Ayrıca insani yardım hususuna dikkat çekilerek, ABD'nin tüm dünyada insani yardım konularına daha fazla özen göstermesi gerektiği ifade edilmektedir (George, 2021, s. 47-49). Barış inşasına yönelik kurumsallaşma kapsamında yapılan örgütsel değişikliklerle, sivil uzmanların daha aktif konuma getirilmesi planlanmıştır. Böylelikle dış politika bağlamında üstlenilen faaliyetler daha öngörülebilir hâle gelirken, barış inşasına yönelik kapasite artırılarak sivil kabiliyetler ve bürokratik yapılar oluşturulmuştur (Gross, 2013, s. 31-33).

Devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde sert güç ve yumuşak güç olmak üzere iki farklı biçimde güç unsurunun kullanılacağını ifade eden görüşler bulunmaktadır. Ağırlıklı olarak yumuşak gücün kullanılmasını esas alan bu görüşler aynı zamanda dış politika uygulamalarında akıllı gücün kullanımına vurgu yapmaktadır. Green, sert gücün ekonomik ve askerî unsurların kullanılmasıyla dış politikadaki hedeflere ulaşılabileceği üzerinde dururken, yumuşak gücün ikna yoluyla etkili olabileceğini vurgulamaktadır. Yumuşak gücün kaynakları olarak toplumun kültürü, normları ve politik sisteminin çekiciliği gösterilmektedir. Green, ayrıca, sert gücün devletlerin kontrolünde olmasına rağmen yumuşak gücün bir devlet tarafından kolaylıkla kontrol edilemeyeceğinin üzerinde durmaktadır (Green, 2015, s. 60-62, 67-68).

Devletler tarafından kullanılan gücü sert ve yumuşak olmak üzere ikiye ayıran Hackbarth, gücün nasıl kullanıldığı üzerinde durmaktadır. Devletler duruma göre hangi gücün kullanılacağının önceliğini tespit etmelidir. Bazen sert gücün, bazen yumuşak gücün öncelikli olarak tercih edilmesi gerekmektedir. Her iki gücün de karşı taraftaki aktöre yönelik vereceği mesaj dikkate alınarak akıllıca planlanması gerekmektedir. Örneğin, 11 Eylül saldırıları sonrasında Irak'ı işgal eden ABD'nin önce sert gücü kullanması ve müteakiben yumuşak güç unsurlarını devreye sokmaması Amerikan dış politikasının istenildiği şekilde yürütülmesini zorlaştırmıştır (Hackbarth, 2008, s. 5-6).

Nye ve Nossel'le aynı fikirde olan, akıllı gücün her türlü tehdide karşı etkili olabilmesini sağlamak adına hem sert gücün hem de yumuşak gücün birlikte en verimli şekilde kullanılmasını destekleyen çalışmalar mevcuttur. Gallarotti'ye göre sert güç ve yumuşak güç kullanılırken hem bütçe hem de yaratacağı etki göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı zamanda sert güç ve yumuşak güç birlikte en verimli bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Gallarotti'nin "optimum güç" adını verdiği akıllı stratejiyle birlikte bütçe ve etkinlik dengesi, sonuçlar dikkate alınarak önceden planlanabilmeye imkân vermektedir. Dolayısıyla elde edilecek sonuçlara göre dış politika hedeflerine yönelik akıllı bir strateji yürütülmesi, sert ve yumuşak güç unsurlarının birlikte kullanılması maliyet-etkinlik hususu göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. Akıllı gücün ön plana çıkarıldığı bir stratejiye dikkat çekilmektedir (Gallarotti, 2011, s. 21-28).

Diğer taraftan akıllı güç stratejisi kapsamında sert güç ve yumuşak güç unsurlarının her zaman birlikte kullanılmayacağını ifade eden görüşler de bulunmaktadır. Janson'a göre dış politikadaki koşullar hangi gücün kullanılması gerektiğini belirlemektedir, ancak verimlilik göz önünde bulundurulduğunda sert güç ve yumuşak gücün birlikte kullanılmaması gerekmektedir. Akıllı gücün dış politikadaki uygulamaya konulması mevcut şartlara göre hangi gücün daha etkin sonuç vereceğinin hesaplanmasıyla ilgilidir. Farklı durumlara göre farklı kombinasyonlar geliştirilmeli ve dış politikadaki hedeflere en uygun kombinasyon tercih edilerek ulaşılmalıdır. Akıllı güç denildiğinde "birleştirme yeteneğinden" ziyade "doğru araç setini ayırt etme ve anlama yeteneği" anlaşılması gerekmektedir. Böylelikle, akıllı güç stratejisi bütünsel olarak ele alınmakta ve dış politikada hata yapma payı en aza indirilmektedir. "İhtiyatlılık fikrinin" uygulamaya geçirilmesiyle, anlık verilen hatalı kararların yerine ufkun ötesi görülmek suretiyle daha isabetli kararlar verilebilmektedir (Janson, 2018, s. 4-7).

Akıllı güç stratejisine barış zamanında olduğu gibi savaş zamanında da başvurabileceğini ifade eden çalışmalar bulunmaktadır. Resnick, savaş ve barış dönemlerinde akıllı güç uygulamalarından elde edilen sonuçların birbirinden farklılaşacağını öngörmektedir. İttifak ilişkileri üzerinden yapılan incelemede, barış zamanında yumuşak güç uygulamalarının konusunda müttefikleri daha kolay motive edilebileceği vurgulanırken, savaş dönemlerinde ise yumuşak güç kullanımı için ittifak ortaklarını harekete geçirmenin zorluklarından bahsedilmektedir. Devletlerin sahip olduğu yumuşak güç miktarının, müttefiklerini sert güç kullanmaya motive etmek için sahip olunan yumuşak güç miktarıyla doğru orantılı olmadığını iddia etmektedir. Yumuşak güç açısından çok geniş imkânlara sahip bir devletin bile savaş zamanlarında müttefiklerini kolaylıkla ikna edemediği belirtilmektedir (Resnick, 2015, s. 383-397).

Akıllı güç devletin diplomatik, ekonomik, askerî, siyasi ve kültürel vb. aygıtlarından ihtiyaç duyulanların her bir olay için farklı şekilde kullanılması olarak görülmektedir. Bu görüşe sahip olanların başında Obama Döneminde Dışişleri Bakanı görevini yürüten Hillary Clinton gelmektedir. Clinton'a göre ABD hem sert güç gerektiren savaş, çatışma ve uluslararası terörizm gibi tehditlerle karşılaşabilmekte hem de küresel ekonomik kriz, iklim değişikliği, dünya çapında yoksulluk, gıda güvensizliği ve salgın hastalıklar gibi sert gücün yetersiz kalabileceği dış politika zorluklarıyla karşı

karşıya kalabilmektedir. Söz konusu tehditler ve zorluklarla başa çıkabilmek için askerî gücün yanında yumuşak güç unsurlarının da önemi büyüktür. Akıllı gücün özü bağlamında bir yandan tehditlere karşı tedbir getirilirken bir yandan da müttefiklerle olan işbirliğinin geliştirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla devletin elinde mevcut tüm aygıtlardan doğru bir kombinasyon oluşturularak her durum için en uygun akıllı güç seçeneğinin masaya yatırılması gerekmektedir (Clinton, 2014, s. 29-31, 42, 143, 162-168, 458-460). Clinton'u destekler şekilde, Chong, devletin sahip olduğu tüm imkânları "İsviçre Çakısına" benzetmektedir. Devlet, tüm aygıtlarını hazır durumda bulundurmalı ve akıllı güç kapsamında ihtiyaca göre uygun aygıtını devreye sokabilmelidir. Yumuşak güç ile sert güç unsurlarından ihtiyaç duyulanların dış politika uygulamalarına seferber edilmesiyle çözüm odaklı bir dengenin ortaya çıktığı vurgulanmaktadır (Chong, 2015, s. 242-243).

Akıllı güç bazı yazarlara göre stratejiden daha çok bir araç olarak kabul edilmektedir. Wilson, akıllı gücün strateji sayılabilmesi için önemli miktarda siyasi, ekonomik ve askerî kaynak gerektirdiği, ancak mevcut uluslararası sistemde bunu yapabilecek bir aktörün bulunmadığını iddia etmektedir. Ayrıca, sert güç ve yumuşak gücü mekanik olarak birleştirebilecek bir yöntemin veya kurumun olmadığını vurgulamaktadır. Akıllı gücü, sert gücü ve yumuşak gücü birbirlerini güçlendiren "birleştirme kapasitesi" olarak tanımlayan Wilson, bu kapasitenin pratikte bulunmadığını ve akıllı gücün teorik bir kavram olduğunu ifade etmektedir (Wilson, 2008, s. 115-118, 120-122). Akıllı gücü kamu diplomasinin bir unsuru olduğunu dile getiren Erdil ise, "küresel marka" olma yolunda kamu diplomasisinin önemini vurgulamaktadır. Türkiye'deki milli savunma sanayi ürünlerinden örnekler veren Erdil, Hürkuş Eğitim Uçağı, Atak Taarruz Helikopteri ve Fırtına K/M Obüsünün elde ettiği başarı nedeniyle Türkiye'nin marka değerine olan katkısı vurgulamaktadır (Erdil, 2022, s. 260-267).

Akıllı gücün unsurları olarak bilinen sert güç ve yumuşak gücün kullanımı ile aralarındaki ilişkiye yönelik farklı yorumlar bulunmaktadır. ABD'nin sert güç ve yumuşak güç unsurlarını göz önünde bulunduran Gray'e göre 21. yüzyılın güç konseptinde askerî güç en önemli güç aracı olarak öne çıkmaktadır. Dış politikadaki hedeflere sadece sert gücün kullanılmasıyla ulaşılabilmektedir. Yumuşak güç sert güce bir alternatif güç olarak düşünülmemektedir. Dış politika çerçevesinde belirlenen

stratejilerin askerî imkânların kullanılmasıyla birlikte hayata geçirilebileceği ve dış politika hedeflerine ulaşılabileceği öngörülmektedir (Gray, 2011, s. 28-31).

Cammack ise akıllı gücün çok taraflı bir yaklaşım olarak kabul edilmesine karşı çıkmakta ve ABD'nin küresel hâkimiyetini sürdürebilmesi için sahip olduğu sert güç unsurlarının yeterli olacağına dikkat çekmektedir. Akıllı gücü yumuşak gücün yeni bir versiyonu olarak algılayan Cammack, ABD'nin küresel hâkimiyetini sürdürebilmesi için dış politikada akıllı güç uygulamaları yerine, sert güç uygulamalarına ağırlık vermeli ve yumuşak güç unsurlarını sert güç unsurlarından uzaklaştırmalıdır (Cammack, 2018, s. 5-9). Gelb ise sert güç ve yumuşak güç arasındaki ilişkiye odaklanarak, ikisi arasındaki ilişkinin "mekanik" bir ilişki olduğunu ifade etmektedir. 21. yüzyılın uluslararası sisteminde güç dağılımını ABD liderliğinde "piramit" şeklinde bir yapıya benzetirken, ABD'nin liderliğini sürdürmesi için akıllı güç stratejisine ihtiyacı olduğu yani sert güç ve yumuşak güç unsurlarının arasındaki kombinasyonun sağlanmasının gerekliliği üzerinde durmaktadır. Bununla birlikte akıllı gücü bir stratejiler dizisi olarak görmeyen Gelb'e göre akıllı güç "silahların, diplomasinin ve ekonomik yaptırımların" dönüşümlü olarak kullanılmasıdır (Gelb, 2009, s. 69-90).

Akıllı güç ve dış politika ilişkisini ele alan çalışmalara dikkat edildiğinde, yeni güç anlayışının akıllı güç stratejisine doğru evirildiği anlaşılmaktadır. Akıllı güç stratejisi, her seviyedeki aktörler tarafından mevcut kapasite ve imkânlar doğrultusunda başarıyla uygulama fırsatını barındırmaktadır. Arap Baharı sonrasında Türkiye'nin Somali'de uygulamakta olduğu akıllı güç stratejisi en iyi örneklerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir örnek ise Katar'ın 2022 yılında düzenlenen Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği (*Fédération Internationale de Football Association*, FIFA) Dünya Kupasına ev sahipliği yapmasıdır. Yeterli sert güç unsurlarına sahip olmayan Katar, ekonomik gücünü kullanarak FIFA Dünya Kupasına ev sahipliği yapma başarısını göstermiştir (Lo, 2023, s. 40-45). Katar sert güç unsurlarının yeterli olmadığı mevcut imkânlarını göz önünde bulundurarak, akıllı güç stratejisini yumuşak güç unsurunu kullanarak hayata geçirmiş ve FIFA Dünya Kupasına ev sahipliği yapma hedefini gerçekleştirerek küresel çapta önemli bir başarıya imza atmıştır.

1.5. Akıllı Güç ve Türkiye-Somali İlişkileri:

Somali'ye yönelik Türk dış politika uygulamalarını ele alan çalışmalar incelendiğinde, literatürde farklı konularda yazılmış çalışmaların bulunduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu çalışmaların büyük çoğunluğunun Türkiye-Somali arasındaki ilişkilerin yeniden gelişmeye başladığı 2011 yılından sonraki dönemde kaleme alındığı görülmektedir. Farklı konuların ve kavramların ele alındığı çalışmalarda Türkiye'nin Somali'ye yaptığı insani ve kalkınma yardımlarının ağırlıklı olarak yer aldığı; bu çalışmalarda akıllı güç stratejisinin unsurlarından birisi olan yumuşak güce vurgu yapıldığı dikkat çekmektedir. İnsani ve kalkınma yardımlarından sonra en çok ele alınan konunun ise, sert güç kullanımı çağrıştıracak şekilde, güvenlik alanında yoğunlaşmakta olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, incelenen akademik makale ve tez çalışmaları arasında akıllı güç stratejisinden bahseden sadece bir çalışmaya rast gelinmiştir. Dolayısıyla, Türk dış politikası ve Somali ilişkilerini konu edinen çalışmalarda akıllı güç stratejisine yeterince değinilmediği ve literatürde boşluk bulunduğu değerlendirilmektedir.

Literatür taramasına yönelik, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK) Tez Merkezinde kayıtlı Türkiye-Somali ilişkilerini inceleyen uluslararası ilişkiler alanında yazılmış yüksek lisans ve doktora tezleri inceleme altına alınmıştır. Tez başlıkları ve konuları incelendiğinde Türk dış politikası ve Somali konusuyla ilişkili 29 adet yüksek lisans ve doktora tezinin yayınlanmış olduğu görülmektedir. Bu tezlerden, sadece 2024 yılında yazılan "Yumuşak Güçten Akıllı Güce: Türkiye'nin Somali'deki Büyük Stratejik Güvenliği" başlıklı yüksek lisans tezinin akıllı güç kavramını ele aldığı, bu tezin dışında kalan 28 adet çalışmanın ise farklı konularda yazıldığı anlaşılmaktadır (YÖK, 2025). Dolayısıyla yüksek lisans ve doktora tezleri göz önünde bulundurulduğunda 2024 yılına kadar akıllı güç kavramının Türkiye-Somali ilişkilerinde ele alınmadığı dikkat çekmektedir. YÖK Tez Merkezindeki söz konusu tezlerin künye bilgileri aşağıda sunulmuştur:

- Somali ve Eski Yugoslavya İç Karışıklıklarına Askerî Müdahaleler: Barış-Destek Operasyonları Hakkında Durum Değerlendirmesi (Türkiye İçin Alınan Dersler). Yüksek Lisans Tez no.: 72994, yılı: 1998.

- Uluslararası İlişkilerde İnsani Diplomasinin Rolü: Türkiye-Somali Örneği. Yüksek Lisans Tez no.: 364704, yılı: 2013.

- Türkiye'nin Afrika Politikası Bağlamında Somali ile İlişkileri ve İlişkilerin Olay Veri Yöntemiyle Analizi. Yüksek Lisans Tez no.: 345403, yılı: 2013.

- Türk Yumuşak Gücünün Limitleri ve Arabuluculuk Kapasitesi: Suriye ve Somali'de Türkiye'nin Katılımının Karşılaştırmalı Saha Çalışması. Yüksek Lisans Tez no.: 393796, yılı: 2014.

- Somali'nin Devlet İnşa Sürecinde Türkiye Sivil İktidarın Rolü. Yüksek Lisans Tez no.: 393680, yılı: 2015.

- Yükselen Güç Olarak Türkiye'nin Somali'de Yürüttüğü İnsani Diplomasi. Yüksek Lisans Tez no.: 456735, yılı: 2016.

- 2005 ve Sonrası Türkiye-Afrika İlişkileri -Vaka İncelemesi: Somali örneği-. Yüksek Lisans Tez no.: 460798, yılı: 2017.

- Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç Aracı Olarak Dış Yardımlar: Somali Örneği. Yüksek Lisans Tez no.: 484162, yılı: 2017.

- Turkey's Use of Humanitarian Diplomacy; in the Case of Somalia Crisis. Yüksek Lisans Tez no.: 722236, yılı: 2018.

- Türkiye'nin Somali Devlet Kurumlarının Yerleşmesine Yönelik Çabaları. Yüksek Lisans Tez no.: 532560, yılı: 2018.

- Türkiye'nin Afrika'daki Yumuşak Güç Politikaları: Somali Örneği. Yüksek Lisans Tez no.: 531754, yılı: 2018.

- Dış Politikada Yardım: Türkiye-Somali İlişkileri Örneği. Yüksek Lisans Tez no.: 502277, yılı: 2018.

- Dış Politika ve İnsani Yardım İlişkisi: Türkiye'nin Somaliye İnsani Yardım Örneği. Yüksek Lisans Tez no.: 593063, yılı: 2019.

- Bir Yumuşak Güç Örneği Olarak Türkiye Somali İlişkileri. Yüksek Lisans Tez no.: 543886, yılı: 2019.

- Türkiye'nin Dış Yardımları ve Rekabetçi Kimliğinde Somali'nin Önemi. Yüksek Lisans Tez no.: 556453, yılı: 2019.

- Somali Devlet İnşa Sürecine Türkiye'nin Etkisi ve Türk Yumuşak Güç Kapasitesi: 2011-2019. Yüksek Lisans Tez no.: 644663, yılı: 2019.

- Türkiye'nin Somali'deki Dış Politikasının Stratejik Çıkarları. Yüksek Lisans Tez no.: 555387, yılı: 2019.

- Türkiye'nin Somali'deki Varlığı: Türkiye'nin İstikrara Yönelik Faaliyetleri Somalililer Tarafından Nasıl Algılanmaktadır. Yüksek Lisans Tez no.: 616860, yılı: 2020.

- AK Parti Döneminde Türkiye'nin İnsani Yardım Stratejisinde Normların Rolü: Pakistan, Somali ve Suriye Vakaları. Yüksek Lisans Tez no.: 662257, yılı: 2020.

- Dış Politika ve Dış Yardım İlişkisinin Türkiye'nin Somali Politikası Üzerinden Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tez no.: 717684, yılı: 2021.

- Sahra Altı Afrika'ya Yönelik Türk Dış Politikasının Değerlendirilmesi: Bir Örnek Olay Olarak Somali. Yüksek Lisans Tez no.: 690081, yılı: 2021.

- Türkiye'nin Somali ve Filistin'e Yaptığı İnsani Yardımların Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tez no.: 687670, yılı: 2021.

- Türkiye'nin Somali'deki "Hayırsever Genişlemesi": Kalkınma Hediyeleri ve Bir Yükselen Ülkenin Güç Kaynakları. Doktora Tez no.: 752169, yılı: 2022.

- Göç ve Diş Politika: Türkiye'deki Etiyopyali ve Somalili Göçmenler Örneği. Doktora Tez no.: 767123, yılı: 2022.

- Devlet Kalkınma Kurumlarının Orta Ölçek Güçteki Ülkelere Etkisi: TİKA'nın 2002-2018 Dönemi Türkiye Somali ve Bosna-Hersek Dış Politikasına Etkisi. Yüksek Lisans Tez no.: 814947, yılı: 2023.

- İnsani Diplomasi Perspektifinden Türkiye'nin Somali'nin Yeniden İnşası Sürecine Katkıları. Yüksek Lisans Tez no.: 801073, yılı: 2023.

- Yumuşak Güçten Akıllı Güce: Türkiye'nin Somali'deki Büyük Stratejik Güvenliği. Yüksek Lisans Tez no.: 896485, yılı: 2024.

- Türk Kamu Diplomasisinde Eğitim Diplomasisi: Somali Örneği. Yüksek Lisans Tez no.: 931319, yılı: 2024.

- Türkiye'nin Somali'deki Yumuşak Güç Uygulaması: Bir Örnek Çalışma. Yüksek Lisans Tez no.: 925035, yılı: 2025.

Türk dış politikasında Somali ile ilişkilerde akıllı güç kullanımına ilişkin tez çalışmalarına ilave olarak akademik makalelerin de incelenmesi yapılmıştır. İncelenen makalelerin "Türk dış politikası ve Afrika Açılımı", "insani yardım, kalkınma ve yumuşak güç", "güvenlik", "deniz haydutluğu, Eş-Şebab terör örgütü", "Somali'nin komşularıyla olan sınır anlaşmazlığı meselesi", "sömürgecilik ve emperyalizm", "Osmanlı dönemindeki ilişkiler" ile "Yeni Osmanlıcılık" kavramı gibi farklı konulara odaklandığı tespit edilmiştir. Belirtilen konu başlıklarına ilişkin makalelerde yer alan hususlara sırasıyla aşağıda yer verilmektedir. İncelenen çalışmalar dikkate alındığında, Türkiye-Somali ilişkilerinde akıllı güç kavramının tercih edilmediği görülmektedir. Bununla birlikte, akıllı güç unsurlarından olan yumuşak güç kavramından söz edildiği, ancak güvenlikle ilgili konularda sert güç kavramına başvurulmadığı görülmektedir.

Türk dış politikası ve Afrika Açılımını konu alan çalışmalar gözden geçirildiğinde, Türkiye'nin uluslararası sistemdeki artan rolünün Türk dış politikasının Afrika'ya yönelmesinin nedenlerinin başında geldiği vurgulanmaktadır. Cannon ve Donelli, Türkiye'nin "merkez ülke" olma özelliğini öne çıkararak, Türkiye'nin Sahra-Altı Afrika ülkeleriyle ilişkilerini, Yeni Osmanlıcılık anlayışından ziyade, Türkiye'nin ulusal gücü temelinde geliştirdiğini ifade etmektedir (Cannon ve Donelli, 2023, s. 299). İpek, 2011 yılında gelişmeye başlayan Türkiye-Somali ilişkilerini 1998 yılındaki Afrika Açılımı çerçevesinde farklı alanlarda incelemekte, 1998 yılı Afrika Açılımı planının başarılı olmasını, uluslararası faktörlere bağlı olarak, Türkiye'nin bağımsız ve iddialı dış politikasına bağlamaktadır (İpek, 2014, s. 423). AK Parti'nin dış politika hedeflerine dikkat çeken Sharif, Türk dış politikasında coğrafi konumunu ön plana çıkararak, Türkiye-Somali ilişkilerinde, Batı'nın egemenliğine meydan okuyan bağımsız bir dış politikanın etkili olduğunun altını çizmektedir (Sharif, 2020, s. 286).

İnsani yardım, kalkınma ve yumuşak güç Türkiye-Somali ilişkilerinde en çok ele alınan konular olarak öne çıkmaktadır. İki ülke arasındaki ilişkileri Afrika Açılımı

çerçevesinde inceleyen Balcı, Türkiye'nin yumuşak güç unsurlarından olan sivil toplum kuruluşlarına dikkat çekmekte, insani ve kalkınma yardımlarındaki rollerinden söz etmektedir (Balcı, 2024, s. 7-12). Başka bir çalışmada, Türkiye'nin Somali'de hayata geçirilen uygulamalar "Türkiye Yardım Modeli" olarak adlandırılmakta ve başka bir aktöre uygulanmayan bu model vasıtasıyla Türkiye-Somali ilişkilerinin kazan-kazan stratejisi çerçevesinde şekillendiği vurgulanmaktadır (Şahin, 2021, s. 125-126). Arpa ve Bayar ise Afrika'daki Türk Dış Yardım Modelini Nijer, Sudan, Tanzanya ve Somali örnekleri üzerinden TİKA'nın temel değerleri kapsamında ortaya koymaktadır (Arpa ve Bayar, 2022, s. 7-14). Türkiye-Somali ilişkilerini insani yardım açısından "Türk Tipi İnsani Diplomasi" (Şeyşane ve Tanrıverdi Şeyşane, 2022), insaniyetçilik (Özerdem, 2016), insani yaklaşım (Donelli, 2015), insani diplomasi (Altunışık, 2023) kavramlarıyla açıklayan örneklerde olduğu gibi başka çalışmalar da bulunmaktadır. Ayrıca, "Türkiye Kalkınma Yardımı Modeli" (Abdi, Nas ve Taççı, 2021), barış ve kalkınma (Bingöl, 2013), yumuşak güç (Sıradağ, 2022a), (Şenyurt ve Taşkın, 2024), (Mısırlı, 2023), (Korkmaz, 2022) hususlarının ele alındığı farklı çalışmalar literatürde yer almaktadır.

Türkiye-Somali ilişkilerinin güvenlik yönünü ele alan Daban ve Aktaş, Türkiye'nin Somali'nin egemenlik sahasındaki sert güç unsurlarına dikkat çekmekte, Somali Türk Görev Kuvvetinin (TURKSOM) iki ülke arasındaki savunma ve güvenlik işbirliğine olan katkısını dile getirmektedir (Daban ve Aktaş, 2024, s. 84-93). TURKSOM'un işlevine ilişkin hususlara değinilen bir başka çalışmada ise Türkiye'nin Afrika'da güvenlik işbirliğinde olduğu en yakın ülke olarak Somali öne çıkarılmaktadır (Petrőcz, 2023, s. 53). Güvenlikle ilgili bir başka çalışmada Şahin, Bölgesel Güvenlik Teorisi çerçevesinde Somali ve Afrika Boynuzu bölgesi incelemekte ve bölgedeki güvenlik sorunu kapsamında terör (El-Şebab), deniz haydutluğu, kabile/klan sorunu ile kuraklık/kıtlık/su sorununu öne çıkarmaktadır. Türkiye'nin Somali için tarihi bir misyon üstlendiğinden bahsedilerek, güvenlik hususunda somut adımlar atıldığı vurgulanmaktadır (Şahin, 2020, s. 878-908). Türkiye Somali ilişkilerini güvenlik açısından inceleyen akademisyenlerden birisi olan Sıradağ, iki ülke arasındaki güvenlik temelli ilişkileri belli dinamikler üzerinden ortaya koyarken Türkiye'nin askerî alandaki tecrübe ve teknoloji paylaşımını hiçbir ön koşul gözetmeksizin yaptığına dikkat çekmektedir (Sıradağ, 2022b, s. 398-401).

Güvenlik alanıyla ilişkili olarak Somali'nin egemenliğine meydan okuyan deniz haydutluğu ve Eş-Şebab terör örgütü kaynaklı tehditleri konu alan çalışmalar bulunmaktadır. Deniz haydutluğu ile ilgili kavramsal açıklamalarda bulunulan çalışmada Somali egemenlik sahasında deniz haydutluğuna karşı, Türkiye'nin de destek verdiği, uluslararası operasyon ve önlemler üzerinde durulmaktadır (Tabur, Tağ ve Demirhan, 2016, s. 13-17). Yalçın makalesinde Eş-Şebab terör örgütünü merkeze alırken Türkiye-Somali ilişkileri üzerine etkisini gözler önüne sermektedir. Eş-Şebab terör örgütünün sadece Somali için değil aynı zamanda Türkiye için de tehdit olduğu vurgusu yapılan çalışmada, tüm tehditlere rağmen Türkiye'nin insani ve kalkınma yardımlarının kesintisiz olarak devam ettiği hakkında bilgi verilmektedir (Yalçın, 2016, s. 38-40). Eş-Şebab terör örgütü ile Türkiye arasındaki çatışmayı konu alan başka bir makalede Eş-Şebab terör örgütünün Türkiye için bir tehdit olduğu üzerinde durulmakta ve Türkiye'ye karşı Somali'de gerçekleştirilen terör eylemleri üzerinde durulmaktadır (Shay, 2020, s. 1-4).

Somali'nin komşuları olan Etiyopya ve Kenya ile olan sınır anlaşmazlığı hususu da incelen konular arasında yer almakta ve konuya ilişkin Türkiye'nin arabuluculuk rolünden bahsedilmektedir. Somali'nin tarihsel süreç içerisinde uluslararası hukukun konusu olmuş, Kenya ile deniz sınırında ve deniz yetki alanlarında bir anlaşmazlık bulunurken (Oğultürk, 2020) (Mohammed, 2023), Etiyopya ile kara sınırı anlaşmazlığı bulunmaktadır. Bununla birlikte Türkiye-Somali ilişkileri çerçevesinde, Somali'nin komşularıyla olan problem sahalarının çözümüne yönelik Türkiye'nin Somali-Kenya-Etiyopya arasında arabuluculuk rolüne ilişkin girişimleri hakkında bilgi verilmektedir (Yıldırım, 2022, s. 20-23)

Türkiye-Somali ilişkilerini tarihsel perspektiften ele alan çalışmalarda Osmanlı döneminde Somali coğrafyasında iki toplum arasındaki ilişkileri inceleyen, yeni dönemde sömüren-sömürülen ilişkisini ele alan ve Yeni Osmanlıcılık kavramı üzerinde duran çalışmalar bulunmaktadır. Somali'nin Osmanlı hâkimiyetindeki sürecini inceleyen Yüksel ve Hashi, 1916 yılına kadar Osmanlı döneminde elde edilen kazanımların üzerine sömürge devletleri tarafından herhangi bir katkı yapılmadığını ortaya koymaktadır (Yüksel ve Hashi, 2021). Türkiye-Somali ilişkilerini göz önünde bulunduran Pirinççi ve Demirtaş, Somali'nin İtalya, Fransa ve İngiltere tarafından sömürüldüğü döneme dikkat çekerek, sömürgecilik geçmişinin Türkiye'nin katkılarıyla nasıl dönüşüme uğradığı

üzerinde durmaktadır (Pirinççi ve Demirtaş, 2018). Türkiye'nin Somali'deki varlığının emperyalistler arasındaki rekabet olarak değerlendirilen çalışmada, Türkiye-Somali ilişkilerinin Türkiye'nin bölgedeki nüfuzunu genişletmesine yardımcı olduğuna vurgu yapılmakta ve Türkiye'nin Batı emperyalizmine karşı bir tampon görevi üstlendiğinin altı çizilmektedir (Antonopoulos et.al., 2017). Diğer taraftan, Akca, iki ülke arasındaki ilişkileri Yeni Osmanlıcılık kavramı üzerinden açıklamakta ve Türkiye'nin asıl hedefinin küresel bir güç olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun ihtişamlı günlerine geri döndürmek olduğunu ifade etmektedir (Akca, 2019, s. 6).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE-SOMALİ İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

2.1. Bağımsızlık Sonrası Somali

Kaynak: www.aljazeera.com.tr

Şekil.1: Somali Haritası.

Somali, coğrafi olarak Afrika'nın kuzeydoğusunda Afrika Boynuzu olarak adlandırılan bölgede 637.657 km^2'lik bir alanda yer almaktadır (Şekil.1). Somaliland, Puntland, Galmudug, Hirshabelle, Güney-Batı ve Jubaland olmak üzere altı özerk eyaletten oluşmaktadır. Somaliland Eyaleti 1991 yılında tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiştir (Şahin, 2019a). Başkenti Mogadişu olan Somali yaklaşık 16 milyonluk nüfusa sahiptir. Somali'nin resmî dilleri Somalice ve Arapçadır. Klan veya kabile sistemin bulunduğu ülkede Hawiye, Darod, Dir ve Rahanweyn (Digil-Mirifle) olmak üzere dört büyük klan bulunmaktadır. Söz konusu klanlar ülkede bulunan diğer klanlara göre daha etkin konumdadır (Dışişleri Bakanlığı, 2024a). Kenya, Etiyopya ve Cibuti'ye kara sınırı ile komşu olan Somali'nin Hint Okyanusu ve Aden Körfezine deniz sınırı bulunmaktadır. Kızıldeniz, Bab'ül Mendep Boğazı ve Hint Okyanusuna bağlantı güzergâhına hâkimiyeti nedeniyle stratejik suyollarını kontrol edebilen bir konuma sahiptir (Demirtaş, 2018, s. 241-243). 1869 yılında Süveyş Kanalının açılmasıyla birlikte Somali'nin jeostratejik öneminin artmasına paralel olarak Avrupalı sömürgeci ülkelerin bölgeye olan ilgisi de artmıştır. İngiltere başta olmak üzere, İtalya ve Fransa tarafından yürütülen işgal faaliyetleri sonrasında, 19. yüzyılın sonlarına doğru Fransa Cibuti'yi işgal ederken İngiltere ve İtalya bugünkü Somali topraklarını egemenlikleri altına almışlardır.

Böylelikle, 1884 yılından itibaren Kuzey Somali İngiltere'nin hâkimiyetine girerken, Güney Somali İtalya'nın sömürgesi hâline gelmiştir. Sömürge devletlerin egemenlikleri 2. Dünya Savaşı sonrasına kadar devam etmiştir (Lewis, 1965, s. 40-62).

Somali'nin bağımsızlığını kazanarak toprak bütünlüğünü sağlaması Soğuk Savaş döneminde gerçekleşmiştir. 2. Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında faaliyet göstermeye başlayan örgütler, Somali halkını bağımsızlık konusunda bilinçlendirilmeye gayret etmişlerdir. İngiltere'nin işgal ettiği Kuzey Somali'de Somali Ulusal Birliği bağımsızlık mücadelesine öncülük ederken, İtalya'nın işgal ettiği Güney Somali'de Somali Gençler Birliği bu vazifeyi üstlenmiştir (Lewis, 1965, s. 139-165). Bir taraftan söz konusu örgütler vasıtasıyla Somali'nin bağımsızlığı yolunda adımlar atılmaya başlarken diğer taraftan BM Vesayet Konseyi ve İtalya arasında yapılan anlaşmalar vasıtasıyla dekolonizasyon süreci belirli bir takvime bağlanmıştır. 02 Aralık 1950 tarihinde imzalanan 381 sayılı İtalyan Yönetimi Altındaki Somaliland Toprakları için Vesayet Anlaşmasının 24. maddesi gereği Somali'nin on yıl içerisinde bağımsızlığını kazanmasına karar verilmiştir (UN, 1952). Böylelikle İngiltere'nin işgal ettiği Kuzey Somali veya Somaliland ile birlikte İtalya'nın sorumluluğundaki BM Vesayet Bölgesinin birleşmesinin önü açılmıştır. Somali Ulusal Birliği ve Somali Gençler Birliğinin 16-25 Nisan 1960 tarihlerinde Mogadişu'da bir araya gelerek Somali'nin birleşmesine yönelik mutabık kalmaları ve bir bildiri yayınlamaları süreci hızlandırmıştır. Nitekim söz konusu bildiri kapsamında iletilen talepleri dikkate alan İngiltere 26 Haziran 1960 tarihinde Somaliland'ın bağımsızlığını kabul etmiştir. Sonrasında 01 Temmuz 1960 tarihinde BM Vesayet Bölgesinin bağımsızlığı ilan edilerek ve aynı gün iki bağımsız bölge birleşerek Somali Cumhuriyeti kurulmuştur (Ali, 2018, s. 61-62).

Somali'nin bağımsızlığı 01 Temmuz 1960 yılında ilan edildikten sonra Kuzey Somali ve Güney Somali'de daha önceden seçilen milletvekillerinin bir araya getirilmesiyle 123 milletvekilinden oluşan Somali Ulusal Meclisi kurulmuş ve meclis başkanlığına Jama Abdullahi Qalib seçilmiştir. Meclis, yeni anayasa hazırlanıp referandum yapılana kadar, geçici olarak ilk cumhurbaşkanlığına Aden Abdullah Osman Daar'ı seçmiş; Cumhurbaşkanı Daar seçilmesini müteakip Somali'nin ilk başbakanı olarak Abdirashid Ali Shermarke'yi göreve getirmiştir. Böylelikle kuvvetler ayrılığı çerçevesinde yasama ve yürütme organları teşkil edilmiştir (Ali, 2018, s. 62-63).

Parlamenter sistemin ve demokrasinin gereği olan seçimler ise ilk olarak 20 Haziran 1961 tarihinde Anayasa Referandumu yapılarak uygulanmaya başlanmış ve Somali Anayasası % 90,59 oy oranıyla kabul edilmiştir. Referandumu, 30 Mart 1964 ve 26 Mart 1969 tarihlerinde, pek çok siyasi partinin katılımıyla, iki kez düzenlenen milletvekili genel seçimleri takip etmiştir (African Elections Database, 2012).

Kırılma Anı	Tarih Aralığı
Askerî darbe ve Mohamed Siyad Barre rejimi	1969-1991
Ogaden Savaşı	1977-1978
İç Savaş	1991-2004
Eş Şebab terör örgütünün ortaya çıkması	2007
Kıtlık	2011
Federal Hükümetin kurulması ve seçimlerin yapılması	2012-2016

Tablo.4: Bağımsızlık Sonrası Somali'nin Önemli Kırılma Anları

Somali, bağımsızlığını kazandıktan sonra günümüze kadar gelen süreçte önemli kırılmalarla karşı karşıya kalmıştır (Tablo.4). İlk önemli kırılma 1969 yılında gerçekleşen askerî darbe ile yaşanmış ve 22 yıl süren Siad Barre rejiminin başlangıcını teşkil etmiştir. Demokrasi adına önemli bir başlangıç yapılmasına rağmen dokuz yıl gibi kısa bir sürede meydana gelen askerî darbe demokrasinin kesintiye uğramasına neden olmuştur. 06 Temmuz 1967 tarihinde Somali Ulusal Meclisinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini Somali Cumhuriyeti'nin ilk başbakanı Abdirashid Ali Sharmarke kazanmıştır. Yaklaşık iki yıl sonra Cumhurbaşkanı Abdirashid düzenlenen bir suikast sonucu 15 Ekim 1969 tarihinde öldürülmüştür. Seçilmiş cumhurbaşkanına düzenlenen suikasttan altı gün sonra ise, 26 Mart 1969 genel seçimlerinden sonra tümgeneral rütbesine terfi ettirilen Siad Barre liderliğinde askerî darbe yapılarak yönetime el konulmuştur (Ingiriis, 2016, s. 45-49, 59, 65). Ingiriis'e göre sosyalist ideoloji taraftarı Barre, darbeyi Sovyetler Birliği desteğiyle gerçekleştirmiş ve darbenin yapıldığı 21 Ekim tarihi "Ekim Devrimi" göz önünde bulundurularak bilinçli olarak tercih edilmiştir. Nitekim askerî darbeden sonra Somali Cumhuriyeti'nin adı, bazı Doğu Avrupa ülkelerine benzer şekilde, Somali Demokratik Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir (Ingiriis, 2016, s. 76-79). Barre Rejimini totaliter bir rejim olarak tanımlayan Ingiriis, 1969-1991 yılları arasındaki despotik yönetimi beş

aşamada özetlemektedir. 1969-1974 yılları arasındaki yönetim tiranlık olarak adlandırılırken, 1974-1981 dönemi tek adam yönetimindeki bir saltanat olarak tanımlanmaktadır. Üçüncü aşama 1981-1990 dönemini kapsarken, bu aşamada Somali Demokratik Cumhuriyeti için "terör devleti" tanımı kullanılmaktadır. Dördüncü ve beşinci aşamalar Barre Rejiminin son yılı ve sonrasında yaşanan iç savaş merkeze alınarak, kabile çatışmalarının zirveye ulaştığı, despotik yönetimin bir mirası olarak görülmektedir (Ingiriis, 2016, s. 32-33). 25 Ağustos 1979 tarihinde Anayasa Referandumu, 30 Aralık 1979 ve 31 Aralık 1984 tarihlerinde Milletvekili Genel Seçimleri, 23 Aralık 1986 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Seçimi (African Elections Database, 2012) yapılmasına rağmen tüm seçimler demokrasinin normlarından uzak bir şekilde gerçekleştirilmiştir (Ingiriis, 2016, s. 194). Barre Rejimi süresince her ne kadar Somali için "demokratik" unvanı eklenmiş olsa da demokrasinin kurumlarının sağlıklı bir şekilde işletilmediği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan 22 yıl boyunca süregelen baskıcı yönetim anlayışı, 1991 yılında patlak veren iç savaşın nedenlerinden birisi olarak görülmektedir.

Kaynak: www.aei.org

Şekil.2: Ogaden Bölgesi Haritası.

Bağımsızlık sonrası Somali ve Etiyopya arasında 1977-1978 yıllarında meydana gelen Ogaden Savaşı Barre Rejiminin Sovyetler Birliği'nin desteğini kaybetmesine ve otoritesinin zayıflamasına neden olması yönünden önemli bir kırılma anıdır. Ogaden Savaşı, 1977 ve 1978 yılları arasında Etiyopya sınırları içerisinde Ogaden olarak bilinen

ancak Somali tarafından Batı Somali olarak adlandırılan bölgede cereyan etmiştir. Ağırlıklı olarak Somalilerin yaşadığı bölgenin Somali topraklarına dâhil edilmesine yönelik 15 Haziran 1977 tarihinde Somali ordusunun Ogaden bölgesine (Şekil.2) işgal harekâtı ile başlayan savaş aynı zamanda iki darbeci lider Barre ve Mengistu'yu karşı karşıya getirmiştir. Savaşın başlangıcında Etiyopya'da faaliyet gösteren Batı Somali Kurtuluş Cephesi gibi ayrılıkçı grupların desteğiyle başarılı olan Somali ordusu, Sovyetler Birliği'nin Etiyopya'yı desteklemesi ve Küba askerî birliklerinin Etiyopya'nın yanında savaşa müdahale olmasıyla birlikte, işgal ettiği topraklardan geri çekilmek zorunda kalmıştır. 1969 yılında Sovyetler Birliği'nin desteğiyle gerçekleştirilen askerî darbe sonucunda iktidara gelen Barre, Ogaden Savaşı'yla birlikte Sovyetler Birliği'nin desteğini kaybetmiştir. Sovyetler Birliği sadece Barre Rejimini desteklemekten vazgeçmemiş aynı zamanda Barre Rejimine karşı Etiyopya'ya destek vermiştir. Barre Rejimi, Sovyetler Birliği gibi Soğuk Savaş döneminin iki süper gücünden birisinin desteğini kaybetmesine ilave olarak, savaştan yenik ayrılması nedeniyle otoritesinin sarsılmasına ve muhalefetin harekete geçerek tepki göstermesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu tepkinin en somut örneği Ogaden Savaşı'ndan sonra 09 Nisan 1978 tarihinde yaşanan askerî darbe girişimiyle gün yüzüne çıkmıştır. Hatta askerî darbe süresince, Somalililer için sosyoekonomik ve siyasi açıdan önemli olan dört büyük klandan (Hawiye, Darod, Dir ve Rahanweyn) (Şahin, 2019a, s. 54-55, s. 71) birisi olan Darod klanına ait iki alt klan karşı karşıya gelmiştir. Barre Rejimi darbeye karşı Mareehaan klanı üyeleri tarafından korunurken, Majeerteen klanı ise rejime yönelik askerî darbe girişiminde doğrudan rol oynamıştır. Askerî darbe, başarısız olmasına rağmen, iki klanın karşı saflarda yer alması nedeniyle ülke içerisindeki klan ilişkilerinin yeniden gündeme gelmesini tetiklemiş ve iç savaşa giden süreçte önemli bir dönüm noktası olmuştur (Ingiriis, 2016, s.138-163).

Somali tarihinde bağımsızlığın ilan edilmesinden sonra yaşanan en önemli dönüm noktalarının başında 1991 yılında başlayan uzun yıllar boyunca Somali'yi kaos ortamına sürükleyen iç savaş gelmektedir. İç savaşın ortaya çıkmasına etki eden faktörlere göz atıldığında iç ve dış etkenler olarak iki grup ortaya çıkmaktadır. İç etkenler çerçevesinde 1969 yılında Barre Rejiminin iktidara gelmesi, 1978 yılında Ogaden Savaşı'nın kaybedilmesi ve klanlar arasındaki güç mücadelesi öne çıkmaktadır. Dış etkenlere bakıldığında ise Somali'nin komşularıyla olan sınır anlaşmazlıkları dikkat çekmektedir

(Engin Güder, 2024, s. 201-202). Barre Rejimin demokratik kurumları ortadan kaldırarak baskıcı bir iç siyaset izlemesi, özellikle kabileler arasında hoşnutsuzluk yaratarak rejim karşıtı muhalif grupların oluşmasına ve uluslararası alanda destek bulmak için harekete geçmesine neden olmuştur. Hatta Hawiye ve Darod örneğinde olduğu gibi klanlar birlikte hareket etmişlerdir (Ingiriis, 2016, s. 95-106).

Ogaden Savaşı'nın kaybedilmesiyle birlikte Barre Rejimi, savaş maliyetine bağlı olarak, ekonomik açıdan zor duruma girmiş ve Somali halkının ihtiyaçlarını karşılayamaz olmuştur. Savaş sonrasında halk desteğini kaybeden Barre Rejimi aynı zamanda muhalefetin güçlenmesini ve Somali Demokratik Kurtuluş Cephesi gibi rejime karşı silahlı mücadelenin başlatılmasını engelleyememiştir (Ali, 2018, s. 77). Diğer taraftan Cibuti, Etiyopya ve Kenya'ya ait topraklarda yaşayan Somali halkının tek bir devletin egemenliği altında birleştirmek adına "Büyük Somali" ideali peşinde koşan Barre Rejiminin Ogaden Savaşı'yla birlikte görünür hâle gelen sınırlarını genişletme arzusu, Etiyopya başta olmak üzere komşu devletlerin Somali'deki iç çatışmalara destek vermesine neden olmuştur. Böylelikle, Barre Rejimi sadece kendi klanının üyelerinden destek alarak iktidarını sürdürmeye devam ederken, komşu devletlerin de desteğini alan diğer klanlarla güç mücadelesine girmiştir. Bir yandan muhalefet içerisinde öne çıkan önemli aktörler şiddet yoluyla ve devlet kurumlarının yetkileri vasıtasıyla engellenmeye çalışılırken, bir yandan da rejim karşıtı askerî darbelerle mücadele edilmek zorunda kalınmıştır (Ingiriis, 2016, s. 93-115). Muhalefet kanadından Barre'ye iktidarını devretmesi, adil seçimlerin yapılması ve demokratik kurumların yeniden işlerlik kazandırılması yönünde baskılar gelse de, Barre Rejiminin gelen önerilere kulak asmayarak baskısını daha da şiddetlendirdiği görülmektedir. 1989 yılında muhalefet tarafından Birleşik Somali Kongresi oluşturularak düzenli bir direniş hareketi hedeflenmiş ve 1990 yılına gelindiğinde Etiyopya sınırından başlamak üzere çatışma alanları başkent Mogadişu'ya doğru genişlemeye başlamıştır. 1990 yılı iktidar ve muhalefet arasındaki çatışmaların en yoğun yaşandığı yıl olarak dikkat çekmektedir (Ali, 2018, s. 77). Nihayet, 29 Aralık 1990 tarihinde çatışmalar başkent Mogadişu'ya sıçrayarak Barre Rejiminin devrilmesine yönelik isyan başlatılmıştır (Kluijver, 2021, s. 107).

İsyanın başkente sıçramasıyla birlikte rejim yanlıları ve muhalefet arasındaki çatışmaların şiddetlenmesi sonucunda, 27 Ocak 1991 tarihinde Siad Barre ülkeyi terk

etmek zorunda bırakılmıştır. Siad Barre'nin iktidarının sona ermesiyle birlikte, Somali'de merkezi bir hükümetin varlığı da son bulmuş, klanlar arasındaki iktidar mücadelesinin görüldüğü iç savaş süreci başlamıştır (Korotayev ve Voronina, 2024, s. 367). Bu süreçte Darod ve Hawiye klanlarının diğerlerine göre öne çıktığı ülkenin yönetimini kuzey ve güney olarak paylaştıkları görülmektedir. Güney bölgesinde, Barre Rejiminin sona ermesinden sonra kendisini ülkenin cumhurbaşkanı ilan eden Ali Mahdi Muhammed hüküm sürerken, kuzey bölgesi ise Mahdi'nin cumhurbaşkanlığını kabul etmeyen Tümgeneral Muhammed Farah Aidid'in kontrolü altındaydı. Mahdi, Darod klanı, Birleşik Somali Kongresi ve Manifesto Grubunu temsil ederken; Aidid, Hawiye klanı, Somali Demokratik Hareketi ve Müstahil'i temsil etmekteydi (Ingiriis, 2016, s. 241-259). Çatışan tarafları uzlaştırabilmek, barışı ve Somali'nin birliğini sağlayarak tek bir hükümeti kurmak maksadıyla Cibuti'de 5-12 Haziran 1991 ve 15-21 Temmuz 1991 tarihlerinde iki adet uzlaşı konferansı gerçekleştirilmiştir. Çatışan tarafların temsilcilerinin katıldığı konferanslar sonunda kısa süreli uzlaşma sağlansa da çatışmaların sona ermesi engellenememiştir (UN A/46/257, 1991) (UN A/46/319, 1991).

Somali'deki iç savaşın devam etmesi üzerine BM Güvenlik Konseyi (BMGK) devreye girerek ilk önce ülkede yaşayan halk için insani yardım çağrısında bulunmuş, müteakiben barışı koruma operasyonlarının yapılmasına karar vermiştir. 1992 yılında yaşanan gelişmeler çerçevesinde ilk olarak BMGK'nin 733 sayılı kararıyla Somali'ye silah ve askerî teçhizat teslimatına tam bir ambargo uygulanması çağrısı (UN Security Council, 1992, S/RES/733/1992) yapılmıştır. Bu çağrıyı Somali'ye insani yardım yapılmasına yönelik BMGK'nin 746 sayılı kararı (UN Security Council, 1992, S/RES/746/1992) takip etmiştir. Müteakiben Mogadişu'daki ateşkesi izlemek ve yapılan insani yardımların güvenliğini sağlamak adına BMGK'nin 751 sayılı kararıyla (UN Security Council, 1992, S/RES/751/1992) Somali'de BM Operasyonunun kurulmasının önü açılmıştır. Nisan ayında, Türkiye'nin de dâhil olduğu BM Somali Harekâtı (United Nations Operation in Somalia-UNOSOM I) teşkil edilerek Somali'de görevlendirilmiştir. Aralık ayında ise insani yardımların güvenli bir şekilde ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasını sağlamak için ABD önderliğinde kurulan, "Umut Operasyonu" (Demircioğlu, 2019a, s. 27) olarak adlandırılan ve Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 24 ülkenin iştirakiyle

oluşan Birleşik Görev Gücü (Unified Task Force-UNITAF) ile birlikte çalışmaya başlamıştır (UN Peacekeeping, 2024a, UNOSOM_I).

Mayıs ayında ise BMGK'nin 814 sayılı kararıyla (UN Security Council, 1993, S/RES/814/1993) UNITAF'ın yetkilerini de üstlenecek şekilde, yetki alanı genişletilmiş ve gücü artırılmış, komutanlığını Korgeneral Çevik Bir'in üstlendiği BM Somali Harekâtı II (United Nations Operation in Somalia-UNOSOM II) teşkil edilmiştir. UNOSOM II ile "Somali halkına ekonomilerini ve sosyal ve siyasi yaşamlarını yeniden inşa etme, ülkenin kurumsal yapısını yeniden kurma, ulusal siyasi uzlaşıyı sağlama, demokratik yönetime dayalı bir Somali devletini yeniden yaratma ve ülkenin ekonomisini ve altyapısını rehabilite etme konusunda yardım sağlama" hedeflenmiştir. Bununla birlikte hedeflenen başarının yakalanamaması üzerine UNOSOM II'nin görevi 1995 yılında sonlandırılmıştır (UN Peacekeeping, 2024a, UNOSOM_I) (UN Peacekeeping, 2024b, UNOSOM_II). UNITAF ve UNOSOM II misyonlarının sona erdirilmesine bağlı olarak ABD ile BM'nin 1995 yılında Somali'den çekilmesi üzerine insani yardımlar Kenya üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Böylelikle Somali kendi kaderine terk edilmiş ve Somali'de "Devletsiz Dönem" adıyla anılan yeni bir süreç başlamıştır. Bu dönem beş yıl sonra ise Kenya'nın başkenti Nairobi'de ABD ve BM'nin arabuluculuğuyla Ulusal Geçiş Hükümetinin kurulmasıyla son bulmuştur. Ancak, bu hükümet de daha sonra kurulacak diğer hükümetler gibi başarısız olarak dağılmıştır (Oğultürk, 2020, s. 646).

İç savaş süreci çerçevesinde 2006 yılında yaşanan gelişmelere bağlı olarak Somali'de yaşanmakta olan otorite boşluğunu iyi değerlendiren Eş-Şebab terör örgütünün ortaya çıkması başka bir önemli kırılma anını oluşturmaktadır. 1982 yılından itibaren İslâmın yayılmasını amaçlayan dini kökenli bir hareket olarak Somali'de faaliyet gösteren ve halkın desteğini alan İslâm Birliği, Eş-Şebab terör örgütünün ideolojik kökenini oluşturmaktadır (Çelenk, 2021, s. 71). Devletsiz dönemin sona ermesinden sonra 2000 yılından itibaren kurulan hükümetlerin başarısızlığı üzerine, Somali halkının desteğini alan İslâm Birliği, İslâm Mahkemeleri Birliği (el-İttihâdü'l-Mehâkimi'l-İslâmiyye, İMB) adı altında örgütlenerek 2006 yılında iktidarı ele geçirmiştir (Demircioğlu, 2019b, s. 9-10). Eş-Şebab terör örgütü ise aynı yıl İMB'nin silahlı kanadı olarak tarih sahnesine çıkmıştır (Çelenk, 2021, s. 71). İMB, başkent Mogadişu'da ve ülkenin güneyinde İslâmi düzene dayalı hukuki düzeni sağlayarak otoritesini sağlamlaştırırken, uyguladığı

politikalar sayesinde Somali halkının desteğini kazanmıştır (Engin Güder, 2024, s. 201-202). Ancak, Somali'de yaşanan bu gelişmeleri kendi rejimi için tehdit olarak kabul eden Etiyopya, ABD'nin desteğini alarak, Mogadişu'yu işgal etmiştir. Etiyopya'nın işgali üzerine İMB'nin silahlı kanadı olarak Eş-Şebab terör örgütü devreye girerek Etiyopya kuvvetleri çatışmaya başlamıştır. Böylelikle Eş-Şebab terör örgütünün işgalci güçlere karşı direniş göstermesi Somali içinde etkinliğinin artmasına neden olmuştur (Demircioğlu, 2019b, s. 10). 2007 yılına gelindiğinde ise BM ve Afrika Birliği (AfB) birlikte hareket ederek, BMGK'nin 1744 sayılı kararıyla (UN Security Council, 2007, S/RES/1744/2007) geçici hükümetlerin desteklenmesi, ülkede barış ortamının sağlanması ve Eş-Şebab terör örgütüyle mücadele edilmesi kapsamında Somali Afrika Birliği Misyonu (AMISOM) teşkil edilmiştir. AMISOM'un başarılı operasyonları sayesinde 2011 yılında Eş-Şebab terör örgütü başkent Mogadişu'dan çekilmek zorunda kalmıştır. Bununla birlikte Eş-Şebab terör örgütü hâlihazırda etkin bir devlet dışı silahlı aktör olarak Somali'deki varlığını sürdürmektedir (Oğultürk, 2020, s. 647-648).

2011 yılında yaşanan kuraklık sonucunda yaşanan kıtlık ve açlık, Somali'nin doğal afetlere bağlı olarak karşılaştığı kırılma anı olarak dikkat çekmektedir. Somali, 1991 yılında patlak veren iç savaşın tüm olumsuzluklarıyla 20 yıldır mücadele ederken, 2011 yılında yaşanan kuraklığa bağlı olarak ortaya çıkan kıtlık ve açlık sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. İç savaşın başladığı 1991-1992 yıllarında benzer bir kıtlıkla yüzleşmiş (Salama et.al., 2012, s. 1) ve insani yardım kapsamında girişimde bulunulmasına rağmen güvenlik nedeniyle yardım götürülemeyen bölgelerde tahmini olarak günlük 3.000 insan açlıktan hayatını kaybetmiştir (UN Peacekeeping, 2024b). 2011 yılında yaşanan kıtlık ise BM tarafından 20 Temmuz 2011 tarihinde yapılan açıklamayla son 60 yılın en büyük felaketi olarak nitelendirilmiştir (Balcı, 2024). Dönemin BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon, Somali'de yaşanan felaketi kıtlık (*famine*) olarak tanımlandıktan bir gün sonra yapmış olduğu açıklamada, kıtlığın nedenleri olarak çatışma, yüksek gıda fiyatları ve kuraklığı sıralarken 11 milyondan fazla insanın etkilendiğini ifade etmiştir (Moon, 2011). Ekim 2010 ve Nisan 2012 tarihleri arasında 133.000'i beş yaşının altındaki çocuklar olmak üzere 258.000 kişinin açlıktan dolayı hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir (Maxwell ve Majid, 2016, s. 104). BM'nin Somali'de kıtlık ilan etmesi ve BM Genel Sekreterinin

yapmış olduğu açıklama, Somali'de yaşanan felaketin uluslararası topluma duyurulmasında önemli girişimler olarak dikkat çekmektedir.

Somali'deki felakete kayıtsız kalmayan ve uluslararası toplumu harekete geçirmek için girişimlerde bulunan bir ülke de Türkiye olmuştur. Türkiye bir yandan insani yardım kapsamında başkent Mogadişu'dan başlamak üzere hayatı normale döndürmek üzere faaliyetlere başlama kararı alırken, bir yandan uluslararası kamuoyunu Somali halkına yardım konusunda harekete geçirmek üzere inisiyatif almıştır. 17 Ağustos 2011'de İstanbul'da, 40 ülke temsilcisinin katıldığı ve yarım milyar dolar yardımın hedeflendiği İslam İşbirliği Teşkilatı İcra Komitesi Acil Toplantısının gerçekleştirilmesine vesile olmuştur (Erdoğan, 2011, s.75). 2011 yılında Somali'de yaşanan kıtlık Somali halkının açlıkla mücadelesi açısından önemli bir dönüm noktası olduğu kadar, uluslararası toplumun dikkatini çekme açısından ve özellikle Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesi bakımından önemli bir dönüm noktasıdır.

Son olarak 2012 yılında federal devlet yapısının kabul edilmesi ve 2016 yılında anayasaya uygun olarak demokratik seçimlerin yapılması önemli kırılma anı olarak değerlendirilmektedir. 1991 yılında Barre'nin ülkeyi terk etmesiyle birlikte merkezi hükümetin varlığı sonlandırılmış ve anarşinin hâkim olduğu bir dönem başlamıştır. "Devletsiz Dönem" olarak adlandırılan bu sürecin sonunda 2000 yılından başlamak üzere geçici hükümetler dönemine şahit olunmuştur. Ancak, 2004 yılına kadar 14 geçici hükümet kurulmasına rağmen merkezi hükümet adına istenilen sonuç alınamamıştır (Oğultürk, 2020, s. 646). 2004 yılında görev başına getirilen Somali Geçici Hükümeti diğer örnekleri gibi yeterli etkinlikten ve merkezi hükümetten uzak olarak faaliyette bulunmuştur. Bununla birlikte Somali'nin merkezi hükümete yönelik siyasi geçiş döneminin 2012 yılında tamamlandığı görülmektedir (Demircioğlu, 2019a, s. 27). İlk olarak 1 Ağustos 2012 yılında Somali Federal Cumhuriyeti Anayasası hazırlanarak yürürlüğe girmiştir (Constitution of Somalia, 2012). Müteakiben anayasaya uygun olarak, yaklaşık 20 yıl aradan sonra, Somali Ulusal Meclisi 20 Ağustos 2012 tarihinde toplanarak göreve başlamıştır (Demircioğlu, 2019a, s. 27). Meclisin göreve başlamasını müteakip 10 Eylül 2012 tarihinde cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmış ve Somali Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olarak Hasan Şeyh Mahmud seçilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2024b).

Merkezi hükümetin teşkil edilmesini müteakip, en son 1969 yılında gerçekleştirilen demokratik seçimler 2016 yılında "4,5 klan tabanlı formüle" uygun olarak yapılmış ve 54 üyelik Üst Meclis ile 275 milletvekilinin bulunduğu Halk Meclisi oluşturulmuştur (EU Election Expert Mission, 2017, s. 10-11). 4,5 klan sisteminde 4 rakamı Hawiye, Darod, Dir ve Rahanweyn (Digil-Mirifle) olmak üzere en büyük dört klanı, 0,5 sayısı ise diğer klanları temsil etmektedir. 08 Şubat 2017 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimini ise Muhammed Abdullah Muhammed kazanmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2024b). Somali Başbakanı olarak ise Hasan Ali Haire, Cumhurbaşkanı Muhammed Abdullah Muhammed tarafından aday gösterilerek 01 Mart 2017'de parlamento onayı ile göreve getirilmiştir (Perceptiotr, 2024). Böylelikle, Somali Federal Cumhuriyeti çatısı altında anayasal düzene bağlı siyasi birlik sağlanarak, 1969 yılında gerçekleştirilen askerî darbe sonrasında kesintiye uğrayan demokrasinin tekrar hayata geçirilmesi için gerekli adımlar atılmıştır.

2.2. Türkiye-Somali İlişkilerinin Tarihsel Evrimi (1517-1959)

Türkiye ve Somali arasındaki ilişkilerin geçmişi Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanmaktadır. 16. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun Memlûk Devletine yönelik gerçekleştirdiği Mısır seferi ve Portekiz'e karşı Hint Okyanusunda yürüttüğü güç mücadelesi Somali ile ilişkilerin başlamasına vesile olmuştur. Günümüzde Somali Federal Cumhuriyeti'nin egemenliğinde bulunan topraklar stratejik önemi nedeniyle Osmanlı İmparatorluğu'nun dikkati çekmiş, 1517 yılındaki Ridaniye Savaşı sonrasında Mısır'ı ele geçiren Osmanlı İmparatorluğu nüfuzunu kuzeydoğu Afrika bölgesine doğru genişletmeye yönelmiştir. Coğrafi konumu dolayısıyla Habeşistan'a sınır komşusu olması, Kızıldeniz ve Hindistan'a giden deniz ticaret yolunu kontrol etmesi nedeniyle stratejik bir konumda olan bugünkü Somali toprakları Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer ülkelerle giriştiği güç mücadelesinde önemli bir yer tutmuştur (Yüksel ve Hashi, 2021a, s. 201).

Kaynak: www. janakesho1.wordpress.com

Şekil.3: Zeyla, Adel Sultanlığı ve Ajura Devleti.

Portekiz'in Afrika kıyılarında ve Hint Okyanusunda sömürge faaliyetine ağırlık vermesi, aynı bölgede nüfuzunu artırmaya çalışan Osmanlı İmparatorluğu ile güç mücadelesine girmesini beraberinde getirmiş ve Somali topraklarında bulunan önemli liman şehirlerinin Portekiz'e karşı Osmanlı İmparatorluğu'ndan yardım istemesi sonucunu doğurmuştur (Yüksel ve Hashi, 2021b, s. 163). Böylelikle, 1520 yılından itibaren Zeyla Emirliği Harar'a taşınmış (AA, 2018) ve Osmanlı İmparatorluğu'nun idaresine girmiştir (Yüksel ve Hashi, 2021a, s. 204-205). 1559 yılına gelindiğinde Zeyla (Şekil.3), Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası hâline gelerek Habeş eyaletinin bir sancak merkezi olmuştur (Kavas, 2001, s. 112). Omar, 1633 yılına kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalan Zeyla'nın bu tarihten itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun kontrolünden çıktığını ifade ederken (Omar, 2001, s. 28), Kluijver'e göre Zeyla merkez olmak üzere Somali'nin kuzeybatı kıyıları 17. yüzyılın sonlarından beri Osmanlının hâkimiyetindeydi (Kluijver, 2021, s. 45). Diğer taraftan Somali topraklarındaki diğer bölgeler 1916 yılına kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalmaya devam etmiştir (Yüksel ve Hashi, 2021b, s. 174).

Osmanlı İmparatorluğu'nun bugünkü Somali topraklarında hüküm süren aktörlerle ittifak ilişkisi sömürge devletlerine karşı oluşturulduğu gibi bölgesel aktörlere karşı da tesis edilmiştir. İttifak ilişkisi içerisinde liman şehirlerinden bazıları Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğine girmiş olmasına rağmen, Avrupalı sömürgeci devletlerin yaptığı gibi tek taraflı sömürü üzerine kurulan bir yönetim anlayışı tercih edilmemiştir. Aksine, sömürge mantığına karşı çıkılarak bir yandan sömürgeci devletlerle mücadele edilmiş bir yandan da ittifak içerisinde olan toplumlara, kazan-kazan anlayışı içerisinde, maddi ve manevi destek sağlanmıştır (Yüksel ve Hashi, 2021a, s. 201). 16. yüzyılda kurulan bir başka ittifak ilişkisi Adel Sultanlığı (Şekil.3) ile olmuştur. Adel Sultanlığı ve Habeşistan arasındaki güç mücadelesinde, Habeşistan'ın güç dengesini sağlayabilmek adına Portekiz ile ittifak girişiminde bulunması Adel Sultanlığı'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndan yardım istemesine yol açmıştır. Osmanlı İmparatorluğu Portekiz'in bölgedeki nüfuzunu ortadan kaldırmak maksadıyla Adel Sultanlığı'ndan gelen yardım çağrısına olumlu yanıt vermiştir. Aynı zamanda Müslüman bir ülkenin yardım çağrısına kayıtsız kalınmamıştır (Yüksel ve Hashi, 2021b, s. 168-172). Diğer taraftan Portekiz'e karşı yapılan cihat çağrısına olumlu yanıt veren Somali halkı, liman şehirleri başta olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğine girilmesine itiraz etmemiştir. Kurulan ittifakla birlikte Müslümanlar için kutsal sayılan Mekke ve Medine'nin de güvenliği açısından önemli bir adım atılmıştır (Yüksel ve Hashi, 2021a, s. 204-205).

Osmanlı İmparatorluğu'nun Somali bölgesinde yer alan yönetimlerle olan ittifak ilişkisi 17. yüzyılda da devam etmiştir. 16. yüzyılda Adel Sultanlığı'na verilen desteğin benzeri, aynı bölgede kurulmuş olan Ajura Devleti (Şekil.3) için verilmiştir. Ajura Devleti, Somali'nin sömürgeleşmesinden önce faaliyet gösteren en çok bilinen devletlerin başında gelmektedir (Kluijver, 2021, s. 35). Adel Sultanlığı'na benzer şekilde Portekiz'in Ajura Devleti'nin Mogadişu ve Mombassa gibi liman şehirlerine yönelik fetih hareketine girişmesi üzerine, Ajura Devleti'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndan yardım talebinde bulunmuştur. Böylelikle Osmanlı İmparatorluğu ile 16. yüzyılda başlayan ittifak ilişkisi başka aktörler aracılığıyla devam ettirilmiştir (Ciise, 2018). Ajura Devleti bu ittifak ilişkisi sayesinde Somali topraklarının büyük bir bölümünü 17. yüzyılın ortalarına kadar elinde tutmayı başarabilmiştir. Ancak, Somali'de ademi merkezileştirmenin güç kazanmasıyla birlikte Ajura Devleti'nin de sonu gelmiş (Özcan, 2011, s. 13) ve günümüzde Somali'nin

dört büyük klanından birisi olan Hawiye klanı tarafından tarih sahnesinden silinmişlerdir (Kluijver, 2021, s. 37). Klan yapısının egemen olmaya başladığı bu tarihten itibaren, Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet statüsündeki başka bir aktörle ittifak ilişkisi görülmezken 19. yüzyılda Mısır Hidivliği'ne devredilene kadar Somali topraklarının bir bölümü Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinde kalmıştır (Akalın ve Parlaz, 2015, s. 113-114).

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Somali toprakları üzerindeki egemenliği, Mısır Hidivliği vasıtasıyla devam etmiş, ancak yüzyılın sonlarına doğru Avrupalı sömürgeci devletler Osmanlı İmparatorluğu'nun Somali üzerindeki hâkimiyetine son vermişlerdir. Sevakin ve Musavva'yı içerecek şekilde Somali topraklarının Mısır Hidivliği'ne intikal süreci 1865 yılında Hidiv İsmail Paşa'nın Sultan Abdülaziz'den talep etmesiyle başlamıştır. Bir yıl sonra Sultan Abdülaziz'in imzalamış olduğu fermanla önemli bir askerî üs vazifesi gören Sevakin ve Musavva gibi yerleşim yerleri Mısır Hidivliği'nin idaresine girmiştir. 1875 yılında ise Harar ele geçirilerek Somali'deki toprakların daha da genişletilmesi sağlanmıştır. 1877 yılında İngiltere ve Mısır Hidivliği arasında imzalanan anlaşmaya göre İngiltere, Somali topraklarının Osmanlı İmparatorluğu'nun idaresinde olmak üzere Mısır Hidivliği'nin hâkimiyetinde olmasını kabul etmiştir (Akalın ve Parlaz, 2015, s. 113-119). Ancak, İngiltere ve İtalya'nın sömürgecilik faaliyetleri sonucunda Somali toprakları daha fazla Osmanlı İmparatorluğu ile Mısır Hidivliği'nin kontrolünde kalamamıştır. İlk olarak Mısır 1882 yılında İngiltere tarafından işgal edilerek sömürgeleştirilmiş, müteakiben İtalya 1885 yılında Musavva'yı işgal ederek Somali'nin bir kısmında egemenliğini ilan etmiştir (Akalın ve Parlaz, 2015, s. 113-119). İngiltere ve İtalya'nın bölgeyi işgal etmeleri ve Somali'yi sömürgeleri hâline getirmeleri üzerine Osmanlı İmparatorluğu'nun Somali toprakları üzerindeki egemenliği sona ermiştir. Bununla birlikte, Osmanlı İmparatorluğu Somali halkıyla olan bağını koparmamış ve desteğini sürdürmeye devam etmiştir.

20. yüzyılda ise Osmanlı İmparatorluğu, dağılana kadar, sömürgeci devletlerle mücadele içinde olan Somali halkına silah ve teçhizat desteği sağlamaya devam etmiştir. İngiltere ve İtalya'nın işgali sonrasında Somali'de görülen sömürgecilik faaliyetlerine karşı Seyid Muhammed Abdullah Hasan'ın liderliğinde direniş hareketi başlatılmıştır. Siyasi anlamda sömürge karşıtı milliyetçi bir hareket olarak tanımlanan Somali'deki

direniş, “Derviş Hareketi” adı altında teşkilatlanarak 1899 ile 1920’li yıllar arasında faaliyet göstermiştir (Yılmaz, 2021, s. 93-95). Osmanlı İmparatorluğu, Afrika kıtasına gönderilen elçiler ve dini görevlileri vasıtasıyla bölge halkı üzerinde manevi bir siyasal nüfuz oluşturmuştur (Özcan, 2011, s. 34). Nitekim Osmanlı İmparatorluğu’nun 14 Kasım 1914 tarihinde cihat ilan etmesi üzerine Derviş Hareketi lideri olan Seyid Muhammed Abdullah Hasan'dan olumlu yanıt gelmesi (Yılmaz, 2021, s. 105), bir anlamda II. Abdülhamit zamanında yürütülen dış politikanın başarılı olduğunun bir göstergesi olmuştur (Yılmaz, 2021, s. 131-132). Gerekli maddi desteğin sağlanması ve savaş boyunca sürdürülen propaganda faaliyetlerine bağlı olarak Somali’de yaşayan yaklaşık 400.000 Müslüman adına cihat çağrısına kayıtsız kalmayan Derviş Hareketi, İngilizlere karşı direnişte başarılı olarak Somali’nin kuzeyinde Derviş Devletini kurmuşlardır (Yılmaz, 2021, s. 207). Derviş Hareketi sömürge devletlerine karşı önemli başarılar elde etmesine rağmen önce 1920 yılında İngilizlerle yapılan savaşın kaybedilmesi ve Seyid Muhammed Abdullah Hasan'ın vefatı, müteakiben 1921 yılında İtalyanlarla girilen savaşların kaybedilmesi sonucunda tamamen dağılmıştır (Yılmaz, 2021, s. 412-414).

Türkiye-Somali ilişkileri, Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılması sonrasında ardıl devleti olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla farklı bir boyuta taşınmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından Somali’nin bağımsızlığını kazandığı 1960 yılına kadar geçen sürede, Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulan ilişkilerin devamının getirilemediği görülmektedir. Yeni kurulan devletle birlikte Osmanlı İmparatorluğu’ndan farklı bir rejime geçilmesi, Somali halkını da kapsayacak şekilde, Sahra Altı Afrika ülkelerin kesintiye uğramasına neden olmuştur. 16. yüzyıldan itibaren kurulan tarihsel ve kültürel bağların sürdürülmesine yönelik adımlar atılmamıştır (Kılınç Pala, 2023, s. 104). Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ilk yıllardan itibaren batıcı bir dış politika benimserken sırasıyla revizyonizm, dengecilik, statükoculuk, esinlenme ve fırsatçılık yöntemlerini hayata geçirmiştir. Özellikle statükoculuk çerçevesinde yeni devletin restorasyonuna ilişkin sınırların sağlamlaştırılması ve bu sınırları güvence altına almak için yapılan ittifak ve anlaşmaları kapsamaktadır (Balcı, 2018, s. 47). Böylelikle Cumhuriyetin ilk yıllarında öncelik Misak-ı Milli esasları doğrultusunda ülkenin bekası olmuştur.

Somali halkıyla olan ilişkilerin sürdürülememesinde etkili olan bir başka faktör ise, Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda Somali’nin henüz bağımsızlığını kazanamamış

olmasıdır. İngiltere ve İtalya'nın sömürgesi konumunda bulunan Somali bağımsızlığını kazanabilmek için 1960 yılına kadar beklemek durumunda kalmıştır (Ali, 2018, s. 61-62). Türkiye'nin MC üyeliği 18 Temmuz 1932 tarihine rastlamaktadır. Bununla birlikte, Misak-ı Millinin bir parçası olarak kabul edilen Musul Meselesinde olduğu gibi, üye olmadan önce bile diğer devletlerle olan uyuşmazlıkların çözümü için MC'nin öngördüğü esaslara göre hareket edilmesi tercih edilmiştir (Ulusan, 2008, s. 241, 246). Türkiye Cumhuriyet Devleti, MC'ne üye olmakla meşru bir aktör olarak uluslararası sistemin parçası olarak kabul gördükten sonra, uluslararası sistemde başat aktör olan diğer devletlerle olan ilişkilerini mevcut sistemin normlarına göre geliştirmeye gayret göstermiştir. Bu durum bağımsızlığını henüz kazanmamış, İngiltere ve İtalya'nın sömürgesi olan Somali için ilişkilerin doğrudan sürdürülememesi anlamına gelmiştir.

2. Dünya Savaşı süresince tarafsız bir dış politika izleyen Türkiye, savaşın son yılında tarafsızlığını bozarak batıcı dış politikasına geri dönmüş ve MC yerine kurulan BM'nin kurucu üyesi olarak uluslararası sistemdeki yerini sağlamlaştırmıştır. Soğuk Savaş Döneminde Sovyetler Birliği tehdidine bağlı olarak 1952 yılında NATO'ya üye olan Türkiye'nin Batıcı dış politikası daha çok Amerikancı nitelik kazanmıştır (Balcı, 2018, s. 101-109). NATO üyeliği sonrasında Türkiye, Soğuk Savaş Döneminde Batı bloğunun en önemli parçası konumuna gelirken, uluslararası gelişmeleri NATO'nun penceresinden değerlendirmeye başlamıştır. Afrika başta olmak üzere diğer coğrafyalarda ortaya çıkan bağımsızlık mücadeleleri ABD'nin çıkarlarına paralel olarak göz ardı edilmiştir. Cezayir Bağımsızlık Mücadelesine kayıtsız kalan Türkiye'nin, Cezayir sorununun BM Genel Kurulunda görüşülmesini desteklememesi ve self determinasyon oylamasında çekimser kalması yürütülmekte olan batıcı dış politikanın en önemli örneklerinden birisidir. Bu politika, 1960 yılında Kıbrıs sorununun ortaya çıkmasından sonra Bağlantısızlar Hareketini oluşturan ülkelerin desteğinin alınmamasıyla sonuçlanmıştır (Özcan, 2011, s. 35-36). Türkiye'nin batıcı dış politikası göz önünde bulundurulduğunda İngiltere ve İtalya'nın sömürgesi olan Somali ile ilişkilerin geliştirilmesi, ABD'nin dolayısıyla da Türkiye'nin öncelikleri arasında yer almamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Mısır Seferi sonrasında 16. yüzyıldan itibaren başlayan Osmanlı/Türkiye-Somali ilişkileri, Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu 20. yüzyıla kadar kesintisiz olarak akıllı güç stratejisi çerçevesinde geliştirilmiştir. Yaklaşık 400 yıllık

bir süreyi kapsayan ilişkilerin başlangıcında Osmanlı İmparatorluğu'nun fetih hareketlerinde bulunması, müteakiben ittifak ilişkilerinin başlatılması, ardından bölgenin Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmesi, son olarak cihat çağrısında bulunularak Derviş Hareketine gerekli desteğin verilmesi akıllı güç stratejisi çerçevesinde sert güç ve yumuşak güç uygulamalarının bir örneğini teşkil etmektedir. İlk olarak sert güç unsurları vasıtasıyla Mısır'a yönelik fetih hareketine girişilmiş ve Somali topraklarına coğrafi olarak yakınlık sağlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu sert güç unsurları kullanarak hem karada hem de denizde güç mücadelesine girişirken bir yandan yardım talebinde bulunan Somali'de hüküm süren devletlerle ittifak ilişkisini kurmuştur. İttifak ilişkileri herhangi bir zor kullanma olmadan bölge halkının talebi üzerine kurulmuş ve daha da ilerletilerek Osmanlı İmparatorluğu'nun idaresi altında bulunmaya kadar geliştirilmiştir. Somali halkının kendi rızasıyla Osmanlı hâkimiyetini kabul etmesinde halifelik makamının etkisi olduğu kadar egemenliği altında bulunan diğer bölgelerdeki yönetim anlayışının da etkili olduğu anlaşılmaktadır. Tam olarak Nye'in belirttiği şekilde yumuşak gücün kaynağını oluşturan kültür, siyasi değerler ve dış politika uygulamalarına karşılık gelmektedir. Özellikle, Osmanlı İmparatorluğu'nun sömürge karşıtı adil bir yönetim anlayışına sahip olduğunun bilinmesi Somali halkının Osmanlı idaresine rıza göstermesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Yaklaşık 300 yıl Osmanlı İmparatorluğu'nun idaresinde kaldıktan ve başka devletlerin egemenliğine girdikten sonra bile Somali halkının Derviş Hareketi kapsamında cihat çağrısına uyması dini değerlerin ağır bastığının bir göstergesi olduğu kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetiminden memnun bir Somali halkının olduğunun da göstergesidir. Dolayısıyla ittifak ilişkisinden cihat çağrısına riayet edilmesine kadar, herhangi bir zorlama olmadan, Osmanlı İmparatorluğu'nun sert güç ve yumuşak güç unsurlarını dengeli bir şekilde kullanarak akıllı güç stratejisini başarıyla hayata geçirdiği anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan Osmanlı-Somali ilişkilerindeki başarının, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Türkiye-Somali ilişkileri açısından yakalanamadığı görülmektedir. Somali'nin bağımsızlığını kazandığı 1960 yılına kadar geçen zaman kesitinde, Türkiye'nin yeni kurulan bir devlet olarak bekasının korunması en önemli öncelik olarak öne çıkarken bu önceliğin hayata geçirilmesi, uluslararası normlara uygun bir şekilde, uluslararası sistemin meşru bir parçası olarak gerçekleştirilmiştir. Hem 1. Dünya Savaşı

hem de 2. Dünya Savaşı sonrasında tesis edilen uluslararası düzenin bir parçası olmayı başaran Türkiye, bu önemli dış politika başarısının yanında Somali ile ilişkilerde aynı performansı gösterememiştir. Osmanlı İmparatorluğu zamanında Somali ile kurulan ilişkiler Türkiye'nin kurulmasıyla birlikte kesintiye uğramıştır. Ancak, iki ülke arasındaki ilişkilerin bu kesintiye rağmen kopmadığı ve Osmanlı dönemindeki kazanımların Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kaldığı Somali'nin bağımsızlığını kazandıktan sonra sürdürülen ilişkilerle kendini göstermektedir.

2.3. Siyasi, Askerî ve Ekonomik Açılarıyla Türkiye-Somali İlişkileri (1960-2010)

Somali'nin bağımsız bir devlet olarak tarih sahnesinde yer alması, diğer devletlerle olduğu gibi, Türkiye'yle siyasi, askerî ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi adına bir dönüm noktası olmuştur. Her ne kadar başlangıçta iki ülke arasındaki ilişkiler Soğuk Savaş döneminin dinamiklerine bağlı olarak önemli bir ivme kazanamamış olsa da, 1970'li yılların sonunda uluslararası konjonktürün uygun hâle gelmesiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan mirasa sahip çıkılmasına yönelik önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. Özellikle Somali'de yaşanan İç Savaş sürecinde, istikrar ve barışın korunması maksadıyla Türkiye tarafından uluslararası misyonlara katılmak suretiyle verilen destek, Türkiye-Somali ilişkilerinin geçmişte olduğu gibi, yeniden arzu edilen seviyelere çıkarılmasında önemli bir basamak olmuştur. Siyasi ve askerî ilişkilerde yaşanan olumlu adımlara karşılık, iki ilke arasında 1960-2010 yılları arasındaki dönemdeki ekonomik ilişkiler için aynı hususlar söylenememektedir. Genel olarak söz konusunda dönemde iki ülke arasındaki ilişkiler istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir. Somali'nin bağımsızlığını kazandığı tarih ile büyük bir kıtlık felaketinin yaşandığı 2011 yılı arasındaki dönemde gerçekleştirilen Türkiye ve Somali arasındaki siyasi, askerî ve ekonomik ilişkiler müteakip alt başlıklarda sunulmaktadır.

2.3.1. Siyasi İlişkiler

Somali'nin 01 Temmuz 1960 tarihinde bağımsızlığını kazanmasını müteakip, Türkiye-Somali arasındaki siyasi ilişkiler başlangıçta BM (UN, 2024a) ve İslâm İşbirliği Teşkilatı (İİT) (OIC, 2024a) gibi her iki ülkenin de üyesi olduğu uluslararası örgütler vasıtasıyla yürütülmüştür. 1960'lı yıllarda Türkiye, danışmanlık hizmeti vermek maksadıyla Somali ile ikili ilişkilerin geliştirilmesine yönelik girişimde bulunsa da, 1969

yılında gerçekleşen askerî darbe nedeniyle Türkiye'nin girişimleri sonlandırılmış ve önemli bir gelişme sağlanamamıştır (Şahin, 2021, s. 116-117). Türkiye-Somali ilişkilerinin geliştirilmesinde Soğuk Savaş dönemi siyaseti etkili olurken, ikili ilişkilerin geliştirilmesi kapsamında ilk adım karşılıklı olarak Mogadişu ve Ankara Büyükelçiliklerinin 1979 yılında açılmasıyla olmuştur (Embassy of Federal Republic of Somalia, 2024). Somali İç Savaşı nedeniyle Mogadişu Büyükelçiliği 1991 yılında kapatılmış, ancak Somali'de barış ve istikrarın sağlanması için gerekli katkılar yapılmaya devam edilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2024c). Türkiye, Somali İç Savaşı süresince, BMGK kararlarına uygun olarak, BM ve ABD tarafından organize edilen Barış Gücü Misyonlarına katılım sağlamak ve BM Arabuluculuk Dostlar Grubu kapsamındaki uluslararası toplantılara iştirak etmek/düzenlemek suretiyle Somali ile ilişkilerini sürdürmeye devam etmiştir (Kaşıkcı, 2023, s. 23-24). Bununla birlikte, Cumhurbaşkanı ve Başbakan seviyesinde, üst düzey liderler tarafından resmî ziyaretler gerçekleştirilmemiş (Sıradağ, 2023, s. 242), iki ülke arasındaki siyasi ilişkiler 2011 yılına kadar istenilen seviyeye ulaşamamıştır.

Somali bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte BM üyeliğine kabul edilmiş ve uluslararası sistemde bağımsız bir devlet olarak tanınarak kabul görmüştür. BM, 1960 yılından günümüze kadar geçen sürede Somali'de faaliyet göstermektedir (UN, 2024b). BM, aynı zamanda her yıl Eylül ayında düzenlenen Genel Kurul toplantıları vasıtasıyla tüm devlet liderlerinin bir araya geldiği önemli bir siyasi platform olma özelliğine sahiptir (UN, 2024a). Bu açıdan bakıldığında BM, Türkiye ve Somali liderlerinin en az yılda bir kez olmak üzere biraya gelmelerini sağlayan, iki ülke arasındaki ilişkilerin resmî ve gayri resmî temaslarla geliştirilebilecek bir ortamın oluşmasına yardımcı olan önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca, Türkiye Somali'nin bağımsızlığını kazandığı yıldan sonra 1961 ve 2009-2010 tarihlerinde iki kez BMGK'nin Geçici Üyesi olarak görev yapmıştır (Kaşıkcı, 2023, s. 20). 1961 yılında BMGK tarafından Somali ile ilgili herhangi bir karar alınmazken, 2009 yılında üç ve 2010 yılında beş karar alınmıştır. Türkiye'nin Somali'ye ilişkin onay verdiği kararlar incelendiğinde, Somali'de barış ve istikrarın sağlanması kapsamında görev yapan AMISOM'un görev süresinin uzatılması ile deniz haydutluğuna yönelik alınması gerek tedbirler üzerine yoğunlaştığı görülmektedir (UN Security Council, 2024). Türkiye'nin, özellikle BMGK'nin Geçici Üyesi sıfatıyla karar verici

olarak, Somali'nin toprak bütünlüğünü gözetmesi ve Somali'nin barış ve istikrar içerisinde geleceğinin inşa edilmesi yönündeki çabaları, iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Türkiye ve Somali liderlerinin bir araya geldiği ve ikili ilişkilerin tesis edildiği bir başka uluslararası platforma İİT ev sahipliği yapmıştır. 1969 yılından itibaren 2008 yılına kadar, İTT bünyesinde farklı ülkelerde gerçekleştirilen İslâm Zirveleri vasıtasıyla Türkiye ve Somali liderleri 11 kez bir araya gelmişlerdir. İTT, özellikle Mogadişu Büyükelçiliğinin iç savaş nedeniyle kapatılması sonrasında, Türkiye-Somali siyasi ilişkilerinin yürütüldüğü önemli platformlardan birisi olmuştur. Türkiye, Somali'nin geleceğine yönelik İİT çatısı altında önemli kararların alınmasında pay sahibi olurken, aynı zamanda Kazablanka ve Tahran Deklarasyonlarının ortaya çıkarılmasındaki katkılarıyla uluslararası toplumun Somali'ye ilişkin farkındalığının artmasına yardımcı olmuştur. 13-15 Aralık 1994 tarihlerinde Kazablanka'da icra edilen 7. İslâm Zirvesi'nde Somali'nin toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığının yeniden sağlanmasına yönelik karar alınırken; 9-11 Aralık 1997 tarihlerinde Tahran'da gerçekleştirilen 8. İslâm Zirvesinde benzer karar alınarak Somali'ye yönelik siyasi destek tekrarlanmıştır (OIC, 2024b). Böylelikle, Türkiye hem Somali ile olan ikili ilişkilerini sürdürmeye devam etmiş hem de uluslararası toplumun Somali konusunda daha duyarlı olması için girişimlerde bulunmuştur.

Diğer taraftan Türkiye, 1969 yılına kadar Somali'ye gönderdiği uzman personel vasıtasıyla Somalili yetkililere danışmanlık hizmeti vermek süetiyle siyasi ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır. Ancak, iki ülke arasındaki ilişkiler istenilen seviyeye gelmediği için resmiyet kazanmamış ve karşılıklı olarak Büyükelçililikler teşkil edilememiştir. 1969 yılında gerçekleştirilen askerî darbe ile iktidarı ele geçiren Siad Barre'nin Sovyetler Birliğine yakınlaşmasıyla birlikte danışmanlık hizmetine de son verilmiştir (Şahin, 2021, s. 116-117). Soğuk Savaş döneminde Barre'nin askerî darbeyi Sovyetler Birliği desteğiyle gerçekleştirmesi ve Somali Cumhuriyetinin adını Somali Demokratik Cumhuriyeti olarak değiştirmesi sonrasında Somali Doğu Bloğunun bir parçası olmuştur (Ingiriis, 2016, s. 76-79). Böylelikle, Türkiye ve Somali iki karşıt kutupta yer alan iki devlet hâline gelmiştir. Türkiye-Somali ilişkilerinin durakladığı bu dönemde, uluslararası örgütler dışında, karşılıklı siyasi ilişki tesis edilememiştir. Ancak, 1977-1978 yıllarında

icra edilen Ogaden Savaşı sonrasında, Barre Rejimi Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerini sonlandırmış (Şahin, 2019a, s. 54-55), Doğu Bloğundan ayrılarak Batı Bloğuna yakınlaşmaya başlamış ve bunun sonucunda Türkiye ile olan siyasi ilişkileri olumlu yönde gelişme göstermiştir (Şahin, 2021, s. 116-117). 1979 yılına gelindiğinde her iki ülke karşılıklı olarak diplomatik ilişkilerini tesis ederek Mogadişu ve Ankara Büyükelçiliklerini faaliyete geçirmiştir (Embassy of Federal Republic of Somalia, 2024). Türkiye'nin Mogadişu Büyükelçiliği, 1991 yılında Somali İç Savaşına bağlı olarak güvenlik nedeniyle kapatılmak zorunda kalmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2024c). Diğer taraftan 1979 yılında açılan Somali'nin Ankara Büyükelçiliği, açıldığı tarihten itibaren hizmet vermeye devam etmektedir. Somali'nin İstanbul'da ve Kocaeli'nde olmak üzere iki adet Fahri Konsolosluğu bulunmaktadır (Embassy of Federal Republic of Somalia, 2025). Somali'nin Ankara Büyükelçiliğinin faaliyetine devam etmesiyle birlikte Türkiye-Somali siyasi ilişkileri bu kurum üzerinden sürdürülmüştür.

Somali İç Savaşı süresince Türkiye'nin Mogadişu Büyükelçiliği kapalı olmasına rağmen, Türkiye'nin Somali'deki varlığı BM ve ABD öncülüğündeki barışı koruma harekâtı kapsamında doğrudan askerî ve lojistik destek verilmesi suretiyle devam etmiştir (Konuya ilişkin hususlar askerî ilişkiler kısmında ele alınmaktadır). 2010 yılına gelindiğinde Türkiye, Finlandiya ile birlikte hareket ederek "Barış İçin Arabuluculuk" girişimine öncülük etmiş ve BM bünyesinde "Arabuluculuk Dostlar Grubunun (ADG)" kurulmasını sağlamıştır. Türkiye'nin girişimleriyle ADG kapsamında 21-23 Mayıs 2010 tarihleri arasında Somali'nin yeniden yapılanmasını ve kalkınmasını amaçlayan İstanbul Somali Konferansı düzenlenmiştir (Kaşıkcı, 2023, s. 24). Konferans sonucunda Somali'de barış ve kalkınma için bir yol haritası ortaya konulurken aynı zamanda Türkiye ve Somali arasında askerî, eğitim, teknik ve bilimsel alanlarında ikili işbirliğini içeren Çerçeve Anlaşması imzalanmıştır. Ayrıca, 320 milyon dolar yardım yapılmasına karar verilmiştir (Buyruk, 2019, s. 95).

Türkiye-Somali siyasi ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik üst düzey ziyaretlerin, 1960-2010 yılları arasında, istenilen düzeyde gerçekleştirilemediği görülmektedir. 1969 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından Sahra-altı Afrika'ya ilk kez gerçekleştirilen ziyaretlerde Somali tercih edilmemiştir. 1978 yılındaki 1. Afrika Açılımı çerçevesinde bir yıl sonra Sahra-altı Afrika'ya yapılan ziyaretlerde Somali bir kez daha

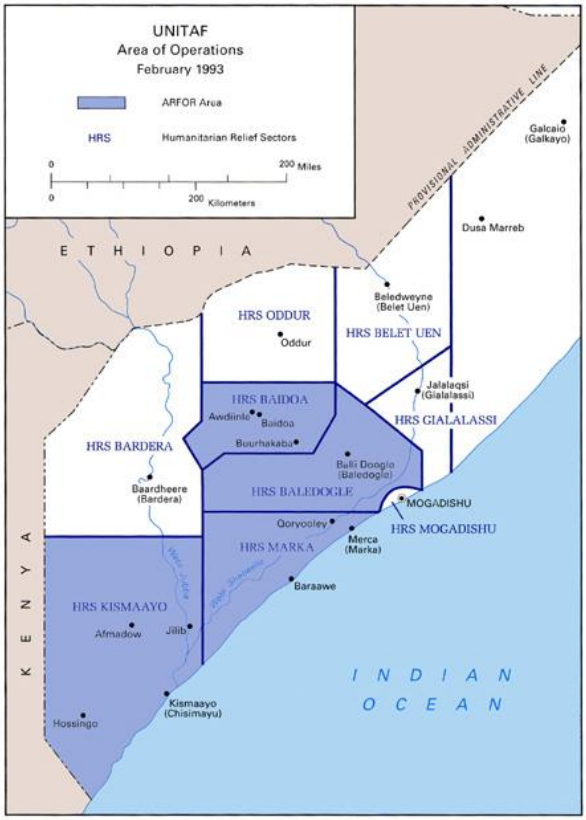
ziyaret planına dâhil edilmemiştir. 1998 Afrika Eylem Planı'nda Afrika ülkeleriyle karşılıklı üst düzey ziyaretlerin yapılması ve diyalogların artırılması planlanmasına rağmen, 2011 yılına kadar üst düzey bir ziyaret söz konusu olmamıştır (Sıradağ, 2023, s. 242-243). Üst düzey ziyaretlerin yapılamaması, siyasi ilişkiler başta olmak üzere diğer alanlarda da 2011 yılına kadar Türkiye-Somali ilişkilerinin arzu edilen seviyelere ulaşmasında olumlu katkı sağlayamamıştır. 1960-2010 yılları arasındaki iki ülke arasındaki siyasi ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda, her iki devlet açısından da ilişkilere geliştirmeye yönelik adımlar atılmasına rağmen uluslararası konjonktür, Somali İç Savaşı gibi iç ve dış faktörlere bağlı olarak siyasi ilişkilerde önemli bir ilerlemenin kaydedilemediği dikkat çekmektedir.

2.3.2. Askerî İlişkiler

1960-2010 yılları arasında Türkiye-Somali siyasi ilişkilerinin istenilen düzeyde gerçekleşmemesine rağmen ikili ilişkilerde ortaya çıkan kopukluklar askerî ilişkilerle telafi edilmeye çalışılmıştır. Somali'nin bağımsızlığını kazandığı 1960 yılından iç savaşın patlak verdiği 1991 yılına kadar iki ülke arasında askerî ilişkilerden söz edilmezken, iç savaşla birlikte askerî ilişkiler önemli bir ivme kazanmıştır. Mogadişu Büyükelçiliğinin 1991 yılında kapatılmasıyla birlikte Somali'deki siyasi varlığı sona eren Türkiye, Somali'deki varlığını BM, NATO ve uluslararası koalisyonlar kapsamında verdiği destek ile sürdürmeye devam etmiştir. UNOSOM I, UNITAF (Umut Operasyonu) ve UNOSOM II Türkiye'nin Somali'de barışı koruma harekâtı çerçevesinde iştirak ettiği uluslararası operasyonlar olarak öne çıkmıştır. Ayrıca, deniz haydutluğu ile mücadeleye yönelik olarak Okyanus Kalkanı Harekâtı (*Operation Ocean Shield*) ve Birleşik Görev Gücü 151 (*Combined Task Force 151*/CTF-151) çerçevesinde icra edilen uluslararası operasyonlara katkı sağlamıştır. Uluslararası görevlere ilave olarak, 2010 yılında iki ülke arasında imzalanan Çerçeve Anlaşması ikili ilişkiler kapsamında askerî eğitim ve iş birliğinin başlangıcını teşkil etmiştir.

1991 yılında başlayan Somali İç Savaşı Türkiye-Somali askerî ilişkilerinin başlangıcı bir dönüm noktası olmuştur. BMGK kararıyla, Somali'ye iç savaş nedeniyle bozulan barış ve istikrar durumunu yeniden tesis etmek amacıyla, 03 Mart 1992 tarihinde BMGK'nin 751 sayılı kararı kapsamında UNISOM I kurulmuştur (Şahin, 2019b, s. 69).

Türkiye, 09 Aralık 1992 tarihinde UNOSOM I'e katılma kararı almıştır. Alınan karar doğrultusunda ilk olarak Aralık ayı içerisinde Somali'ye Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı temsilcilerinden oluşan bir keşif heyeti gönderilmiş, müteakiben 19 Aralık 1992 tarihinde Türk askerî birliği Somali'ye gitmek üzere Mersin limanından üç gemiyle yola çıkmıştır. 315 personelden oluşan Türk askerî birliği, 1 Ocak 1993 tarihinde Somali açıklarına ulaşmış ve bir gün sonra başkent Mogadişu'da göreve başlamıştır (Keser, 2010, s. 27-28). Türk birliğine, başlangıçta Mogadişu Havaalanının güvenliğinin sağlanması görevi verilirken, müteakiben bu görev genişletilerek Mogadişu şehir merkezinin asayiş sorumluluğu verilmiştir (Demircioğlu, 2019c, s. 116).

Kaynak: www. history.army.mil

Şekil.4: UNITAF Operasyon Bölgeleri Haritası.

08 Aralık 1992 tarihinde BMGK'nin 794 sayılı kararına istinaden UNITAF'ın kurulmasıyla birlikte, UNOSOM I'in görevinin sonlandırılması ve komutanın BM'den ABD'ye devredilmesi süreci yaşanmıştır (Stewart, 2011, s. 9). Geçiş sürecinde, Türk Birliği ABD öncülüğündeki uluslararası koalisyon gücünün bir parçası olarak Somali'de

görev yapmaya devam etmiştir. UNITAF bünyesinde faaliyet gösteren Türk Birliğinin görev yeri ve vazifesinde herhangi bir değişiklik olmamıştır (Demircioğlu, 2019c, s. 116). Ancak, UNITAF'ın teşkil edilmesinden kısa bir süre sonra Somali'deki uluslararası barış gücüne destek veren askerî unsurlarının komutasının UNOSOM II ile birlikte yeniden BM'ye verilmesi gündeme gelmiştir (Stewart, 2001, s. 15). UNITAF'ın operasyon bölgeleri Şekil.4'te sunulmuştur.

UNOSOM II, BMGK'nin 814 sayılı kararı gereğince 26 Mart 1993 tarihinde UNITAF'ın vazifesini üstlenerek faaliyetlerine başlamıştır. Komutanın ABD'den tekrar BM'ye geçmesiyle birlikte Türkiye adına önemli bir gelişme yaşanmış ve Korg. Çevik Bir, UNOSOM II'nin komutasını devralmıştır (Stewart, 2001, s. 15). UNOSOM II'nin komutasının Türkiye'ye geçmesiyle birlikte, Türk Birliğinin görev tanımı güncellenerek, BM Karargâhının güvenliği Türk Birliği tarafından sağlanmaya başlamıştır (Demircioğlu, 2019c, s. 116). 18 Ocak 1994 tarihine kadar UNOSOM II'nin komutasını üstlenen Korg. Bir, bu tarihte görevini Korg. Datuk Ebu Samah Ebubekir'e (Malezya) devretmiştir. Türk Askerî Birliği ise, kısa bir süre sonra, 22 Şubat 1994 tarihinde Somali'deki vazifesini sonlandırarak hava ve deniz yoluyla Türkiye'ye dönmüştür. 1993-1994 yılları arasında Mogadişu'da görev yapan Türk Birliği, güvenlikle ilgili vazifesine ilave olarak Somali halkına yönelik insani yardımlarda bulunmuş, bu çerçevede birliğin sağlık imkânlarından Somali halkının faydalanmasını sağlamış, temiz su ve gıda yardımında bulunmuştur (Keser, 2010, s. 31). Türkiye, Somali'de görev yapan sert güç unsurları vasıtasıyla, akıllı güç stratejisi kapsamında, yumuşak güç stratejisini insani yardım faaliyetleriyle hayata geçirmeyi başarmıştır.

Türkiye, Somali'deki askerî varlığını sadece kara kuvvetleri unsurlarıyla değil aynı zamanda deniz kuvvetlerine bağlı savaş gemileriyle de sürdürmüştür. 1991 yılında başlayan iç savaşa bağlı merkezi bir hükümetin bulunmaması egemenlik sahalarında otorite boşluğuna yol açmıştır. Deniz egemenlik sahasındaki otorite boşluğunu iyi değerlendiren diğer ülkelere ait balıkçı tekneleri, Somali deniz yetki alanlarında kaçak olarak avlanmaya başlamış ve bazı gemiler zehirli atıklarını bu alanlara bırakmaya başlamıştır. Somalili balıkçılar, kaçak avcılarla ve zararlı atıklarını boşaltan teknelerle mücadele kapsamında, söz konusu gemilerden para almak suretiyle 1990'lı yılların başlarında ilk deniz haydutluğu faaliyetine başlamıştır. Daha sonrasında, deniz

haydutluğu ticaret gemilerini fidye amaçlı kaçırmaya kadar genişleyen bir faaliyet hâline gelmiş ve uluslararası deniz ticaretinin zarar görmesine neden olmuştur (Çalık, 2017, s. 412-417).

Aden Körfezi ve Somali açıklarında deniz haydutluğu/korsanlık ile mücadele kapsamında BMGK kararlarına istinaden NATO ve ABD öncülüğünde operasyon/görev kuvveti teşkil edilmiştir. Türkiye, söz konusu operasyon/görev kuvvetine deniz kuvvetleri unsurlarıyla katılmak suretiyle, Somali'deki askerî varlığını devam ettirmiştir (Tabur, Tağ ve Demirhan, 2016, s. 13). NATO tarafından, BMGK'nin 1814, 1816 ve 1838 sayılı kararlarına istinaden, 17 Ağustos 2009 tarihinde oluşturulan Okyanus Kalkanı Operasyonuna Türkiye bir adet savaş gemisiyle katkı sağlamıştır. Benzer şekilde, BMGK'nin 1816, 1838, 1846, 1851, 1897 ve 1918 sayılı kararları uyarınca, ABD öncülüğünde 22 Ocak 2009 tarihinde oluşturulan CTF-151 bünyesinde Türkiye bir adet savaş gemisiyle yer almaktadır (Çalık, 2017, s. 425-427). CTF-151'in komutası, 03 Mayıs-15 Ağustos 2009 tarihleri arasında Tuğamiral Caner Bener tarafından üstlenilmiştir. Bu görevle birlikte, Türkiye NATO dışında ilk kez denizde çok-uluslu bir koalisyon gücünün komutanlığını yapmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2009). 01 Eylül-01 Aralık 2010 tarihleri arasında Türkiye ikinci kez bu görevi yerine getirmiştir (Demircioğlu, 2019a, s. 30).

Uluslararası askerî desteğe ilave olarak, Türkiye-Somali arasındaki savunma ve güvenlik ilişkilerinin temeli 2010 yılında atılmıştır. Türkiye'de icra edilen İstanbul Somali Konferansı sırasında 22 Mayıs 2010 tarihinde İstanbul'da "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Somali Hükümeti Arasında Askerî Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İş Birliği Çerçeve Anlaşması" imzalanmıştır (TBMM, 2010). İmzalanan bu anlaşma, 13 Nisan 2012 tarihinde imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Somali Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askerî Eğitim İş Birliği Anlaşmasının" dayanağı olmuştur (Resmî Gazete, 2012). 2010 ve 2012 yılında imzalanan anlaşmalar ile Somali hükümetinin talebi üzerine 2017 yılında hizmete açılacak TURKSOM Askerî Eğitim Merkezinin hukuksal zemini hazırlanmıştır (Daban ve Aktaş, 2024, s.89). 2010 yılında imzalanan anlaşma aynı zamanda Türkiye ve Somali arasında imzalanacak tüm ikili anlaşmaların başlangıcını oluşturması açısından da önemlidir.

2.3.3. Ekonomik İlişkiler

1960-2010 arasındaki dönemde, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler siyasi ve askerî ilişkilere nazaran en az gelişme gösteren alan olma özelliğini taşımaktadır. Türkiye, Somali'nin bağımsızlığını kazandığı 1960 yılından 1980 yılına kadar, dengeli büyümeyi öngören ve milli sanayisini uluslararası rekabete karşı korumayı hedefleyen ithal ikameci ekonomi politikalarını uygulamıştır (Takım, 20111, s. 157). Diğer taraftan Somali 1969 yılından itibaren Siad Barre Rejiminin iktidara gelmesiyle birlikte sosyalist ekonomi politikalarını hayata geçirmeye başlamıştır (Şahin, 2019b, s. 67). İki ülke farklı ekonomi politikalarını uygulamalarının yanı sıra birbirine karşıt ideolojilerin tarafları olmuşlar ve Soğuk Savaş döneminde zıt kutuplarda yer almışlardır. Hem ideolojik hem de ekonomi politikalarında farklılıktan dolayı, iki ülke arasında 1985 yılına kadar karşılıklı ticaret neredeyse yapılmamıştır (Tablo.5).

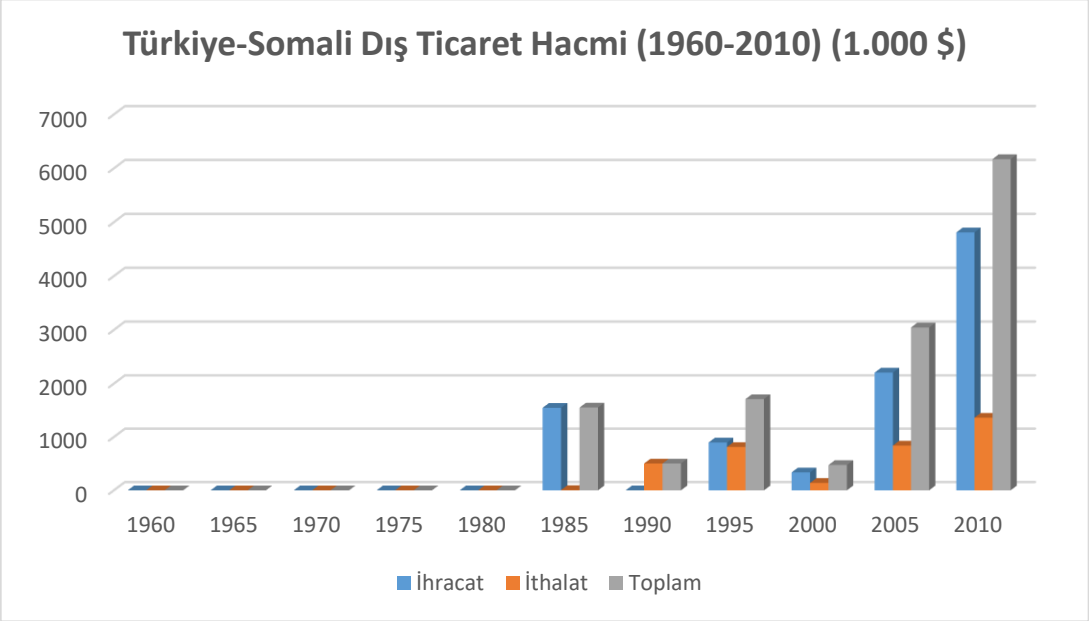
Yıl	Türkiye-Somali Ticaret Hacmi (Bin $)			Dış Ticaret Toplamı (Türkiye) (Bin $)	Dış Ticaretteki Payı (%)
	İhracat (Bin $)	İthalat (Bin $)	Toplam (Bin $)		
1960	-	-	-	788.917	0
1965	-	-	-	1.035.691	0
1970	-	-	-	1.536.087	0
1975	-	-	-	6.139.633	0
1980	-	-	-	10.819.486	0
1985	1.547	5	1.552	19.301.386	0.008
1990	-	503	503	35.261.413	0.001
1995	897	813	1.710	57.346.052	0.002
2000	336	139	475	82.277.727	0
2005	2.207	839	3.046	190.250.509	0.001
2010	4.810	1.361	6.171	299.427.551	0.002

Kaynak: www.tüik.gov.tr

Tablo.5: Türkiye-Somali Ticaret Hacmi (1960-2010)

1970'li yılların sonunda iki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri etkileyebilecek önemli gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye'de 1978 yılında 1. Afrika Açılımı hayata geçirilmeye çalışılmış ve Sahra-altı Afrika ülkeleri ile her alanda ilişkilerin geliştirilmesi öngörülmüştür. Somali'de, Ogaden Savaşı yenilgisine bağlı olarak, Sovyetler Birliğinden

uzaklaşarak sosyalist ideolojiden vazgeçilmiştir. Söz konusu gelişmelere bağlı olarak, iki ülke karşılıklı olarak 1979 yılında büyükelçiliklerini faaliyete geçirmiş ve siyasi ilişkiler kadar ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi yönünde önemli bir adım atılmıştır. Bu önemli gelişmelere ilave olarak 1980'li yılların ortasında Özal Dönemiyle birlikte, Türkiye ithal ikameci ekonomi politikalardan vaz geçerek, serbest piyasa ekonomisine geçiş yapmış (Duman, 2011, s. 118) ve iki ülke arasındaki ticaretin daha kolay yapılmasına olanak sağlayan şartlar oluşturulmuştur. Bununla birlikte, 1985 yılında iki ülke arasında toplam ticaret 1.552.000 $ olarak gerçekleşmiştir. Ortaya çıkan rakam Türkiye'nin 1985 yılındaki toplam ticaret hacmiyle karşılaştırıldığında % 0.008'lik bir orana karşılık gelmektedir (Tablo.5). 2000 yılına kadar iki ülke arasında gerçekleşen ticaret hacmi göz önünde bulundurulduğunda, Somali İç Savaşının olumsuz etkilerine bağlı olarak, iki ülke arasında önemli bir ticaretin yapılmadığı anlaşılmaktadır.

Kaynak: www.tüik.gov.tr

Şekil.5: Türkiye-Somali Dış Ticaret Hacmi (1960-2010)

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik bir başka fırsat, Türkiye ve Afrika ülkeleri arasında siyasî, iktisadî ve kültürel iş birliği alanında yeni bir yol haritasını öngören, 1998 Afrika Eylem Planı'nın kabul edilmesiyle ortaya çıkmış ve 2005 yılının "Afrika Yılı" olarak kabul edilmesiyle perçinlenmiştir (Balcı, 2024, s. 7). Ancak, Türkiye ve Somali arasındaki ticaret hacmi 2000 yılı dikkate alındığında istenilen

düzeyde gerçekleşmemiştir. AK Parti'nin iktidara gelmesinden sonra, iki ülke arasındaki ticaret hacmine ilişkin 2005 yılı verilerinde bir artış gözlemlenmesine rağmen, 3.046.000 $ tutarındaki ticaret hacmi 1985 yılına kıyasla iki kat artmış, buna karşılık Türkiye'nin toplam ticaretindeki payı % 0.001'e düşmüştür. Bununla birlikte, istenilen seviyede olmasa da, 2005 yılından itibaren Türkiye ve Somali arasındaki ticaret hacminin yükseliş eğilimine girdiği görülmektedir (Şekil.5). Bu tarihten itibaren Türkiye'nin Somali'ye olan ihracat rakamlarında bir artış gözlemlenirken, Somali'den gerçekleştirilen ithalat rakamlarında da bir artışın olduğu dikkat çekmektedir.

Türkiye ve Somali arasındaki ticaret hacmi her ne kadar 2005 yılından itibaren yükseliş eğilimine girmiş olsa da diğer Afrika ülkeleri için sağlanan imkânlar Somali için 1960-2010 yılları arasındaki dönemde sağlanamamıştır. İki ülke arasındaki ticareti geliştirmeye yönelik en önemli adım, kuşkusuz, karşılıklı olarak büyükelçiliklerin ve konsoloslukların faaliyette bulunmasıdır. Türkiye'nin Mogadişu Büyükelçiliğinin Somali'deki iç savaş nedeniyle 1991-2011 yılları arasında kapalı olması karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesinde önemli bir dezavantaj teşkil etmiştir. Bir başka unsur 1985 yılında faaliyete geçen ve kendisini "Ticari Diplomasi Örgütü" olarak tanımlayan Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), 2010 yılına kadar Somali ile herhangi bir ilişki kurmamıştır. DEİK, ekonomik ilişkileri canlandırmak adına diğer Afrika ülkeleriyle oluşturduğu "İş Konseyi" adı altında bir platformu Somali için hayata geçirmemiştir (DEİK, 2024). Diğer taraftan, karşılıklı ticaretin yapılabilmesi için iş adamlarının seyahat edebileceği bir ulaşım kolaylığı, 2011 yılında THY tarafından Mogadişu'ya doğrudan uçuşların başlatılmasına kadar sağlanamamıştır (Buyruk, 2019, s. 99). Türkiye'nin yukarıda bahsedilen imkânları, 2010 yılına gelindiğinde, Somali için hayata geçirmemesinden dolayı, Somali ile olan ticaret geri planda kalmış ve Türkiye'nin toplam ticareti içerisinde % 1'in altındaki payıyla oldukça düşük bir hacimde kalmıştır.

1960-2010 yılları arasındaki Türkiye-Somali ilişkileri siyasi, askerî ve ekonomik açıdan özetlendiğinde iki ülke arasında ilişkilerin istenilen düzeyde tesis edilemediği söylenebilmektedir. Türkiye'nin, Afrika açılımı çerçevesinde Somali'yle ilişkileri geliştirme konusunda daha fazla inisiyatif alması beklenirken 2010 yılına gelene kadar beklenen düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır. Bunun en önemli nedeni 1969 yılında yaşanan Somali'deki rejim değişikliği ve 1991 yılında patlak veren Somali İç Savaşı'dır.

Her iki zorluğun kontrol edilebilir aşamaya gelmesiyle birlikte iki ülke arasında ilişkilerin geliştirilmesine yönelik Türkiye'nin harekete geçtiği, ilk olarak karşılıklı büyükelçiliklerin faaliyete geçirildiği ve son olarak Türkiye'de düzenlenen İstanbul Somali Konferansı ile ikili ilişkilerin geleceğine yönelik önemli adımların atıldığı görülmektedir. Diğer taraftan Türkiye, Somali'nin en zor zamanlarını yaşadığı iç savaş süresince, iki ülke arasındaki ilişkilerin tarihsel mirasına sahip çıkarak uluslararası koalisyonun bir parçası olarak desteğini esirgememiştir. Bununla birlikte iki ülke arasındaki ilişkilerin ivme kazanması 2010 sonrasındaki döneme bırakılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE-SOMALİ İLİŞKİLERİNİN AKILLI GÜÇ STRATEJİSİ ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ (2011-2024)

3.1. Akıllı Güç Stratejisinin Dinamiklerine Etki Eden Faktörler

Türkiye-Somali ilişkileri 2011 yılından itibaren kritik gelişmeler kaydedilerek daha önceki dönemde elde edilemeyen önemli kazanımları beraberinde getirmiştir. Türkiye-Somali ilişkilerindeki bu yeni dönem aynı zamanda uluslararası sistemin 21. yüzyıldaki "ikinci büyük kırılması" olarak kabul edilen Arap Baharı sonrası döneme karşılık gelmektedir. Türkiye'nin dış politikasında aşamalı olarak değişimler yaşanmaya başlandığı Arap Baharı sonrası dönemde, 2002 yılından itibaren uygulanmakta olan proaktif dış politika uygulamalarına devam edilirken, dönemin şartlarına bağlı yeni bir dış politika uygulanmaya başlanmıştır (Erdağ, 2019, s. 9-10).

2010 yılına kadar yumuşak gücün kullanımının ön planda olduğu proaktif dış politika, Arap Baharı sonrasında sert gücün kullanılmasını da içeren bir değişim geçirmiştir. Böylelikle, güvenlik kaygılarına öncelik veren, sert güç unsurlarının kullanımını da öngören, ancak insani dış politika ilkelerinden vazgeçmeyerek yumuşak güç unsurlarına da başvuran ahlaki realizm (*moral realism*) olarak adlandırılan yeni bir dış politika ortaya çıkmıştır (Keyman, 2017, s. 58, 62-67). Türkiye'nin yeni dış politikasında sadece güvenlik ön plana çıkmamakta "insanı yardım, kalkınma yardımları, aktif diplomasi, bölgesel ve uluslararası barışa katkı, ekonomik, sosyal ve politik ilişkiler" gibi farklı unsurlar da yer almaktadır (Sıradağ, 2016b, s. 704).

Arap Baharı sonrasında uygulamaya konulan yeni Türk dış politikasının dinamikleri dikkate alındığında, yumuşak güç ve sert güç unsurlarının birlikte kullanım alanı bulduğu akıllı güç stratejisine doğru bir değişimin yaşandığı görülmektedir. Ancak, Türkiye'nin dış politikasında akıllı güç stratejisinin kullanılması söz konusu olduğunda, ahlaki realizm kapsamında ifade edildiği gibi sert güç unsurlarının öne çıktığı bir yapıdan ziyade, farklı durumlar için yumuşak ve sert güç unsurlarının harmanlanarak en uygun kombinasyonun uygulamaya konulduğu bir stratejiden bahsedilmektedir. Arap Baharı sonrasında değişen Türk dış politikası örnekleri, akıllı güç kullanımını da içerecek şekilde Suriye ve Libya krizlerinde karşımıza çıkmaktadır.

Arap Baharı sonrasında Türk dış politikasında akıllı gücün kullanıldığı ve ahlaki realizmi içeren ilk örnek Suriye kriziyle ortaya çıkmıştır. Krizin patlak vermesiyle birlikte Türkiye insani diplomasi çerçevesinde "açık kapı" politikasını uygulayarak Suriye'deki kaos ortamından kaçan Suriyeli sığınmacıları koşulsuz kabul etmiştir (Pirinççi ve Demirtaş, 2014, s. 27). Ayrıca, Türkiye Esad Rejimiyle diplomasi kanalını açık tutarak krizin büyümeden önlenebilmesi için gerekli girişimlerde bulunmuştur (Oktav, 2015, s. 5). Benzer şekilde, DEAŞ'ın Suriye ve Irak'ta ortaya çıkmasıyla birlikte, Türkiye DEAŞ'la mücadelesine ilk olarak yumuşak güç kapsamında diplomasiyi ön plana çıkararak başlamış, DEAŞ tarafından işgal edilen Türkiye'nin Musul Başkonsolosluğunda rehin alınan 49 başkonsolosluk çalışanının tamamını hiçbir kayıp yaşanmadan 20 Eylül 2014'te kurtarmayı başarmıştır (Küçük ve Aksu, 2019, s. 21-35). Bu tarihten sonra DEAŞ'a karşı sert güç kullanmaya başlayan Türkiye uluslararası koalisyonun bir parçası olarak (Karakaya, 2020, s. 93) ve başta Fırat Kalkanı (Erdağ, 2017, s. 333) olmak üzere müstakil sınır ötesi operasyonlar vasıtasıyla akıllı gücün tüm unsurlarını kullanmıştır. Benzer sert güç kullanımı PKK (Partiya Karkerên Kurdistanê-Kürdistan İşçi Partisi)/PYD (Partiya Yekîtiya Demokrat-Demokratik Birlik Partisi)-YPG (Yekîneyên Parastina Gel-Halk Koruma Birlikleri) terör örgütü ve Esad Rejimine karşı da gerçekleştirilmiştir (Demir, 2021, s. 551-573).

Suriye kriziyle eş zamanlı olarak Arap Baharı sonrasında Türk dış politikasında akıllı güç stratejisinin kullanıldığı bir başka coğrafya Libya olmuştur. Türkiye krizin başladığı andan itibaren, yumuşak güç unsurlarını devreye sokarak, Suriye'dekine benzer şekilde, Kaddafi rejiminin göstericilere karşı şiddet ve silah kullanmamasına ilişkin diplomatik tavsiyelerde bulunmuş; diplomasinin başarısız olması üzerine önce Libya Ulusal Geçiş Konseyini (UGK), 2015 sonrasında ise UGK'nin yerini alan Ulusal Mutabakat Hükûmetini (UMH) desteklemiştir. 2019 yılında Hafter'in UMH'ye yönelik Trablus'a başlattığı askerî harekât, Türkiye'nin Libya'nın meşru hükümeti olarak kabul ettiği UMH'ye destek vermesi sonucunda başarısız olmuştur. 2019 yılında Türkiye ile UMH arasında imzalanan Güvenlik ve Askerî İşbirliği Mutabakat Muhtırası ve Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası iki ülke arasında kurulan olumlu ilişkileri pekiştirmiştir. 2020 yılından itibaren Libya'nın bütünlüğünün sağlanmasına ilişkin başlatılan siyasi süreç boyunca Türkiye aktif rol oynamıştır (Erdağ,

2021, s. 48-51). İki örnekten de anlaşılacağı gibi Arap Baharı ile birlikte Türk dış politikasının değişikliğe uğradığı hem kara sınır komşularıyla hem de deniz sınırı komşularıyla ilişkilerde yumuşak güç unsurlarının yanı sıra sert güç unsurlarının da kullanılmaya başlandığı görülmektedir.

Arap Baharı sonrasında Türkiye'nin dış politikasında akıllı güç stratejisinin uygulama alanı bulduğu en önemli örneklerden birisini de Türkiye-Somali ilişkileri oluşturmaktadır. Arap Baharı sonrasında Türkiye-Somali ilişkileri Türkiye'nin Afrika stratejisinin bir parçası olarak uygulama alanı bulmaktadır. Bu nedenle hem Afrika stratejisini ilgilendiren hem de Türkiye-Somali ilişkilerini açıklayan dinamikler söz konusu olmaktadır. Türkiye'de 2002 yılındaki iktidar değişimi, Türkiye'deki karar alıcıların Afrika'ya olan ilgisi, küresel ve bölgesel gelişmeler, Türk dış politikasındaki değişim, Afrika'daki jeopolitik gelişmeler Türkiye-Afrika ilişkilerini güçlendiren dinamikler olarak sayılmaktadır (Sıradağ, 2023, s. 251-253). Bu dinamiklere diplomatik ilişkiler ve ticari diplomasi girişimleri de ilave edilmektedir (Saygın ve Yamak, 2019, s.303). Diğer taraftan Doğu Afrika gibi Afrika'nın belirli bir bölgesine odaklanıldığında tarihsel temeller üzerine inşa edilen ilişkilerde insani diplomasi, ekonomi, kültür ve güvenlik gibi dinamikler karşımıza çıkmaktadır (Demirtaş, 2023, s. 31-33). Söz konusu dinamikler aynı zamanda Somali için de geçerli olup ayrıca Türkiye-Somali ilişkilerinin dinamikleri olarak tarihsel ve kültürel bağlar, Somali'deki kuraklık ve açlık sorunu ile Somali'nin jeopolitik önemi öne çıkarılmaktadır (Sıradağ, 2023, s. 251). Bu çalışmada ise insani ve kalkınma yardımları, siyasi ilişkiler, ekonomik ilişkiler ve enerji işbirliği, savunma ve güvenlik işbirliği başlıkları altında Türkiye-Somali ilişkileri incelenmektedir. Bu çalışma için sıralanan başlıklar aynı zamanda Türkiye-Somali ilişkilerinde uygulanmakta olan akıllı güç stratejisinin dinamikleri olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte akıllı güç stratejisinin dinamiklerine etki eden bazı faktörler bulunmaktadır.

Arap Baharı sonrasında Türkiye-Somali ilişkilerinin dinamiklerine etki eden faktörlerin başında uluslararası normlara bağlılık gelmektedir. Her iki ülkenin BM üyesi birer devlet olması, iki ülke arasındaki ilişkilerin başta BM Şartı olmak üzere uluslararası hukuk kurallarına ve ilkelerine uygun olarak yürütülmesini gerekli kılmıştır. İki ülke tarafından atılan karşılıklı adımların uluslararası toplum tarafından meşru ve yasal kabul edilmesine yönelik hassasiyetler gözetilmiştir. Bu hassasiyetlerin başında, Somali'nin

toprak bütünlüğüne ve birliğine verilen önem gelmektedir. Türkiye tarafından bu husus her fırsatta dile getirilmekte ve uluslararası topluma beyan edilmektedir (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2024). Diğer önemli bir husus, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin yürütülmesi için, 18 Nisan 1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi esaslarına ve uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak, karşılıklı olarak büyükelçiliklerin tesis edilmesine özen gösterilmesidir. Bu çerçevede, Somali İç Savaşı nedeniyle kapatılmak zorunda kalan Türkiye'nin Mogadişu Büyükelçiliği 01 Kasım 2011 tarihinde yeniden açılarak hizmet vermeye başlamış ve Türkiye-Somali ilişkileri yasal bir zemin üzerinden yürütülmüştür (Dışişleri Bakanlığı, 2024c). Büyükelçilikler karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesinde önemli rol oynarken yapılması planlanan faaliyetler için, 2010 yılından başlamak üzere, ikili işbirliği veya çerçeve anlaşmalarında görüldüğü gibi iki ülke arasındaki tüm faaliyetlerin uluslararası geçerliliği olan hukuki alt yapısının oluşturulmasına gayret edilmiştir (TBMM, 2010). Ayrıca, BM veya İİT koordinatörlüğünde düzenlenen uluslararası konferanslar vasıtasıyla, uluslararası toplum nezdinde Türkiye-Somali ilişkilerinin geliştirilmesine katkı sağlanmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2024c).

Türkiye-Somali ilişkilerinde önem verilen faktörlerden birisi iki ülke arasındaki ilişkilerin eşitlik ilkesine dayandırılmasıdır. İki ülke güç açısından kıyaslandığında önemli farklılıkların bulunduğu görülmektedir. Türkiye, "yükselen orta güç" konumunda olan (Kumek, 2023, s. 44) bölgesel bir güç (Babahanoğlu ve Akbaş, 2023, s. 246) olarak öne çıkmaktadır. İki ülke arasında hemen hemen her alanda önemli güç farklılıklarının bulunmasına rağmen iki ülke arasında gerçekleştirilen temaslarda bu önemli güç farkı Türkiye'ye avantaj sağlayacak şekilde gündeme getirilmemiştir. Aksine, uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak yapılan anlaşmaların giriş bölümünde "tarafların egemenliğini ve eşitliğine karşılıklı saygı temelinde …" (Resmî Gazete, 2011) ifadelerine yer verilerek iki ülkenin eşit olduğunun altı çizilmiştir. Eşitlik ilkesi iki ülke arasındaki ilişkilerde her zaman dikkat edilmesi gereken önemli bir husus olarak gündemde tutulurken, iki ülke arasındaki güç farkından kaynaklanan dengesizliğin Somali lehine ortadan kaldırılmaya gayret edildiği dikkat çekmektedir.

Eşitlik ilkesiyle bağlantılı olarak Arap Baharı sonrasında Türkiye-Somali ilişkilerinde dikkat çeken bir başka husus ise, her iki ülkenin çıkarlarına uygun olacak

şekilde kazan-kazan (*win-win*) ilkesinin uygulama alanı bulmuş olmasıdır. Kazan-kazan ilkesi söz konusu olduğunda her iki tarafın da kazançlı çıktığı bir durum ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu durum her iki ülkenin çıkarlarına uygun hizmet etmekte ve her iki ülkeye fayda sağlamaktadır. Türkiye-Somali ilişkileri, diğer Afrika ülkeleriyle olan ilişkilerde olduğu gibi, bu ilke etrafında geliştirilerek karşılıklı fayda sağlayacak şekilde yürütülmeye devam edilmektedir (AA, 2022a). Türkiye sömürgeci devletlerden farklı olarak ikili ilişkilerini "iki eşit devlet" anlayışı üzerinden kurmakta ve her iki tarafın da kazanacağı bir stratejiyi hayata geçirmektedir. Kazan-kazan ilkesini yumuşak güç stratejisi ile desteklemekte, yumuşak güç vasıtalarının insani yardım ve kalkınma yardımları çerçevesindeki uygulamalarıyla ikili ilişkileri sağlam temellere dayandırmaktadır (Fidan, 2013, s. 91-96). Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle olan ilişkileri "eşit ortaklık" ve "karşılıklı yarar" temelinde geliştirilmeye çalışılmaktadır (Fidan, 2023, s. 34). Kazan-kazan ilkesi sömürgecilik mantığından uzak bir anlayışı çağrıştırmaktadır. Sömürgeci devletlerin yaptığı gibi bir ülkenin tüm kaynaklarının tek taraflı olarak sömürülmesine karşı çıkan ve sömüren-sömürülen ilişkisi üzerine kurulu olmayan iki bağımsız ve eşit devletin karşılıklı kazanç sağlamasını öngören bir ilişkiyi akıllara getirmektedir. Somali'nin hem bağımsızlık öncesi hem de bağımsızlık sonrası dönemde sömürge geçmişi bulunmaktadır. Bağımsızlık öncesinde İngiltere ve İtalya tarafından sömürülen, tüm kaynakları bu iki devlet tarafından kullanılan bir sömürge konumundaki Somali; bağımsızlığını kazandıktan kısa bir süre sonra, bağımsız bir devlet olmasına rağmen, Siad Barre Rejimi altında sömürge konumunu devam ettirmiş bir ülkedir. 2011 yılından itibaren Türkiye-Somali ilişkilerinin gelişmeye başlamasıyla birlikte, Somali, sömürge geçmişi olmayan Türkiye ile birlikte, devletin yeniden yapılandırılması ve ülkenin kalkınmasına yönelik önemli adımlar atmaya başlamıştır (Pirinççi ve Demirtaş, 2020, s. 768-786). İki ülke arasındaki ilişkilerin kazan-kazan anlayışı üzerine inşa edilmesinin sonucu olarak Somali sömürge geçmişinin izlerinden kurtulmak adına önemli bir gelişme kaydedilmiştir.

Türkiye-Somali ilişkilerinin dinamiklerine etki eden bir faktör de Türkiye'nin akıllı güç stratejisi kapsamında sahip olduğu yumuşak güç unsurlarından faydalanırken insani diplomasinin ön plana çıkarılmasıdır. Arap Baharı sonrasında Türkiye-Somali ilişkilerinde 2011 yılında Somali'de yaşanan kuraklık ve sonrasında yaşanan açlık önemli

bir rol oynamaktadır. Somali'de yaşanan doğal afet ve buna bağlı olarak ortaya çıkan insani kriz, Türkiye'nin insani diplomasi çerçevesinde Somali'ye yardımda bulunmasını gerekli kılmıştır. Bu gereklilik Türkiye'nin üç boyutlu insani diplomasisine dayanmaktadır. İlk boyut Türk vatandaşlarıyla ilgiliyken, ikinci boyut kriz bölgelerindeki tutumu ve son boyut BM sistemi içerisindeki sahiplenmeyi kapsamaktadır. Üç boyut birlikte düşünüldüğünde, Türkiye'nin insani diplomasisi insanı ön plana çıkarmakta, kendi vatandaşından başlamak üzere, bölgesel ve küresel düzeyde sınır tanımamaktadır (Pirinççi ve Demirtaş, 2014, s.13-16). Somali'ye yönelik kamu diplomasisi ve kültürel diplomasiyi içeren farklı yumuşak güç uygulamalarına ilişkilerin derinleşmeye başladığı 2011 yılından itibaren yer verilmekte, Somali halkının refahı ve ihtiyaçları ön planda tutulmaya devam edilmektedir. Türkiye, 2011 yılından günümüze kadar Somali'de varlığını sürdürmekte, operasyon riskinin fazla olduğu bölgelerde dahi hizmet vermeye devam etmektedir. Türkiye'nin insani diplomasi alanındaki uzun süreli başarısı tarafsızlık ilkesi göz önünde bulundurularak sürdürülen insan odaklı yaklaşımından kaynaklanmaktadır (Saner, 2023, s. 98).

Diğer bir faktör ise özellikle Türkiye'nin sert güç unsurlarından faydalanılması çerçevesinde, Türkiye'nin Somali'deki askerî varlığı Somali'nin talebi üzerine ve rızasıyla gerçekleşmektedir. Türkiye'nin Somali'deki askerî varlığı tek taraflı olarak değil iki ülkenin karşılıklı olarak anlaşmasına bağlı olarak gerçekleşmektedir. Dolayısıyla öncelikli olarak Somali tarafından bir talepte bulunulması ve müteakiben iki ülkenin karşılıklı olarak söz konusu talep hakkında bir değerlendirme yapması gerekmektedir. Karşılıklı olarak mutabık kalınması üzerine, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde, ikili anlaşmalar imzalanmaktadır (Daban ve Aktaş, 2024, s. 89). Başka bir devletin egemenlik sahasında askerî bir faaliyette bulunmanın veya birlik konuşlandırmanın uluslararası toplum açısından yasal ve meşru bir zemine oturtulması karşılıklı imzalanan anlaşmalarda "talep" veya "rıza" hususuna yer verilmesini gerekli kılmaktadır. Türkiye-Somali arasında imzalanan ikili işbirliğini içeren anlaşmalarda bu hususa yer verilmeye özen gösterilmiş, faaliyetlerin başlatılmasına ve sonlandırılmasına yönelik tarafların taleplerine, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Somali Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askerî Eğitim İş Birliği Anlaşması" (Resmî Gazete, 2012) örneğinde olduğu gibi, anlaşmaların ilgili maddelerde yer verilmesine dikkat edilmiştir.

Buraya kadar sıralanan faktörlerin bu çalışmada üzerinde durulan dinamiklere olan etkileri insani ve kalkınma yardımları, siyasi ilişkiler, ekonomik ilişkiler ve enerji işbirliği, savunma ve güvenlik işbirliği başlıkları altında ayrıca vurgulanmaktadır. Türkiye-Somali ilişkilerini akıllı güç çerçevesinde ortaya koyan söz konusu başlıklar aynı zamanda akıllı güç stratejisini oluşturan unsurları da içermektedir. Arap Baharı sonrasında Türkiye-Somali ilişkilerine odaklanıldığında çalışmada ele alınan tüm hususların akıllı güç stratejisini oluşturan bütünün bir parçası olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Türkiye-Somali ilişkileri karşılıklı bir ilişkiyi barındırmasına rağmen Türkiye'nin dış politikasında akıllı güç kullanımına ağırlık verilmeye özen gösterilmektedir.

3.2. İnsani ve Kalkınma Yardımları

İnsani diplomasi çerçevesinde yapılan yardımlar Türkiye-Somali ilişkilerinde akıllı güç stratejisinin hayata geçirilmesindeki en önemli basamağı oluşturmaktadır. Somali'de 1991 yılında başlayan iç savaşın neden olduğu açlık ve merkezi bir hükümetin olmayışı gibi yapısal sorunlara ilave olarak, 2011 yılında meydana gelen kuraklığın yol açtığı büyük çapta bir açlık meydana gelmiştir. Doğal bir afete bağlı olarak Somali'de yaşanan insani kriz Türkiye'nin insani diplomasi çerçevesinde Somali halkına yardım elini uzatması için bir alan yaratmıştır (Balcı, 2024, s. 4). Böylesine büyük bir felaket sonrasında Somali halkının yaralarını sarmak için, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın öncülüğünde, girişimde bulunan Türkiye insani diplomasi kapsamında yardım seferberliğini başlatmıştır. Başlangıçta insani yardımların Somali halkına ulaştırılması öncelikli olurken, müteakiben insani yardımlarla birlikte ülkenin geleceğine yönelik kalkınma yardımlarına ağırlık verilmiştir. Söz konusu yardımların gerçekleştirilebilmesi ve Somali halkına ulaştırılabilmesi için Türkiye'nin sahip olduğu tüm yumuşak güç unsurları seferber edilmiştir. Bu durum aynı zamanda Türkiye-Somali ilişkilerinde akıllı güç stratejisinin hayata geçirilmesi adına atılan ilk adım ve önemli bir başlangıç olmuştur.

2011 yılından itibaren Türkiye-Somali ilişkilerinin yeniden tesis edilmesinde Somali'de yaşanan kuraklık önemli bir kırılma anı olarak ortaya çıkarken, Cumhurbaşkanı Erdoğan iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde en önemli aktör olarak öne çıkmaktadır. Bir yandan Türkiye'nin sahip olduğu tüm imkânlar Somali için seferber edilirken bir yandan da Somali'de yaşanan insanlık dramının etkilerinin azaltılması için

uluslararası toplumu harekete geçirmek için çalışmalarda bulunulmuştur (Erdoğan, 2011). Söz konusu girişimlerle birlikte başta insani yardım olmak üzere siyasi, ekonomi, kalkınma, güvenlik gibi tüm alanlarda iki ülke arasındaki ilişkilerin istenilen seviyeye ulaştırılması sağlanmıştır. Türkiye'nin göstermiş olduğu çabalara kayıtsız kalmayan Somalili yetkililer iki ülke arasındaki ilişkilerden duydukları memnuniyete vurgu yaparak Türkiye'yi "stratejik ortak" olarak gördüklerini ifade etmişlerdir (Şahin, 2021, s. 119). Bir başka memnuniyet yeni doğan kız çocuklar için "İstanbul", erkek çocuklar için "Erdoğan" isimlerini tercih edilmesiyle gösterilmektedir (Cannon, 2016, s. 108).

Somali tarihinde 2011 yılında yaşanan kıtlık önemli bir dönüm noktası olarak karşımıza çıkarken, bu tarihten itibaren Türkiye'nin sahip olduğu tüm imkânlar, yumuşak güç unsurları vasıtasıyla, Somali için seferber edilmeye başlanmıştır. İnsani yardımla başlayan seferberlik hâli kalkınma yardımlarını içerecek şekilde devam etmiştir. Türkiye tarafından yürütülen insani ve kalkınma yardımları kapsamında TİKA, AFAD, Türk Kızılay (Kızılay), Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kamuya ait yumuşak güç unsurları öne çıkarken; tecrübe sahibi sivil toplum kuruluşları (STK) kamu haricindeki yumuşak güç unsurları olarak akıllı güç stratejisinin uygulanmasında kolaylaştırıcı bir rol üstlenmiştir (Balcı, 2024, s. 11). Ayrıca, YEE, YTB, Türkiye Maarif Vakfı (TMV) gibi kurumlar da Somali halkının geleceği için önemli katkılarda bulunmuştur. "Türkiye Yardım Modeli" olarak adlandırılan insani ve kalkınma yardımları aracı kullanmadan doğrudan ihtiyaç sahiplerine ulaşılma, karşılık beklemeden maddi kaynakların kullanma, altyapı ve eğitim alanında hizmetlerde bulunma gibi saygı çerçevesinde yürütülen çok boyutlu faaliyetler zincirini içermektedir (Şahin, 2021, s. 125-126)

Türkiye'nin insani ve kalkınma yardımlarının Somali halkına ulaştırılmasında en önemli yumuşak güç unsuru olarak TİKA öne çıkmaktadır. Temel değerleri arasında "insan odaklılık" hususu ilk sırada yer alan TİKA, "Türkiye'nin uluslararası kalkınma iş birliği faaliyetleri çerçevesinde, ülkelerin ekonomik, sosyal ve insani kalkınma süreçlerini destekleyecek, ortak tarihi ve kültürel mirasımızı geleceğe taşıyacak sürdürülebilir proje ve faaliyetler gerçekleştirmek" misyonuyla beş kıtada 150'ye yakın ülkede faaliyetlerini sürdürmektedir. TİKA aynı zamanda kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, STK'lar ve özel sektörden oluşan yumuşak güç unsurlarının faaliyetlerini koordine etmektedir (TİKA, 2025a). TİKA, Türkiye'nin yumuşak gücünün artmasında etkili bir rol oynaması

nedeniyle Türkiye'nin dünya çapında itibarının artmasına katkı sağlayan bir ulus markası olarak kabul edilmektedir (Akıllı ve Çelenk, 2021, s. 143). TİKA, Somali'deki insani ve kalkınma yardımlarına ilişkin faaliyetlerini 2011 yılından itibaren, aynı yıl kurulan Mogadişu Program Koordinasyon Ofisi aracılığıyla yürütmektedir (TİKA, 2025b).

Türk kamu kurum ve kuruşları tarafından 2011 yılında, Somali'ye acil insani yardım kapsamında yapılan yardımlar, gerekli olan tesis altyapısı inşa edilmek suretiyle, TİKA tarafından koordine edilerek ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmıştır. Bu çerçevede, 45 personelin görev yaptığı 10.000 m² büyüklüğünde bir lojistik merkez ve 5.000 m² büyüklüğünde bir depolama tesisi inşa edilmiştir. Bunu 12.000 mülteciyi barındırma kapasitesine sahip 2.000 çadırdan oluşan bir kamp alanının inşası takip etmiştir. İki sahra hastanesi tesis edilerek 143 sağlık personeli ve sekiz adet ambulans ile birlikte faaliyete geçirilmiştir. Söz konusu sahra hastanelerinde 70.786 kişi sağlık kontrolünden geçirilmiş, 2.895 kişi sahra hastanelerinde gözetim altına alınarak tedavi edilmiş ve 41 kişi refakatçılarıyla birlikte ileri tedavi için Türkiye'ye gönderilmiştir. İhtiyaç sahiplerine verilmek üzere kargo uçakları ve gemilerle Somali'ye ulaştırılan tonlarca yiyecek, giyecek, ilaç vb. malzemelerin dağıtımı koordine edilmiştir. Ayrıca, ihtiyaç sahiplerinin et ihtiyacını karşılamak üzere 6.620 adet küçükbaş ve büyükbaş hayvanın kesimi yapılmıştır (Atalay Akkaş, 2020, s. 133-134). 2011 yılından günümüze kadar TİKA Somali'de insani ve kalkınma yardımlarını koordine etmekte, Somali halkının hayatını kolaylaştırmak ve refah seviyesi artırmak adına pek çok farklı alanda faaliyetlerini kesintisiz sürdürmektedir.

TİKA öncülüğünde gerçekleştirilen en önemli projelerin başında 250 yataklı Recep Tayyip Erdoğan Eğitim ve Araştırma Hastanesi gelmektedir. 13.500 m^2 kapalı alan içerisinde 12 yoğun bakım, 14 yeni doğan yoğun bakım yatağı, 20 kuvöz, dört ameliyathane, bir doğum odası, radyoloji ve laboratuvar ünitelerinden oluşan hastanenin açılışı 25 Ocak 2015 tarihinde yapılmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2023). TİKA tarafından Somali'de kalkınma yardımları çerçevesinde Somali'nin farklı bölgelerinin imarına yönelik yürütülmekte olan diğer projeler de bulunmaktadır. Mogadişu'da; uluslararası uçuşların güvenli bir şekilde yapılabilmesi için pistin restore edilmesi, salon ve ofislerin yenilenmesi, fiziki çevre emniyeti için duvar ve tel çitlerin yapılması, uçuş güvenliğine yönelik teknik cihazların montajı ile bazı hükümet binalarının restorasyonu yapılmıştır.

Ayrıca, Mogadişu Üniversitesi için 400 bilgisayar ve 100 yazıcı tedarik edilmiştir. Galkoyo'da; hastane, mesleki eğitim merkezi, gençlik spor merkezi, yetimhane ve cezaevinde daha iyi hizmet verilebilmesi adına rehabilitasyon projeleri hayata geçirilmiş; bölge sağlık idaresine donanım desteği verilmiştir. Hargeisa'da bölge eğitim idaresi eğitim tesisleri ve ofisleri yenilenmiştir. Barbera'da hastane ve eğitim merkezinin bakım, onarım ve yenilemesi yapılmıştır. Somaliland ve Mogadişu'da su kaynaklarına yönelik teknik araştırma yapılmıştır (Özkan, 2014, s. 36-37). Türkiye'nin en büyük yurt dışı yardım operasyonu çerçevesinde, Somali'ye insani yardım ve kalkınma alanında bir milyar dolardan fazla yardım yapılmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2024c). TİKA tarafından günümüzde yürütülmekte ve koordine edilmekte olan faaliyetlere örnek olması açısından 2024 yılına ilişkin proje ve faaliyetler Tablo.6'da sunulmaktadır.

Faaliyet Alanı	Faaliyet Adı
Acil İnsani Yardımlar	Her yıl yetimler için iftar sofrasının kurulması
Nitelikli Eğitim	Türkçe eğitimin verilmesi
	Özel gereksinim gerektiren çocuklara eğitim desteği
Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam	Hastanelere tıbbi donanım desteği
	Türk gönüllü sağlık ekibi sağlık taraması
	Sağlık altyapısının güçlendirilmesi
İdari ve Sivil Altyapılar	Sahil Güvenlik Birliğine malzeme ve eğitim desteği
Mesleki Eğitim	İtfaiyecilere ileri seviye eğitim
	Sera kurma eğitimi
Üretim	Damızlık Etlik Piliç Üretimi Projesi
Tarım ve Hayvancılık	Hayvancılığa destek
	Tarımsal kalkınmaya destek
Temiz Su ve Sanitasyon	Somaliland köylerine Su Havuzu Projesi

Kaynak: www.tika.gov.tr

Tablo.6: TİKA'nın Somali'deki Faaliyetleri (2024)

TİKA'nın koordinatörlüğünde Somali'de faaliyet gösteren AFAD, Türkiye'nin sahip olduğu yumuşak güç unsurlarından birisi olarak "yurt içinde ve yurt dışında insani yardım operasyonlarının yapılması ve koordine edilmesi" esasları doğrultusunda görevini sürdürmektedir. "Afet ve acil durumlara ilişkin süreçlerin etkin yönetimi için gerekli çalışmaları yürüten" AFAD yurt içinde olduğu kadar yurt dışında da ihtiyaç sahiplerinin yanında olmaktadır (AFAD, 2025a). Özellikle yurt dışında insani ve kalkınma yardımları kapsamında farklı ülkelerde yapmış olduğu faaliyetlerle Türkiye'nin kamu diplomasisi

alanına önemli katkılar sağlamakta, Türk halkı ile yardım edilen ülke halkı arasında gönül bağı kurularak dış politikada avantaj elde edilmesine yardımcı olmaktadır (Tokay, 2023, s. 59). Kamu diplomasisi alanında olduğu gibi kültürel diplomasi ile doğrudan ilişkilendirilen AFAD'ın farklı coğrafyalarda yürütmekte olduğu insani yardım faaliyetlerinde önemli bir artış görülmektedir (Bozkurt, 2022, s. 321).

AFAD, 2011 yılında Somali'de insani yardım çerçevesinde önemli faaliyetlerde bulunmuş ve acil yardım malzemelerinin ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasına katkı sağlamıştır. Acil yardım kapsamına giren tonlarca malzeme 16 uçak ve sekiz gemiyle Somali'ye ulaştırılmıştır. Ulaştırılan malzeme içerisinde, gıda malzemesi başta olmak üzere 22.128 ton çeşitli insani yardım malzemesi yer almıştır. Gıda yardımına ilave olarak 87 ton ilaç ve tıbbi malzeme gönderilmiş, Somali halkının ilk etaptaki acil ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan tıbbi tedavileri için 57 Somali vatandaşı ile eğitimlerine devam etmesi için lise seviyesindeki 400 Somalili öğrenci Türkiye'ye getirilmiştir (Atalay Akkaş, 2020, s. 133-134). AFAD, özellikle insani yardımların Somali'ye ulaştırılmasına yönelik Türkiye-Somali arasında deniz ve hava köprüsünü tesis etme yönünde önemli bir rol oynamıştır (Özkan, 2014, s. 39).

AFAD, Somali halkına insani yardım kapsamında üzerine düşen görevi günümüzde de yerine getirmeye devam etmektedir. 2011 yılının Ağustos ayından başlamak üzere 60 bin ton yardım malzemesi toplam 21 kargo uçağı ve 10 yük gemisi vasıtasıyla Somali'ye ulaştırılmıştır. Ulaştırılan yardım içerisinde gıda malzemesi, giyim eşyası, tıbbi malzeme ve ilaç, barınma ekipmanı, tam donanımlı mobil hastaneler ve ambulanslar, bilgisayarlar ve yazıcıları, elektrik yapı malzemeleri, sondaj makineleri ve su pompaları, çöp kamyonları, forklift ve arazi araçları gibi farklı ihtiyaçlara cevap veren malzemeler bulunmaktadır. Yardım kampanyaları sayesinde toplanan 555 milyon TL'den fazla para AFAD'ın yapmış olduğu yardım ve faaliyetleri desteklemek üzere kullanılmıştır. "Somali Temiz İçme Suyuna Ulaşım Projesi" çerçevesinde sondaj makinesi, kompresör, su tankeri, kamyon, jeneratör ve sondaj malzemesi desteği sağlanarak Mogadişu'da, 175.000 kişiye yetecek şekilde, 20 adet su kuyusu inşa edilmiştir. Son olarak, 2024 yılında 3 bin ton insani yardım malzemesini taşıyan "İyilik Gemisi" Somali'ye ulaşmıştır (AFAD, 2025b). AFAD ayrıca Somali'de doğa kaynaklı afetlere bağlı olarak yardımlarda bulunmuş, 2019 yılında meydana gelen sel felaketinden

sonra Somali'ye 200.000 dolar değerinde gıda ve hijyen yardımı yapmıştır. AFAD, 2019 yılına kadar toplam 217.310.000 $ yardımda bulunmuştur (AFAD, 2020, s. 37).

2011 yılında Somali'de yaşanan felaketin acılarını sarmak için faaliyet gösteren yumuşak güç unsurlarından birisi de Kızılay olmuştur. Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü'nde Kızılay; "ihtiyaç anında dayanışmanın, ıstırap anında şefkatin, farklılıklar karşısında hoşgörünün, savaşın en kızgın anında insancıllığın, merhametin, tarafsızlığın ve barışın" simgesi olarak tanımlanmakta; amaçları arasında "her koşulda, yerde ve zamanda, ayrım yapmaksızın korunmasız insanlara yardım etmek" ifadesine yer verilmektedir (Kızılay, 2025a). Kızılay, yurtiçinde olduğu gibi yurtdışında farklı coğrafyalarda tanımına ve amacına uygun olarak faaliyet göstermektedir. Yedi temel ilkesini göz önünde bulundurarak 138 farklı ülkede insani yardım faaliyetlerine katılmış (Kınık, 2022, s. 314) Kızılay'ın yurtdışındaki faaliyetlerini daha hızlı, daha aktif yürütebilmek adına bölge ve ülke ofisleri adı altında temsilcikleri bulunmaktadır. Başkent Mogadişu'da bulunan ülke ofisi vasıtasıyla Somali'deki faaliyetlerini yürütmektedir (Kızılay, 2020). Ayrıca, Mogadişu'da 18 farklı noktaya dağıtım yapabilen ve bir öğünde 3.500 kişinin yemek ihtiyacını karşılayabilen Kızılay tarafından işletilmekte olan Somali Aşevi hizmet vermektedir (Kızılay, 2025b).

Kızılay, Mogadişu'da 2011 yılında Somali Delegasyon Başkanlığını kurmasını müteakip oluşturulan kalıcı ekiple projelerini hayata geçirmeye devam etmektedir. 2011 yılında "Afrika Açlık Çekiyor Türk Kızılay Yardım Eli Uzatıyor" sloganıyla başlatılan yardım faaliyeti, 2017 yılına kadar devam etmiş ve toplamda 83.000 ton yardım malzemesi sevk edilmiştir. "Umudu Ol" kampanyası kapsamında ise 2017 yılından itibaren, çeşitli ilaç ve tıbbi malzemenin de bulunduğu 13.000 tonluk gıda yardımı yapılmıştır. Ayrıca, acil insani yardım dağıtımı, çadır kent hizmetleri, belediyecilik (çöp toplama, yol yapımı, atık suların ıslahı, yıkıntı ve moloz kaldırma), günlük sıcak yemek dağıtımı, günlük ekmek dağıtımı, sağlık destek projeleri, camii, yetimhane ve hastanelerin restorasyon çalışmaları, meslek lisesi projesi gibi birçok farklı ihtiyaca cevap verecek nitelikte projeler yürütülmüştür (Hazar Derneği, 2017). Ağırlıklı olarak Mogadişu'daki yardım faaliyetlerine katılan Kızılay, yolların ve köprülerin temizlenmesine yönelik ülkede bulunan Katar Kızılay'ı ile işbirliği yapmıştır. Kızılay ilk etapta Mogadişu'da 25.000 kişi kapasiteli çadır kentin kurulmasına katkı sağlamıştır. Kızılay'ın Somali'deki

yürüttüğü diğer proje ve faaliyetler çerçevesinde; gıda ve yardım malzemelerinin dağıtımı, Atık Toplama Projesi, Soğuk Et Depolama Projesi, Türk Kızılay Stadyum Projesi, sağlık ve hijyen hizmetleri, eğitim ve sosyal hizmetler vb. yer almaktadır. Söz konusu proje ve hizmetlerin yerine getirilmesi ihtiyaç duyulan personel yerel kaynaklardan temin edilmek suretiyle 280'den fazla Somali vatandaşı için istihdam oluşturulmuştur (Özkan, 2024, s. 39-41).

Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye'nin Mogadişu Büyükelçiliği bünyesinde Din İşleri Müşavirliği vasıtasıyla hizmet vermektedir. 2014 yılında faaliyete başlayan Din İşleri Müşavirliği, Mogadişu Büyükelçiliğinin din işlerinden sorumlu ataşelik görevlerini yerine getirmektedir. Söz konusu müşavirlik vasıtasıyla hem Somali'deki ihtiyaç sahiplerinin gıda ve acil gereksinimleri karşılanmaya çalışılmakta hem de dini konularda eğitim de dâhil olmak üzere hizmet verilmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2024).

Türkiye'nin yumuşak güç stratejisinin Somali'de başarılı bir şekilde uygulandığı bir diğer alan ise TMV, YEE ve YTB'nin aktif olarak faaliyette bulunduğu eğitim alanı olmaktadır. TMV; Mogadişu'daki Banadır Kampüsünde anaokulundan liseye kadar, KM4 Kampüsünde ise sadece erkeklere ortaokul ve lise düzeyinde eğitim vermektedir. Ayrıca, TMV'nın Somaliland'da bir okulu bulunmaktadır (TMV, 2024). Cerrah, Mogadişu ve Hargeisa'da bulunan bu okullar Fetullahçı Terör Örgütünden (FETÖ) ilk devralınan okullar olma özelliğini taşımaktadır. Anaokulundan liseye kadar eğitim veren okullar Somali'deki en başarılı okullar arasında yer almaktadır (AA, 2022b).

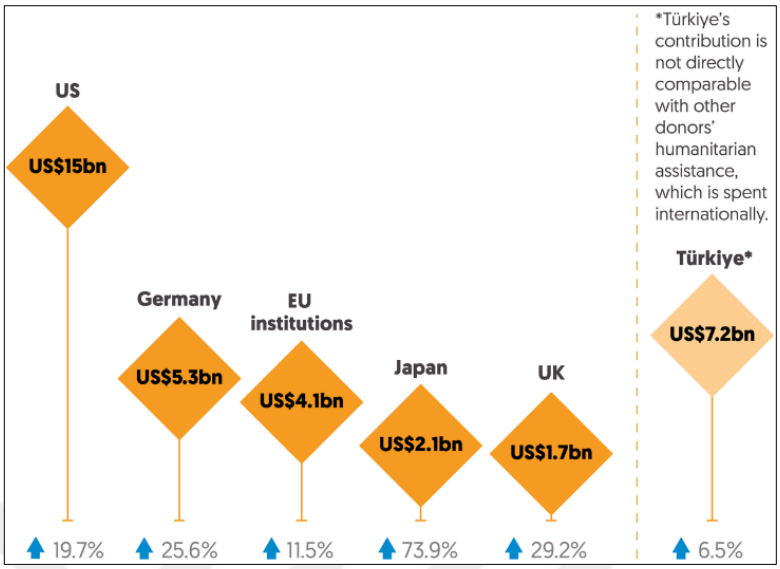
YEE'ne bağlı olarak Mogadişu'da 2016 yılında biri TURKSOM bünyesinde olmak üzere iki Yunus Emre Türk Kültür Merkezi (YETKM) açılmıştır. YETKM'lerde 2022 yılında Türkçe öğretim faaliyetlerine 19 katılımcı iştirak etmiştir. "Tercihim Türkçe Projesi" kapsamında üç okulda toplam 624 öğrenciye eğitim verilmektedir. Ayrıca, Somali'deki City Üniversitesi, Mogadişu Üniversitesi, Somali Sağlık Bakanlığı Eğitim ve Araştırma Hastanesi ile TURKSOM Harp Okulu'yla "Türkoloji Projesi" kapsamında Türkoloji protokolü imzalanmıştır (YEE, 2024b). YEE bünyesinde ise 2015 yılında faaliyete geçen web tabanlı "Türkçenin Sesi Radyosu" dünyadaki 50 ülkeden birisi olarak Somali'de de Türkçe yayınlarıyla hizmet vermektedir (Türkçenin Sesi Radyosu, 2024).

YTB ise Türkiye Bursları çerçevesinde Somalili öğrencilere uluslararası standartta Türkiye'deki üniversitelerde eğitim görme fırsatını tanımaktadır (YTB, 2024). 2021 yılı Yüksek Öğretim Kurumu verilerine göre, Somali 8.141 adet öğrenci sayısıyla Türkiye'de en çok öğrenci bulunduran Afrika ülkesi konumundadır (Şimşek, 2022, s. 18). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu olan Somali Savunma Bakanı Abdulkadir Muhammed Nur'un 2022 yılında YTB'yi ziyareti esnasında YTB'nin önemini ve memnuniyetini "YTB ile gurur duydum. Bugün burada yabancılık çekmiyoruz çünkü evimizdeyiz, mutluyuz. Gerçekten sizin yaptığınız güzel işleri takip ediyorum. Somali'de binlerce öğrenci YTB'den faydalandı" sözleriyle ifade etmiştir (AA, 2020b).

Kamu kurum ve kuruluşlarının yanı sıra STK'lar da Somali'de faaliyet göstermektedir. Söz konusu STK'lara örnek olarak İnsani Yardım Vakfı (İHH) ve Yeryüzü Doktorları verilebilmektedir. Özellikle İHH, 2011 öncesinde Somali'de faaliyet göstermesi nedeniyle, iki ülke arasında resmî ilişkilerin istenilen seviyede olmadığı bir dönemde Türk halkı ile Somali halkının yakınlaşmasını sağlayan ve tarihsel bağları canlı tutmaya gayret gösteren yumuşak güç unsuru olmuştur. 2008 yılı itibarıyla Somali'de 123 su kuyusu açan (İHH, 2008), 2010 yılı itibarıyla 6.851 Somali vatandaşının katarakt ameliyatını gerçekleştiren (İHH, 2010) İHH, 2011 sonrasında da yardım faaliyetlerine devam etmiş ve Somali'de kazanmış olduğu tecrübeyi 2011 sonrasında Türkiye'nin diğer yumuşak güç unsurlarına aktarmıştır (Balcı, 2024, s. 11). İHH'nın Somali halkına verdiği destekler kapsamında gıda yardımları, sağlık yardımları ve sağlık ocağının açılması, su kuyularının açılması, geçim desteğinin verilmesi, bir köyün inşa edilmesi, okul ve camilerin inşa edilmesi, yetimhanenin yapılması, tarım okulu ve ziraat fakültesinin açılması sayılabilmektedir (İHH, 2025). 2011 yılından itibaren Somali'de faaliyet gösteren Yeryüzü Doktorları ise üç adet sağlık merkezi, 66 yatak kapasiteli Şifa Hastanesi ve doğum merkezi vasıtasıyla birinci basamak sağlık hizmetleri, anne çocuk sağlığı ve beslenme sağlığı alanında hizmet vermeye çalışmıştır. Bugüne kadar 180.000 Somali vatandaşına şifa veren Yeryüzü Doktorları, hâlihazırda, Mogadişu Sağlık Merkezinde hizmet vermeye devam etmektedir (Yeryüzü Doktorları, 2025). Türkiye'nin sömürgeci geçmişinin olmamasından kaynaklanan insani söylemleri ve ilkelerinin somutlaştığı yer, kamu kurumları ve STK'ların ortak çalışmasıyla, Somali olmuştur (Balcı, 2024, s. 12).

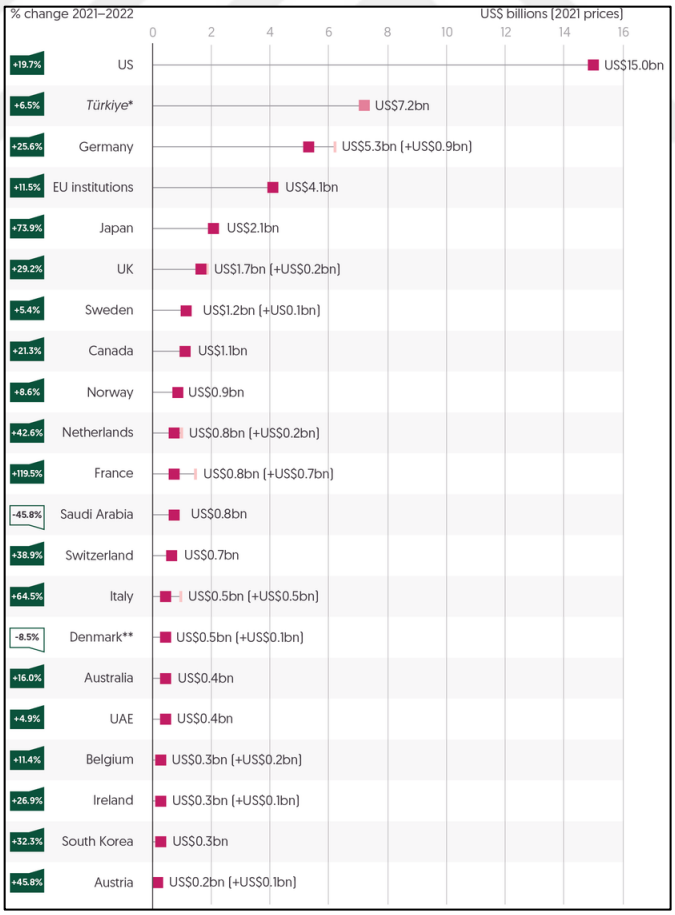
Türkiye'nin Somali'de hayata geçirdiği akıllı güç stratejisinde ilk olarak tüm yumuşak güç unsurlarının kullanıldığı insani ve kalkınma yardımlarını içermektedir. Bu yardımlar vasıtasıyla Türk ve Somali halkları arasında geçmişten gelen gönül bağı daha da kuvvetlenmiştir. Bu durum iki ülke arasındaki karşılıklı güven duygusunu güçlendirirken karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesinde olumlu etki yaratmıştır. Türkiye'nin hiçbir karşılık beklemeden, gönüllülük esasına göre insani diplomasi çerçevesinde zor gününde Somali halkının yanında yer alması, Somali halkının Türkiye hakkındaki geçmişten gelen olumlu düşüncelerini daha da pekiştirmiştir. Uzun yıllar boyunca sömürge konumunda bulunan Somali, Türkiye'nin sömürge mantığından uzak bir şekilde yapmış olduğu yardımlara kayıtsız kalmayarak Türkiye ile olan ilişkilerinde gönüllük esasına dayalı ve rıza temelli bir anlayış içerisine girmiştir. İnsani yardımla başlayan kalkınma yardımları ile günümüze kadar devam eden yumuşak güç uygulamaları, kesintiye uğrayan Türkiye-Somali ilişkilerinin yeniden tesis edilerek arzu edilen seviyelere ulaşmasında en önemli akıllı güç unsuru olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'nin Somali'ye yönelik akıllı güç stratejisinde başlangıçta yumuşak güç unsurlarının tercih edildiği, sert güç unsurlarının kullanımına ilk etapta ihtiyaç duyulmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, insani ve kalkınma yardımlarına bağlı olarak elde edilen kazanımların artarak sürdürülebilmesi için başta siyasi ilişkiler olmak üzere diğer alanlarda da eş zamanlı olarak ilişkilerin geliştirilmesine hız verilmiştir.

Türkiye'nin dış politikasında akıllı güç stratejisi çerçevesinde, yardıma muhtaç diğer coğrafyalar ve farklı halklar için de benzer insani yardımlar yapılmaktadır. Türkiye'nin insani yardım hususunda, 2023 yılında yayınlanan Küresel İnsani Yardım Raporunda belirtildiği gibi, Almanya, Japonya ve İngiltere gibi gelişmiş ülkeleri geride bıraktığı açık bir şekilde görülmektedir (Şekil.6 ve Şekil.7). Rapora göre, Türkiye küresel ölçekte 7.2 milyar $ yardımla ABD'den sonra en çok insani yardım yapan ikinci ülke konumundadır (Development Initiatives, 2023).

Kaynak: www.devinit.org

Şekil.6: 2022 Yılında En Çok İnsani Yardım Yapan Altı Ülke

Kaynak: www.devinit.org

Şekil.7: 2022 Yılında En Çok İnsani Yardım Yapan 20 Ülke

3.3. Siyasi İlişkiler

Türkiye-Somali siyasi ilişkileri, akıllı güç stratejisinin ilk basamağı olan insani ve kalkınma yardımlarına eş zamanlı olarak yürütülmekte, söz konusu yardımların yapılabilmesi için uygun ortam sağlamakta ve Türkiye-Somali ilişkilerinin geliştirilmesi adına geleceğe yönelik uluslararası normlar çerçevesinde yasal düzenlemeleri içermektedir. Siyasi ilişkilerin geliştirilmesi sadece insani ve kalkınma yardımlarının yapılabilmesini kolaylaştırmamış aynı zamanda ekonomik ve askerî ilişkiler gibi diğer alanların geliştirilmesinde de önemli rol oynamıştır. Türkiye, Somali'nin küresel olarak tanıtılması ve diğer devletlerle uluslararası ilişkiler kurabilecek bir istikrara ulaşabilmesi için stratejik girişimlerde bulunmuştur (Hassan, Ndalila ve Abdulrahman, 2023, s. 144). İki ülke arasında siyasi ilişkiler tesis edilirken sömürge mantığına dayanan sıfır toplamlı oyun yerine iki tarafa da faydalı olabilecek kazan-kazan stratejisi benimsenmiştir. Sömürge mantığını reddeden Türkiye'nin Somali'ye yönelik dış politika uygulamaları özellikle diğer Afrika ülkelerinin olumlu tepkilerine yol açmış ve Türkiye'nin saygınlığını artırmıştır. Böylelikle Türkiye tarafından Somali için atılan adımlar diğer Afrika ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi yönünde önemli bir referans hâline gelmiştir (Şahin, 2021, s. 112).

Somali'de yaşanan insani kriz hakkında uluslararası toplumun farkındalığını artırmak ve Somali halkına yardım için harekete geçirmek adına, 2011 yılında başlatılan uluslararası girişimler Türkiye-Somali siyasi ilişkilerinin başlangıcını oluşturmaktadır. BM tarafından yaşanan kıtlık 20 Temmuz 2011 tarihinde son 60 yılın en büyük felaketi olarak nitelendirilmiş (Balcı, 2024, s. 9) ve dönemin BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon tarafından 11 milyon insanın hayatını kurtarabilmek için yaklaşık 1,6 milyar dolarlık yardıma ihtiyaç olduğunun altı çizilmiştir (Moon, 2011). BM'nin resmî açıklamaları sonrasında, uluslararası toplum nezdinde yasal ve meşru bir zemine oturtulan Somali halkına yardım hususunda, ilk harekete geçen lider olan Cumhurbaşkanı Erdoğan, uluslararası sistemin içerisinde yer alan platformlar vasıtasıyla Somali halkının sesi olmuş ve insani yardımların yapılabilmesi için gerekli girişimlerde bulunmuştur. İlk olarak 17 Ağustos 2011 tarihinde İstanbul'da İİT İcra Komitesi Acil Toplantısının yapılması için çağrıda bulunmuş, 40 ülkenin üst düzey temsilcilerinin katılımıyla düzenlenen toplantı esnasında 350 milyon dolarlık bir yardımın yapılması kararı alınmıştır (Erdoğan, 2011, s.

75). Müteakiben, 22 Eylül 2011 tarihinde BM Genel Kurulu'nda konuşmasında Somali'de yaşanan insanlık dramını gündemine alarak uluslararası toplumun dikkatini çekmeye çalışmıştır (Balcı, 2024, s. 10). Son olarak 10 Ekim 2011 tarihinde "Somali'nin Gözyaşları" adlı makalesinin yayınlanmasını sağlayarak Somali halkının sesi olmaya devam etmiştir (Erdoğan, 2011).

Cumhurbaşkanı Erdoğan bir yandan uluslararası toplumu harekete geçirmeye gayret ederken bir yandan da Türkiye'nin Somali'ye yardım konusunda seferber olmasını sağlamıştır. 2011 yılında yaşanan kıtlık vakası Somali tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilirken, Arap Baharı sonrasında Türkiye-Somali ilişkilerinin gelişmesinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 19 Ağustos 2011 tarihinde Somali'yi ziyaret etmesi (Erdoğan, 2011, s. 75) en önemli kırılma anı olarak öne çıkmaktadır. Yapılan ziyaretle birlikte Somali halkının en kötü gününde "yalnız değilsiniz" mesajını veren Cumhurbaşkanı Erdoğan Somali halkı için umut olmuş ve iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde en önemli aktör olarak öne çıkmıştır. Bakanlar, milletvekilleri, bürokratlar, iş adamları, sanatçılar ve ailelerden oluşan heyetle birlikte gerçekleştirilen ziyaret esnasında Somali'de yaşanan insanlık dramı yakından gözlemlenmiştir. Son 20 yıldaki Afrika dışındaki ülkelerden Somali'ye gerçekleştirilen ilk üst düzey ziyaret olma özelliğini taşıyan resmî temaslar sonrasında Türkiye mevcut imkânlarını Somali halkıyla paylaşmaya başlamıştır (Erdoğan, 2011, s. 75). Dolayısıyla, 19 Ağustos 2011 tarihi Türkiye-Somali ilişkilerinde milat olmuş ve bu tarihten itibaren iki ülke arasındaki ilişkiler büyük bir hızla gelişmeye başlamıştır.

Gerçekleştirilen ziyaret sonrasında iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin geliştirilmesi maksadıyla önemli bir adım atılarak diplomatik temsilciliklerin yeniden faaliyete geçirilmesi sağlanmıştır. Türkiye'nin Mogadişu Büyükelçiliği ilk defa 1979 yılında açılarak faaliyete geçmiş, ancak Somali İç Savaşı nedeniyle 1991 yılında kapatılmak zorunda kalınmıştır. Mogadişu Büyükelçiliği 01 Kasım 2011 tarihinde yeniden hizmet vermeye başlamıştır. Müteakiben, 01 Haziran 2014 tarihinde Türkiye'nin Hargeysa Başkonsolosluğu Somaliland'da çalışmalarına başlamıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2024c). Mogadişu Büyükelçiliğinin açılmasıyla birlikte Türkiye, Somali İç Savaşının başlangıcından beri, Somali'ye Afrika dışından büyükelçi atayan ilk ülke olmuştur (Özkan ve Orakçı, 2015, s. 345). Mogadişu Büyükelçiliği yerleşkesinin tadilatı 2016 yılında

tamamlanarak hizmete açılmıştır. Mogadişu Büyükelçiliği yerleşkesi Türkiye'nin yurtdışındaki en büyük büyükelçilik yerleşkesi olma özelliğini korumaktadır (Sıradağ, 2023, s. 251). Diğer taraftan Somali'nin Ankara Büyükelçiliği 1979 yılından itibaren faaliyetlerini sürdürmektedir. Somali'nin İstanbul ve Kocaeli'nde olmak üzere iki adet fahri konsolosluğu bulunmaktadır (Embassy of Federal Republic of Somalia, 2025).

İki ülke arasında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2011 yılındaki ziyaretiyle başlayan ve karşılıklı diplomatik temsilciliklerin faal hâle getirilmesiyle gelişme gösteren siyasi ilişkiler karşılıklı üst düzey ziyaretlerle pekiştirilmiştir. 19 Ağustos 2011 tarihinde Başbakan sıfatıyla Somali'yi ziyaret eden Cumhurbaşkanı Erdoğan, Cumhurbaşkanı sıfatı ile 25 Ocak 2015 ve 03 Haziran 2016 tarihlerinde Somali'ye iki kez ziyaret daha gerçekleştirmiştir (Cumhurbaşkanlığı, 2025a). Bu ziyaretler Türkiye tarihinde, Somali'nin bağımsızlığını kazandığı 1960 yılından itibaren, Başbakan ve Cumhurbaşkanı düzeyinde Somali'ye gerçekleştirilen ilk resmî ziyaret olma özelliğini taşımaktadır. Somali cephesinde ise Cumhurbaşkanı seviyesinde Şeyh Şerif Ahmed, Hasan Şeyh Mahmud ve Muhammed Abdullahi Muhammed tarafından Türkiye'ye resmî ziyaretler gerçekleştirilmiştir. İlk ziyaret Şeyh Şerif Ahmed tarafından 01 Haziran 2012 tarihinde gerçekleşmiştir (TİKA, 2012). Hasan Şeyh Mahmud ilk cumhurbaşkanlığı döneminde 05 Aralık 2012 (ilk resmî yurtdışı ziyareti) ve 13 Nisan 2013 tarihlerinde Türkiye'ye resmî ziyaret gerçekleştirirken (Dışişleri Bakanlığı, 2013a); hâlihazırdaki cumhurbaşkanlığı döneminde 06 Temmuz 2022, 27 Ekim 2023 ve 11 Aralık 2024 tarihlerinde Türkiye'yi ziyaret etmiştir (Cumhurbaşkanlığı, 2025b). Muhammed Abdullahi Muhammed ise 26 Nisan 2017, 13 Aralık 2017, 09 Temmuz 2018 ve 23 Kasım 2018 tarihlerinde Türkiye'yi ziyaret etmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2024c). Karşılıklı ziyaret tarihleri göz önünde bulundurulduğunda Arap Baharı sonrasında başlayan karşılıklı üst düzey ziyaretlerin kesintisiz olarak günümüze kadar devam ettiği anlaşılmaktadır.

BM üyesi iki eşit ülkenin uluslararası normlara uygun olarak karşılıklı diplomatik temsilciliklerin faaliyete geçirilmesi ve üst düzey ziyaretlerin yapılmasına paralel olarak Somali'nin kalkınmasına yönelik uluslararası toplumun desteğini alma çabaları yürütülmüştür. Söz konusu gayretler içerisinde, ilk olarak, 2010 yılında İstanbul'da düzenlenen konferansın devamı niteliğinde 2012 tarihinde II. İstanbul Somali Konferansı düzenlenmiştir. "Somali'nin Geleceğini Hazırlamak: 2015 Hedefleri" temalı konferansa

BM Genel Sekreteri, Afrika Birliği Komisyonu Başkanı, İİT Genel Sekreteri ve 54 ülkenin üst düzey temsilcileri katılmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2012). Müteakiben 2013-2016 yılları arasında cereyan bulan "Somali için Yeni Düzen" süreci öne çıkmaktadır. 16 Eylül 2013 tarihinde düzenlenen Brüksel Konferansıyla başlayan (Dışişleri Bakanlığı, 2013b) ve Somali'nin siyasi, askerî, ekonomik vb. alanlardaki dönüşümünü hedefleyen sürecin altıncı Yüksek Düzeyli Ortaklık Forumu Toplantısı 23-24 Şubat 2016 tarihlerinde, 46 ülke ve 11 uluslararası örgütün üst düzey katılımıyla Türkiye'nin ev sahipliğinde İstanbul'da düzenlenmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2024c). Türkiye, kendi imkân ve kabiliyetlerine ilave olarak, uluslararası toplumun sahip olduğu imkânları da akıllı güç stratejisine destek olarak Somali'ye yönlendirmeye çalışmıştır. Türkiye'nin uygulamış olduğu akıllı güç stratejisinin, başta BM olmak üzere diğer ülkeler üzerinde de olumlu etkiler yarattığı söz konusu konferanslara katılım miktarının fazla olmasından anlaşılmaktadır.

Türkiye, uluslararası konferanslarla eş zamanlı olarak Somali'nin egemenlik alanındaki ve komşularıyla olan sorunların çözümüne yönelik girişimlerde bulunmaktadır. Somali için en önemli sorun alanlarının başında merkezi federal hükümetin tüm ülkeyi hâkimiyet altına alma konusunda yetersizliği gelmektedir. Somaliland'ın 1991 yılından itibaren tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmesi ve Puntland tarafından ayrılıkçı eylemler içinde bulunması merkezi federal hükümetin Somali'nin tamamında hâkimiyet kurmasına engel teşkil etmektedir (Şahin, 2019b, s. 70-71). Klanların söz sahibi olduğu Somali'de çatışmaların ve uyuşmazlıkların önlenerek barış ortamının tesis edilmesinde Türkiye arabuluculuk rolüne üstlenmiştir. Arabuluculuk faaliyetleri esnasında yapılan müzakerelerde insani ve kalkınma yardımlarının yapılması vaatleri ön plana çıkarılmıştır. Türkiye'nin, klanlarla yaptığı müzakereler esnasında, barışın tesisi için verdiği vaatleri insani ve kalkınma yardımlarına öncelik vererek gerçekleştirmesi Türkiye'nin saygınlık kazanmasına neden olmuş ve taraflar arasındaki barış ortamının tesis edilmesine olumlu bir zemin hazırlamıştır (Abdi, Nas ve Taçcı, 2021, s. 66-67)

Türkiye ilk olarak, Somali'nin toprak bütünlüğünün sağlamak adına, Somali Federal Cumhuriyeti'nin tesis edilmesiyle birlikte, Somali ve Somaliland liderlerini bir araya getirmiştir. 20-21 Haziran 2012 tarihindeki Chevening House ve 28 Haziran 2012 tarihindeki Dubai toplantılarının ardından Türkiye'nin başarılı diplomasisiyle iki tarafın Cumhurbaşkanları 13 Nisan 2013 tarihinde Türkiye'nin ev sahipliğinde bir araya gelerek

diyaloğun yeniden başlatılması ve geliştirilmesi amacıyla "Ankara Bildirisine" imza atmışlardır (Dışişleri Bakanlığı, 2013c). Bununla birlikte, Türkiye arabuluculuk rolünü Somali'nin komşu ülkelerle yaşadığı problem sahalarının çözümü için de üstlenmiş ve etkin bir diplomasiyle sorunların çözümünde yardımcı olmuştur. Etiyopya ve Somaliland arasında 1 Ocak 2024 tarihinde, Somali'nin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne karşı endişe verici bir hamle olarak değerlendirilen, Ortaklık ve İşbirliği Mutabakat Muhtırasının imzalanması başlayan diyaloğun kesilmesine neden olmuştur. Etiyopya'nın Kızıldeniz'de askerî üs inşası ve liman geliştirmesini içeren mutabakat muhtırasıyla birlikte Etiyopya'nın ticari ve askerî olarak Somali kıyılarında varlık göstermesinin önü açılırken, karşılığında Somaliland'ın bağımsızlığının tanınması gündeme gelmiştir (AA, 2024a). Türkiye, Somali'nin toprak bütünlüğünü tehdit eden bu durumun önüne geçebilmek için arabuluculuk rolünü üstlenerek, yeni bir diplomasi başarısıyla, Somali Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud ve Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed Ali'yi bir araya getirmeyi başarmıştır. Yeni bir "Ankara Bildirisi" ile taraflar "birbirlerinin egemenlik, birlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün yanı sıra uluslararası hukuk, BM Şartı ve Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nda yer alan ilkelere saygı ve bağlılıklarını" beyan etmişlerdir (Dışişleri Bakanlığı, 2024ç).

Türkiye-Somali siyasi ilişkileri uluslararası örgütler ve Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi gibi uluslararası platformlar vasıtasıyla geliştirilmeye çalışılmaktadır. Uluslararası örgütler kapsamında BM Genel Kurulu her yıl üye ülkelerin liderlerini ve bürokratlarını bir araya getirmektedir. 17 Haziran 2020 tarihinde TBMM Dışişleri Komisyonu Başkanı Büyükelçi Volkan Bozkır'ın, 178 ülkenin oyuyla BM 75. Dönem Genel Kurul Başkanı olarak seçilmesi Türkiye'yi gururlandırırken (AA, 2020c); BM 75. Dönem Genel Kurul Başkan Yardımcısı olarak Somali'nin BM Daimi Temsilcisi Abukar Osman Bale seçilmiştir (AA, 2020ç). İki ülke temsilcilerinin BM çatısı altında üst düzey pozisyonlarda birlikte çalışmaları ilişkilerin geliştirilmesi için fırsat yaratırken, Somali'nin istikrarı ve kalkınması adına önemli bir diplomatik adım olmuştur. İki ülkenin bir araya geldiği başka bir platform İİT olmuştur. 06-07 Şubat 2013 tarihlerinde Kahire/Mısır'da düzenlenen 12. Dönem İslâm Zirvesi, 14-15 Nisan 2016 tarihlerinde İstanbul/Türkiye'de düzenlenen 13. Dönem İslâm Zirvesi ve 31 Mayıs 2019 tarihinde Mekke/Suudi Arabistan'da düzenlenen 14. Dönem İslâm Zirvesinde Türkiye ve Somali temsilcileri bir araya gelmişlerdir (OIC,

2025). Ayrıca Türkiye'nin Afrika Açılımı çerçevesinde Afrika Birliği ile ilişkilerini geliştirerek "stratejik ortak" ilan edilmesiyle birlikte 2008 yılından başlamak üzere Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi düzenlenmeye başlamıştır. Arap Baharı sonrasında, 19-21 Kasım 2014 tarihlerinde Malabo/Ekvator Ginesi ve 16-18 Aralık 2021 tarihlerinde İstanbul/Türkiye'de olmak üzere iki kez Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesine birlikte katılmışlardır (Dışişleri Bakanlığı, 2025).

S. No.	Tarihi	İç Hukuk Onay Tarihi	Anlaşma Adı
1.	13.04.2012	10.10.2012	Askerî Eğitim İş Birliği Anlaşması
2.	12.02.2013	05.03.2018	Güvenlik İşbirliği Anlaşması
3.	27.06.2013	03.08.2014	Hastane İşletme ve Devir Protokolü
4.	27.06.2013	08.01.2018	Sağlık ve Tıp Bilimleri Alanlarında İşbirliğine Dair Anlaşma
5.	25.01.2015	13.03.2016	Gençlik ve Spor Alanında İşbirliği Anlaşması
6.	27.01.2015	31.05.2015	Sağlık Alanında Hibe Yapılmasına Dair Anlaşma
7.	30.01.2016	10.05.2016	Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşması
8.	26.05.2016	31.05.2016	Hibe Anlaşması
9.	22.02.2016	24.01.2020	Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması
10.	23.02.2016	-	Elektrik Alanında İş Birliğine İlişkin Anlaşması
11.	03.06.2016	-	Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması
12.	03.06.2016	12.01.2018	Polis Eğitimi İşbirliği Protokolü
13.	03.06.2016	15.10.2016	Çalışma, İstihdam ve İşgücünün Gelişimi Alanlarında Mutabakat Zaptı
14.	03.06.2016	19.11.2016	Hayvan Sağlığı Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı
15.	03.06.2016	22.10.2016	Eğitim Alanında İşbirliği Anlaşması
16.	03.06.2016	04.03.2020	Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması
17.	04.08.2017	11.09.2017	Hibe Anlaşması
18.	03.10.2017	18.01.2018	Tarım Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı

19.	27.12.2017	09.04.2018	Sağlık Alanında Hibe Yapılmasına Dair Anlaşma
20.	12.01.2018	25.01.2020	Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması
21.	12.01.2018	04.06.2018	Kültürel Değişim Programı
22.	12.01.2018	14.05.2018	Balıkçılık ve Kültür Balıkçılığı Mutabakat Zaptı
23.	27.06.2018	14.08.2018	Sağlık Alanında Hibe Yapılmasına Dair Anlaşma
24.	03.10.2018	10.12.2018	Askerî Eğitim ve İşbirliği Anlaşmasına Dair 1 Numaralı Değişiklik Protokolü
25.	22.03.2019	30.12.2029	Diplomatik Temsilcililer İçin Arsa Takasına İlişkin Protokol
26.	08.07.2019	02.08.2019	Hibe Anlaşması
27.	08.01.2020	03.04.2020	Polis Eğitimine İlişkin Protokol
28.	27.04.2020	26.05.2020	Sağlık Alanında Hibe Yapılmasına Dair Anlaşma
29.	05.10.2020	04.11.2020	Hibe Anlaşması
30.	20.02.2022	19.10.2022	Sağlık Alanında Hibe Yapılmasına Dair Anlaşma
31.	05.01.2023	25.10.2023	Hibe Anlaşması
32.	08.02.2024	-	Savunma ve Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşması
33.	07.03.2024	-	Petrol ve Doğal Gaz Alanında Anlaşma
34.	18.07.2024	-	Hidrokarbon Arama ve Üretim Anlaşması
35.	12.12.2024	-	Hükümlü Nakli Anlaşması
36.	12.12.2024	-	Cezai Konularda Adli Yardımlaşma Anlaşması

Kaynak: www.resmigazete.gov.tr

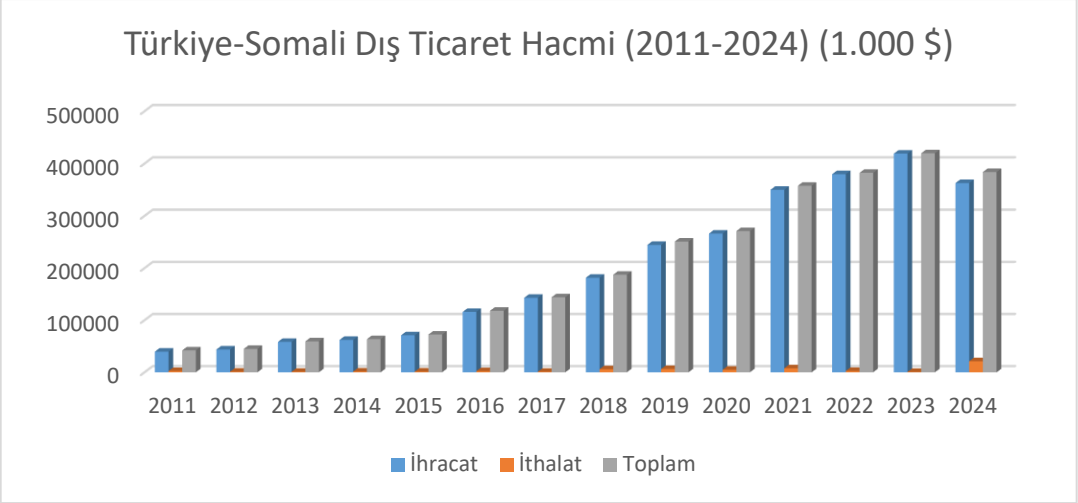
Tablo.7: Türkiye ve Somali Arasında İmzalanan İkili Anlaşmalar (2011-2024)

Türkiye-Somali ilişkileri ikili anlaşmalarla uluslararası hukuka uygun bir zeminde kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. İki ülke arasında yapılan anlaşmaların en temel özelliği karşılıklı rızaya dayandırılmasıdır. Uluslararası hukuk kurallarının göz önünde bulundurulduğu ve karşılıklı rızaya dayanan anlaşmalar aynı zamanda iki ülkenin de fayda elde edeceği kazan-kazan anlayışı dikkate alınarak imza altına alınmaktadır. Arap Baharı sonrası dönemde buraya kadar bahsedilen hususlar doğrultusunda Türkiye ve Somali

arasında toplam 36 anlaşma, mutabakat zaptı ve protokol imzalanmıştır (Tablo.7). Söz konusu anlaşmalardan 29 adedi her iki ülkenin iç hukukunda onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Geriye kalan yedi adet anlaşmanın Türkiye'de iç hukuk onay sürecinin tamamlanması beklenmektedir (Resmî Gazete, 2025a). Anlaşmalar gözden geçirildiğinde hemen hemen her alanda anlaşma, mutabakat zaptı ve protokolün imzalandığı görülmektedir. Güvenlik, savunma, eğitim, sağlık, ekonomi, enerji, ticaret, tarım, spor, kültür vb. alanlarda anlaşma yapılırken ayrıca karşılıksız hibe anlaşmalarının yapılması Türkiye'nin Somali'ye hiçbir karşılık beklemeden yardım yapmasının en net göstergesi olarak dikkat çekmektedir.

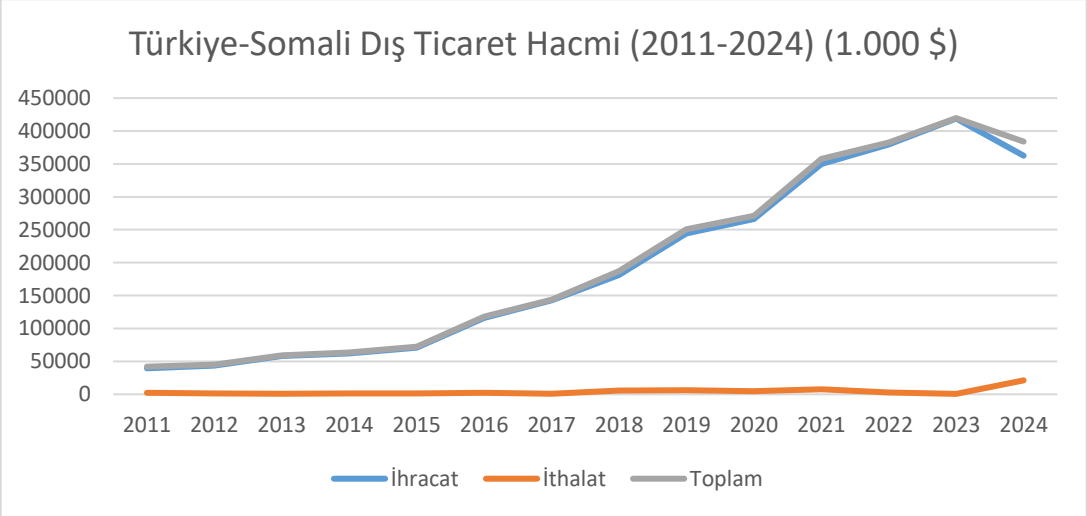
3.4. Ekonomik İlişkiler ve Enerji İşbirliği

Türkiye-Somali ilişkilerinde insani ve kalkınma yardımlarının yapılması ile siyasi ilişkilerin tesis edilmesini müteakip, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve enerji alanında işbirliğine gidilmesi Türkiye'nin akıllı güç stratejisinin bir diğer aşamasını oluşturmaktadır. Kazan-kazan ilkesi çerçevesinde iki ülke arasında ekonomik ilişkiler geliştirilirken öncelikli olarak Somali'nin ekonomik gücünü kazanmasına özen gösterilmekte, sadece Somali'nin değil aynı zamanda Türkiye'nin de kazançlı çıkmasına gayret edilmektedir. Bu kapsamda Türkiye, Afrika Ülkeleri ile Ekonomik ve Ticari İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi esaslarını göz önünde bulundurarak Somali ile ekonomik ilişkilerini geliştirmektedir. İki ülkenin iş insanlarını bir araya getirilmesini sağlayan uygun platformların oluşturulmasına, uluslararası normlara uygun olarak ikili anlaşmaların yapılmasına ve iş adamlarının karşılıklı ziyaretlerini gerçekleştirmesini içeren stratejik girişimlerde bulunmaya özen göstermektedir (Sıradağ, 2023, s. 245).

Kaynak: www.tüik.gov.tr

Şekil.8: Türkiye'nin Somali ile Ticareti (2011-2024)

Kaynak: www.tüik.gov.tr

Şekil.9: Türkiye'nin Somali ile Ticareti (2011-2024)

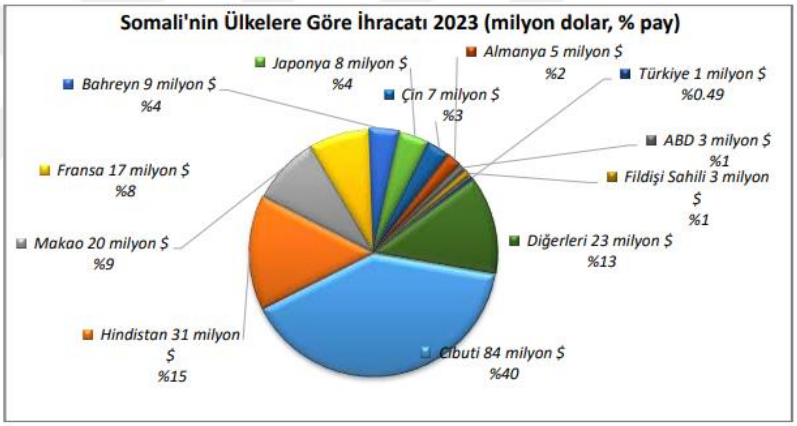
Yıl	Türkiye-Somali Dış Ticaret Hacmi(Bin $)			Dış Ticaret Toplamı (Türkiye) (Bin $)	Dış Ticaretteki Payı (%)
	İhracat (Bin $)	İthalat (Bin $)	Toplam (Bin $)		
2011	39.547	2.465	42.012	375.748.545	0.011
2012	43.751	1.163	44.914	389.006.877	0.011
2013	58.314	1.052	59.366	403.463.887	0.014
2014	62.119	1.523	63.642	399.787.275	0.015
2015	71.035	1.343	72.378	351.073.230	0.020
2016	115.886	2.156	118.042	341.147.819	0.034
2017	142.946	1.030	143.976	390.792.592	0.036
2018	181.369	5.842	187.211	390.967.708	0.047
2019	244.421	6.389	250.810	374.169.264	0.066
2020	266.142	4.802	270.944	389.154.562	0.069
2021	349.851	7.705	357.556	496.640.011	0.071
2022	379.664	2.579	382.243	617.880.322	0.061
2023	418.934	678	419.612	617.594.341	0.067
2024	362.609	21.180	383.789	445.401.556	0.086

Kaynak: www.tüik.gov.tr

Tablo.8: Türkiye-Somali Dış Ticaret Hacmi (2011-2024)

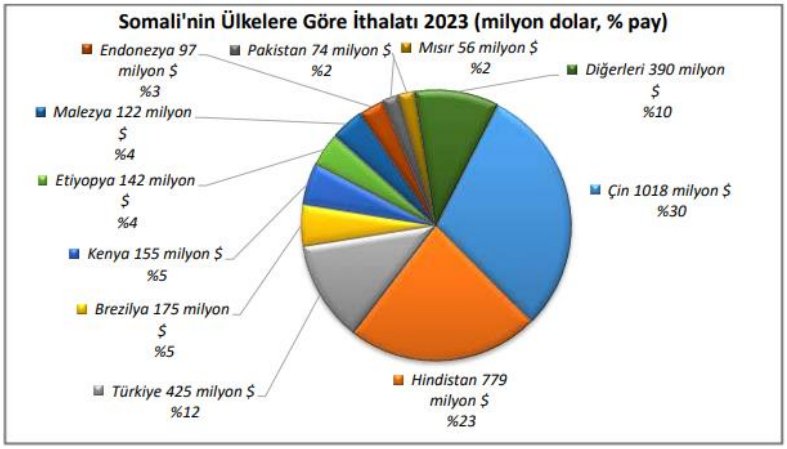
Türkiye ve Afrika ülkeleri arasında siyasî, iktisadî ve kültürel iş birliği alanında yeni bir yol haritasını öngören 1998 Afrika Eylem Planı'nın onaylanması ve 2005 yılının "Afrika Yılı" olarak kabul edilmesiyle birlikte (Balcı, 2024, s. 7), Türkiye ve Somali arasındaki ekonomik ilişkiler tesis edilmeye başlamıştır. İlk girişim 07 Nisan 2012 tarihinde Mogadişu/Somali'de gerçekleşmiş ve iş insanlarını bir araya getirmeyi amaçlayan Somali-Türkiye İş Forumu düzenlenmiştir. Bu forum aynı zamanda iç savaş sonrasında Somali'nin yabancı bir ülkeyle yapılan ilk forum özelliğini taşımaktadır (Sıradağ, 2016a, s. 100). Söz konusu foruma ilave olarak, Türkiye ve Somali arasında ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi için diğer Afrika ülkelerinin de katılım sağladığı Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumları önemli bir platform olmuştur. Ancak, Şekil.8, Şekil.9 ve Tablo.8'de görüldüğü gibi, 2016 yılına kadar, iki ülke arasındaki ticaret hacminde önemli bir atılım olmamış, beklenen sıçrama Türkiye-Somali İş Konseyi'nin kurulmasını müteakip ortaya çıkmıştır. 18 Eylül 2015 tarihinde, DEİK ile Somali Ticaret ve Sanayi Odası arasında imzalanan anlaşmayla kurulan, Türkiye-Somali İş Konseyi iki

ülke arasındaki ticaretin artırılmasına yönelik iş forumları, heyet ziyaretleri, toplantı ve seminer gibi faaliyetleri düzenlemek maksadıyla faaliyete geçmiştir. Türkiye-Somali İş Konseyi'nin çalışmalarına başlamasıyla birlikte iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. Bu kapsamda; 22 Şubat 2016 tarihinde 6. Türkiye-Somali İş ve Yatırım Forumu Konseyi, 22 Mart 2018 tarihinde Dünya Bankası Grubu temsilcileri toplantısı, 03 Mayıs 2018 tarihinde Türkiye- Somali İş Forumu, 30 Ekim 2019 tarihinde Türkiye-Somali Karma Ekonomik Komisyonu İkinci Dönem Toplantısı Türkiye'nin ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir (DEİK, 2025). Şekil.8, Şekil.9 ve Tablo.8 incelendiğinde, Türkiye-Somali İş Konseyinin faaliyete geçmesini müteakip, 2016 yılından itibaren iki ülke arasındaki ticaret hacminin giderek arttığı dikkat çekmektedir (TÜİK, 2025).

Kaynak: www.ticaret.gov.tr

Şekil.10: Somali'nin Ülkelere Göre İhracatı (2023)

Kaynak: www.ticaret.gov.tr

Şekil.11: Somali'nin Ülkelere Göre İthalatı (2023)

Şekil.8, Şekil.9 ve Tablo.8 incelendiğinde iki ülke arasındaki dış ticaret hacminin yaklaşık 68 kat artarak 2011 yılı öncesindeki en yüksek miktar olan 6.171 Bin $ seviyesinden (Tablo.5) 2011 yılı sonrasındaki en yüksek miktar olan 419.612 Bin $ (Tablo.8) seviyelerine ulaştığı görülmektedir. Türkiye'nin ihracatı yaklaşık 75 kat artarken, Somali'nin ihracatı yaklaşık 16 kat artmıştır. İki ülke arasındaki dış ticaretin Türkiye'nin toplam dış ticaretindeki payı ise yaklaşık 11 kat artarak 2011 yılı öncesindeki en yüksek oran olan % 0.008'den (Tablo.5) 2011 yılı sonrasındaki en yüksek oran % 0.086 (Tablo.8) seviyesine ulaşmıştır. İki ülke arasındaki ticaret, Türkiye'nin toplam dış ticareti göz önünde bulundurulduğunda % 1'in altı gibi düşük bir oranda gerçekleşmiştir. Türkiye'nin Somali'ye göre ihracat rakamlarını daha fazla artırmasına rağmen, bu kazancın tek taraflı olmadığı ve Somali'nin de ihracat rakamlarını artırdığı dikkat çekmektedir. İki ülke arasında ticaretin bir tek kazananın olduğu sıfır toplamlı oyun kurallarına göre değil her iki tarafın da kazançlı çıktığı kazan-kazan ilkesine uygun olarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Ticaret Bakanlığının 2023 yılı verilerine göre Türkiye, Somali'nin ihracat yaptığı ülkeler arasında 11. sırada yer alırken, ithalat yaptığı ülkeler arasında 3. sırada bulunmaktadır (Şekil.10, Şekil.11) (Ticaret Bakanlığı, 2025a).

Türkiye-Somali arasında ticaretin altyapısını oluşturan anlaşma ve protokoller kapsamında 2016 tarihli Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması, 2016 tarihli Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması, 2018 tarihli Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması ve 2019 tarihli Türkiye-Somali 2. Dönem Karma Ekonomik Komisyon Protokolü sayılmaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2025b). 2020 yılında yürürlüğe giren Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşmasına göre iki ülkenin karşılıklı olarak birbirlerine en çok kayrılan ülke muamelesini uygulaması, ticaretin kolaylaştırılması ve Bakanlar düzeyinde Karma Ekonomik Komisyonu tesis edilmesi kararlaştırılmıştır (Resmî Gazete, 2020a). Son dönemde ise 2024 yılında imzalanan Savunma ve Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşması dikkat çekmektedir (AA, 2024b). Söz konusu anlaşma çerçevesinde Kızıldeniz ve Hint Okyanusunda Türkiye'nin yasa dışı balıkçılık, deniz haydutluğu ve terörizmin önlenmesine ilişkin Somali'ye destek vermesi, söz konusu deniz alanlarında ortak savunma ve ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi, balıkçılık, turizm ve enerji alanlarında ekonominin verimli kullanılması öngörülmektedir (SETA, 2024a). Somali iç hukukunda onaylanan anlaşmaya göre Türkiye'nin deniz güvenliğine ilişkin

operasyonları denetleme yetkisini üzerine alması ve Mavi Su Ekonomik Bölgesi kaynaklarının %30'unu kullanması planlanmaktadır (Defence Türk, 2024).

İki ülke arasındaki karşılıklı ticaretin gelişmesine önemli bir katkının da, iki ülke arasında hava köprüsü kuran THY tarafından sağlandığı değerlendirilmektedir. Türkiye'nin en önemli uluslararası markalarından birisi olan THY, Somali'ye ilk uçuşunu 06 Mart 2012 tarihinde başlatmış ve sefer sıklığını haftada iki gün olacak şekilde planlamıştır (AA, 2012). Günümüze gelindiğinde THY'nin Somali'ye yaptığı uçuşlar devam ederken haftalık sefer sayılarının giderek arttığı gözlemlenmektedir. Hâlihazırda THY, İstanbul Havalimanından Mogadişu'daki Aden Abdulle Uluslararası Havalimanına haftada beş gün karşılıklı uçuş gerçekleştirmektedir (THY, 2025). Söz konusu uçuşlar vasıtasıyla, sadece Türk ve Somali vatandaşlarının değil dünyanın farklı coğrafyalarında bulunan iş insanlarının karşılıklı olarak seyahatleri kolaylaşmakta ve ticari ilişkiler daha kısa sürede tesis edilebilmektedir.

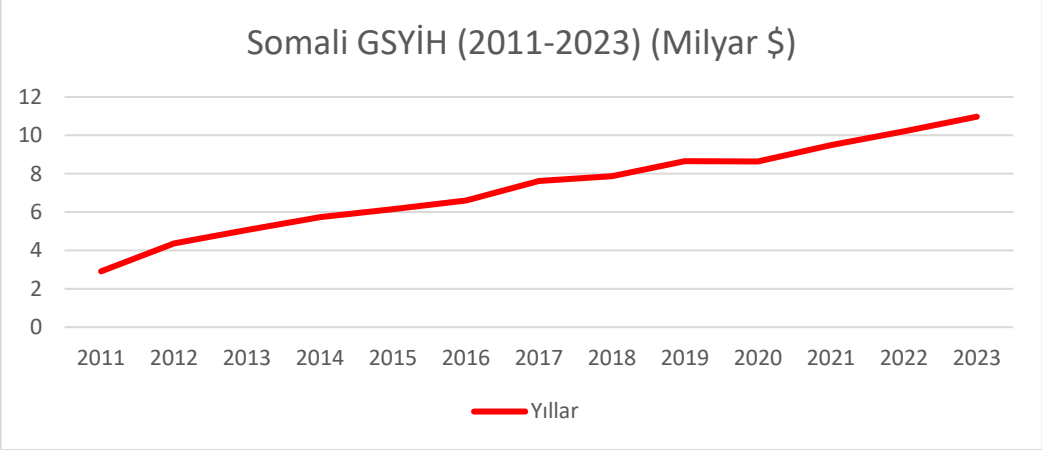
Somali'nin Türkiye ile ticaretini geliştirmesi ve dünyanın geri kalanına açılabilmesi, Somali'de Türk firmalar tarafından işletilmekte olan hava ve deniz limanları sayesinde de gerçekleşmektedir. Kazan-kazan ilkesinin hayat bulduğu iki girişimle Aden Abdulle Uluslararası Havalimanı ve Mogadişu Limanı'nın işletilmesi iki Türk firmasına emanet edilmiş, hem Somali hem Türkiye'nin kazandığı işbirliği gerçekleşmiştir. Havacılık sektöründe hizmet veren Favori İşletmecilik A.Ş. 2013 yılından itibaren Aden Abdulle Uluslararası Havalimanı'nın işletmesini, 20 yıllık süreyle, üstlenmiş durumdadır (Favori Airports, 2025). Benzer şekilde 2014 yılından itibaren Mogadişu Limanı'nın işletmesi 20 yıllığına Albayrak Grubu'na verilmiştir. Modern donanım desteği ve altyapı yatırımlarıyla limanı kapasitesi ve iş hacmi artırılarak hizmet kalitesi yükseltilmiştir. Çalışanlarının % 90'ının Somali vatandaşı olduğu Mogadishu Alport hâlihazırda konteyner, dökme ve genel yük, sıvı, Ro-Ro, canlı hayvan gibi çok amaçlı liman hizmetlerinde faaliyet göstererek uluslararası ticaretini geliştirmesine büyük katkı sağlamaktadır (Albayrak, 2025). Şekil.10 ve Şekil.11 incelendiğinde Somali'nin ihracat ve ithalat yaptığı ülkelerle (Çin, Hindistan, Türkiye, Brezilya vb.) olan dış ticaretinin ağırlıklı olarak deniz yoluyla yapılması gerektiği, bunun kara ve hava yoluyla desteklenmesine ihtiyaç bulunduğu anlaşılmaktadır.

Ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine paralel olarak, iki ülke arasında enerji alanında işbirliğinin ilk adımı 2016 yılında Somali 6. Yüksek Düzeyli Ortaklık Forumu çerçevesinde imzalanan Elektrik Alanında İş Birliğine İlişkin Anlaşma ile ortaya çıkmıştır (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2016). Söz konusu anlaşmanın, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Dışişleri Komisyonu tarafından 2018 yılında kanun tasarısı olarak onaylanan (TBMM, 2018) anlaşmanın iç hukuk onay süreci devam etmektedir. Son dönemde ise enerji alanında 2024 yılında imzalanan bir mutabakat zaptı ve iki anlaşma ile enerji işbirliği önemli bir aşamaya gelmiştir. 07 Mart 2024 tarihinde imzalanan "Petrol ve Doğal Gaz Alanında Anlaşma" ve "Somali Kara ve Açık Deniz Blokları Alanında Mutabakat Zaptı" ile birlikte enerji alanındaki işbirliğinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Somali'nin kara veya deniz bloklarından petrol arama, değerlendirme, geliştirme, üretim ve rafineriyi içeren anlaşmalarla ikili bilimsel, teknik, teknolojik, hukuki, idari ve ticari iş birliğinin geliştirilmesini önü açılmıştır (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2024a). 18 Temmuz 2024 tarihinde ise Somali'nin deniz yetki alanlarında belirlenen her biri 5.000 km^2 büyüklüğünde üç adet blokta sismik arama ve hidrokarbon üretimini içeren "Türkiye ile Somali Arasında Hidrokarbon Arama ve Üretim Anlaşması" imzalanmıştır (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2024b).

Bahsi geçen iki anlaşma ve bir mutabakat zaptının hayata geçirilebilmesi için Türkiye'nin sahip olduğu imkân ve kabiliyetler ile hidrokarbon arama ve üretim alanında elde etmiş olduğu tecrübelerin paylaşımı kritik bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda, iki ülke arasındaki enerji işbirliğinin "dönüm noktası" olarak değerlendirilen Oruç Reis Sismik Arama Gemisi 25 Ekim 2024 tarihinde Somali'de yaklaşık altı ay sürecek hidrokarbon arama görevine başlamıştır (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2024c). Somali deniz yetki alanlarında doğalgaz ve/veya petrol rezervlerinin tespit edilmesi durumunda Türkiye Sakarya Gaz Sahası Geliştirme Projesi çerçevesinde Karadeniz'de doğal gazın keşfi, doğal gaz rezervlerinin çıkarılması, karaya iletilmesi ve işlenerek ulusal şebekeye verilmesine yönelik tecrübelerini (OTC, 2025) Somali için uygulamaya koyabilecektir. Türkiye denizde olduğu gibi karada da hidrokarbon keşfi, üretimi ve ekonomiye kazandırılmasına ilişkin tecrübelerini, 2024 yılının Kasım ayında Türkiye'deki toplam petrol üretiminin yarısının karşılandığı Gabar örneğinde olduğu gibi,

yazılımdan donanıma kadar uzanan Petrol Endüstrisinde Milli Teknolojiler sayesindeki bilgi birikimiyle sahaya aktarabilmektedir (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2024ç).

Somali'nin potansiyel hidrokarbon rezervlerinin keşfi ve üretimi için Türkiye'yi tercih etmesi, Türkiye'nin petrol ve doğalgazın üretimi konusundaki tecrübesinden kaynaklandığı kadar Türkiye'nin Somali'de uyguladığı akıllı güç stratejisinin başarısından da kaynaklanmaktadır. Somali'nin yeraltı kaynaklarının potansiyeli ülkeye yönelik bölgesel ve küresel ilginin artmasına neden olmaktadır (Piriççi ve Demirtaş, 2020, s. 785). Spectrum Geosurvey'in 2019 yılında Somali'nin sahip olduğu deniz alanlarının % 20'sinde yaptığı jeosismik araştırmada 30 milyar varillik petrol rezervinin bulunduğu açıklanmıştır. Deniz alanlarının tamamında 122 milyar varil petrol rezervinin bulunduğu tahmin edilmektedir (Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2025). 2019 yılından beri Shell ve Exxon ortaklığının Somali'nin deniz yetki alanlarında belirlenen beş blokta sondaj ruhsatı bulunmaktadır (Atakul, 2024, s. 338). Ayrıca, Coastline Exploration 2022 yılında yedi blok için ve 2024 yılında Liberty Petroleum üç blok için Somali'yle anlaşma yapmıştır (Atlantic Council, 2024). Hidrokarbon rezervleri açısından cazibe merkezi durumunda olan bir bölgede enerji sektörünün önde gelen uluslararası enerji firmalarıyla birlikte Türkiye'nin de üç blokluk bir alanda keşif faaliyetlerinde bulunacak olması, 2011 yılından itibaren uygulanan akıllı güç stratejisinin bir parçası olan enerji diplomasisi sonucunda elde edilen bir gelişme olarak görülmelidir.

Kaynak: www.worldbank.org

Şekil.12: Somali'nin Yıllara Göre GSYİH (2011-2023)

Türkiye-Somali arasındaki ekonomi ve enerji alanlarındaki ilişkileri dikkate alındığında sömüren-sömürülen ilişkisinden söz edilememektedir. Öncelikle Somali bağımsız bir aktör olarak Türkiye dışındaki başka devletlerle etkileşime girerek uluslararası ticaret (Şekil.10, Şekil.11) yapabilmektedir. İkincisi Somali'nin 2011-2023 yılları arasındaki Gayri Safi Yurt İçi Hasılası (GSYİH) incelendiğinde (Şekil.12), Türkiye-Somali ilişkilerinin gelişmeye başladığı 2011 yılından itibaren artan bir ivmenin yakalandığı görülmektedir. 2011 yılında 2.91 milyar $ olan GSYİH yaklaşık dört kat artarak 2023 yılında 10.97 milyar $ seviyelerine ulaşmıştır (World Bank, 2025). Üçüncü olarak Somali egemenlik sahasındaki hidrokarbon rezervlerinin işletilmesi için Türkiye dışında üç uluslararası şirket ve ortaklıkla sözleşme gerçekleştirmektedir. Bu şirket ve ortaklıkların ikisiyle beş ve yedi blok üzerinden sözleşme yapılırken Türkiye'ye sadece üç blok için arama ve üretim izni verilmiştir. Türkiye diğer uluslararası projelerde olduğu gibi kazan-kazan ilkesine uygun, enerji güvenliğine katkı sağlayan ve bölgesel barışı tesis etmeye yönelik (Alodalı ve Usta, 2017, s. 166) enerji işbirliği projelerine Somali'de de katkı sağlamaktadır.

Türkiye-Somali ilişkileri genel olarak, geçmişe atıfta bulunarak, tarihsel bağlara dayandırılmaktadır. Bununla birlikte; siyasi ilişkilerin geliştirilmesi ve yeni ekonomik ortaklıkların kurulması günümüzde iki ülke arasındaki ilişkilerin önemli bir seviyeye gelmesini sağlamıştır (Sıradağ, 2016b, s. 707). Türkiye'nin Somali'ye yönelik akıllı güç stratejisi çerçevesinde ortaya koyduğu politikalarının uzun vadede sonuç vermeye başladığı siyasi ve ekonomik alandaki gelişmelerle kendisini göstermektedir. Somali'nin gerek Türkiye ile gerekse diğer aktörlerle ekonomi ve enerji alanlarında yapmış olduğu girişimlerle uluslararası ilişkilerdeki etkinliğinin arttığı gözlemlenirken; Türkiye'nin katkılarıyla siyasi alanda atılan adımlarla önemli gelişmelerin kaydedildiği görülmektedir.

3.5. Güvenlik ve Savunma İşbirliği

Türkiye'nin Somali'ye yönelik dış politikasında akıllı güç stratejisinin en önemli ve tamamlayıcı aşamalarından birisi güvenlik ve savunma işbirliğidir. Sert güç unsurlarının kullanımının söz konusu olduğu bu işbirliğinde hem Somali'nin egemenlik sahasında barış ve istikrarın tesis edilmesine gayret gösterilmekte hem de Türkiye-Somali arasında diğer alanlarda yumuşak güç unsurları vasıtasıyla yürütülen işbirlikleri güvence altına alınmaktadır. Güvenlik ve savunma işbirliği iki ülke arasında tesis edilen her

alandaki ilişkilerin bir teminatı olarak görülmektedir. Söz konusu işbirliğinde sert güç unsurlarının kullanılmasının gündeme gelmesi nedeniyle akıllı güç stratejisinin tüm unsurları uygulama alanı bulmaktadır. Temelleri 2010 yılında atılan ve 2012 yılından itibaren yumuşak güç unsurlarına paralel olarak aşamalı olarak hayata geçirilen sert güç unsurlarına başvurulması akıllı güç stratejisini tamamlayıcı bir özellik taşımaktadır. Yumuşak ve sert güç unsurlarının birlikte kullanılmasıyla birlikte, Türkiye-Somali ilişkilerinde hayata geçirilen akıllı güç stratejisinin tüm unsurları uygulama alanı bulmaktadır. İnsani ve kalkınma yardımlarıyla başlayan iki ülke arasındaki ilişkiler siyasi ve ekonomik ilişkilerle geliştirilmekte, enerji işbirliği ile taçlandırılmakta, tamamlayıcı rolüne sahip güvenlik ve savunma ilişkileriyle stratejik ortak (SETA, 2024b) ve müttefiklik ilişkisi (SETA, 2024a) perçinlenmektedir.

Arap Baharı sonrasında Türkiye-Somali arasındaki güvenlik ve savunma ilişkileri, temeli 2010 yılına dayanmakla birlikte, 2012 yılından itibaren Somali Hükümetinin rızası göz önünde bulundurularak yapılan anlaşmalarla ivme kazanmıştır. Söz konusu anlaşmalar Türkiye'nin Somali'deki askerî varlığının geleceğine ilişkin yol haritasını belirleme açısından önem arz ederken aynı zamanda Türkiye'nin sert güç unsurlarının Somali'nin egemenlik sahasında kullanımını yasal zemine oturtulmasını sağlamıştır. Bu kapsamda ilk olarak 13 Nisan 2012 tarihinde Askerî Eğitim İş Birliği Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma, iki ülke silahlı kuvvetlerinde görev yapan tüm personeli içerecek şekilde belirlenen alanlarda (Madde.4) yapılacak eğitim ve işbirliğini öngörmektedir (Resmî Gazete, 2012). Müteakiben, 13 Şubat 2013 tarihinde terörizm ve örgütlü suçlarla uluslararası işbirliği amacıyla iki ülkenin İçişleri Bakanlığı ile İçişleri ve Ulusal Güvenlik Bakanlıkları arasında Güvenlik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın 2. maddesinde suçu önlemek, bastırmak ve suç soruşturmalarını yürütmek adına işbirliği alanlarının neler olduğu belirtilirken temel iç hizmet eğitimi ve temel polis eğitimi gibi eğitimlere de vurgu yapılmaktadır (Resmî Gazete, 2013). 03 Haziran 2016 ve 08 Ocak 2020 tarihlerinde imzalanan iki ayrı Polis Eğitimi İşbirliği Protokolü ile İçişleri Bakanlığı tarafından Somali İç Güvenlik Türk Görev Kuvveti oluşturularak kamu düzeninin sağlanması ve devamının temini amacıyla Somali makamlarınca belirlenen kolluk personeline eğitim verilmesi hususlarında anlaşılmıştır (Resmî Gazete, 2020b). Üçüncü olarak 30 Ocak 2016 tarihinde savunma sanayi mal ve hizmetlerine ilişkin araştırma,

tasarım, geliştirme, üretim ve tedarik alanlarında işbirliğini öngören Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır (Resmî Gazete, 2016). Son olarak, 08 Şubat 2024 tarihinde imzalanan, 21 Şubat 2024 tarihinde Somali Meclisi ile Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan ve Somali Cumhurbaşkanı tarafından "şu ana kadar yapılan en iyi anlaşma" olarak nitelenen Savunma ve Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşması imza altına alınmıştır (SETA, 2024a).

13 Nisan 2012 tarihli Askerî Eğitim İş Birliği Anlaşmasının imzalanmasını müteakip, Somali Hükümetinin talebi üzerine, TURKSOM Askerî Eğitim Merkezi'nin inşasına başlanmış ve 2017 yılında inşaatı tamamlanarak hizmete açılmıştır (Daban ve Aktaş, 2024, s. 89). TURKSOM aynı zamanda Türkiye'nin yurt dışında açmış olduğu en büyük askerî üs olma unvanını taşımaktadır (BBC, 2017). Anadolu Kışlasında konuşlu TURKSOM'un vazifesi incelendiğinde; Somali Silahlı Kuvvetlerinin teşkilat, eğitim, öğretim, askerî alt yapı ve lojistik sistemlerinin iyileştirilmesi ile eğitime destek ve yardım sağlamak olduğu görülmektedir (Demircioğlu, 2019c, s. 115). Türkiye'nin son yıllarda savunma sanayisinde yapmış olduğu atılıma bağlı olarak Somali'de askerî üs kurmasının önemli nedenlerinden birisinin Ortadoğu ve Afrika'da savunma sanayi ürünleri için yeni pazarlar bulma hedefinden kaynaklandığını belirten görüşler de bulunmaktadır (Sıradağ, 2016b, s. 708). TURKSOM'da görev yapan Türk askerî unsurlarının vazifesi Anadolu Kışlası içerisindeki eğitim ve danışmanlık faaliyetlerini kapsamakta, meşru müdafaa hariç olmak üzere, Anadolu Kışlası dışında herhangi bir maksatla kuvvet kullanımını içermemektedir. TURKSOM'da Somali Silahlı Kuvvetlerinde görev yapacak subay, astsubay ve erbaş/erlere yönelik eğitim verilmektedir. 2022 yılından itibaren kadın subay adaylarına da eğitim verilmeye başlanmıştır. Faaliyete geçtiği tarihten bu yana 417'si subay ve 422'si astsubay olmak üzere 5.000'den fazla askerî personele eğitim verilmiştir (Mavi Vatan, 2024). Kara, deniz ve hava kuvvetleri personeline verilen eğitim kapsamında Somali'de terörle mücadelede görev yapan komandolardan oluşan Gorgor Taburlarına da eğitim verilmektedir (TRT Haber, 2024b). Anadolu Kışlasında askerî eğitimin yanı sıra 2013 tarihli Güvenlik İşbirliği Anlaşması gereğince Somalili polislere yönelik eğitim de verilmektedir. 01 Ağustos 2018 tarihinden itibaren Somalili polislere verilen özel harekât eğitimi kapsamında günümüze kadar 318 personelin eğitimi tamamlanmıştır (Polis Dergisi, 2025). Diğer taraftan Somalili asker ve polislere

Türkiye'de Terörizmle Mücadele Eğitim ve Tatbikat Merkezi Komutanlığı tarafından verilen "Komando Temel Eğitimi" (KKK.lığı, 2024) ve Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen "Somali Kadın Temel Özel Harekât Polis Eğitimi" (Memleket, 2021) örneklerinde olduğu gibi Türkiye'de de eğitim verilmeye devam edilmektedir.

Somali'de ve Türkiye'de Somalili güvenlik personeline verilen eğitimlere dikkat edildiğinde Somali için en önemli önceliklerden birisinin terörle mücadele olduğu anlaşılmaktadır. Terörle mücadele kapsamında Eş-Şebab terör örgütü en önemli iç tehdit olarak dikkat çekmektedir. Her ne kadar AMISOM'un başarılı operasyonları sayesinde 2011 yılında başkent Mogadişu'dan çekilmek zorunda kalmış olsa da, Eş-Şebab terör örgütü yapmakta olduğu eylemlerle varlığını sürdürmekte ve merkezi federal hükümet için önemli bir tehdit oluşturmaktadır (Oğultürk, 2020, s. 647-648). Merkezi yönetimin etkisiz kalması ve klan sisteminden kaynaklanan istikrarsızlık, Eş-Şebab'ın terör örgütünün ortaya çıkmasına uygun zemin yaratmış, çatışmaların ortaya çıkmasıyla birlikte en önemli güvenlik sorunu hâline gelmiştir (Elmalı ve Ezikoğlu, 2022, s. 48). 2013 yılında yayınlanan BM Raporuna göre Eş-Şebab terör örgütü, merkezi hükümeti ve merkezi hükümeti güçlendirmeye gayret gösteren Türkiye gibi tüm unsurları hedef almakta, Somali'de yapılan insan hakları ihlallerinden sorumlu tutulmaktadır (Yalçın, 2026, s. 20). Eş-Şebab terör örgütü 2024 yılında gerçekleştirdiği son eylemde Mogadişu'daki bir oteli hedef almış, 32 kişinin ölümüne ve 63 kişinin yaralanmasına sebep olmuştur (Euronews, 2024). Türkiye'yi hedef alan eylemlerinde ise Mogadişu Büyükelçiliği (AA, 2013), Türkiye'ye burslu gitmeye çalışan öğrenciler, Türk iş insanları, Kızılay yardım konvoyu, THY çalışanları (Yalçın, 2026, s. 20), Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ziyareti öncesinde yol güzergâhında toplanan kalabalıklar (Sıradağ, 2016b, s. 709-710) gibi Türkiye ile ilişkisi bulunan aktörler hedef alınmıştır. Dolayısıyla, Eş-Şebab terör örgütü hem Somali için hem de Türkiye için mücadele edilmesi gereken en önemli tehdit olarak öne çıkmaktadır.

Somali'nin deniz yetki alanlarında ise merkezi federal hükümetin çözüm bulamadığı problem sahaları olarak deniz haydutluğu ve diğer ülkelerin yasadışı balıkçılık faaliyetleri öne çıkmaktadır. 2012 yılından itibaren Somali açıklarında deniz haydutluğu faaliyetlerinde azalma görülse de hâlihazırda deniz haydutluğuyla mücadelede uluslararası işbirliği devam etmektedir (Akar, 2022, s. 38). Türkiye, 2008 yılından itibaren BMGK'nin 1851 sayılı kararı gereğince Somali Açıklarında Deniz Haydutluğuyla

Mücadele Temas Grubuna kurucu üye olarak katılım sağlamış ve 2009-2016 tarihleri arasındaki NATO Okyanus Kalkanı Harekâtına iştirak etmiştir. Ayrıca, 2009 yılından itibaren altı kez komutanlığını üstlendiği CFT-151 bünyesindeki faaliyetlere destek vermiştir. Hâlihazırda Türkiye CFT-151 kapsamındaki faaliyetlerine devam etmekte ve komutayı yedinci kez üstlenmektedir (Resmî Gazete, 2025b). Yasadışı balıkçılık faaliyetleri çerçevesinde ise Çin'e ait balıkçı gemilerinin Somali'nin deniz yetki alanlarında kaçak olarak balıkçılık yaptığı ve Somali Deniz Kuvvetlerinin yetersizliği nedeniyle kaçak avlanmalara tedbir getiremediği bilinmektedir (SETA, 2024a). Bunlara ilave olarak anayasa reformunun yapılması, kuraklık ve açlıkla mücadele, demokratik seçim sisteminin kurulması, işler bir federal devlet yapısının oluşturulması merkezi federal hükümetin önündeki diğer zorluklar olarak ortaya çıkmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2024c).

Türkiye yukarıda belirtilen tehditlerin ve problem sahalarının çözümü adına verdiği eğitim desteğinin yanı sıra 2016 tarihli Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşması çerçevesinde destek sağlamaktadır. Somali güvenlik güçlerinin teçhizatlarının iyileştirilmesi, mayın ve el yapımı patlayıcı tehdidine karşı kısmi balistik koruma sağlayan zırhlı araçların (Kirpi, Cobra vb.) tedarik edilmesi ile önemli bir kuvvet çarpanı olan Bayraktar TB2 İHA sistemlerinin kullanılması Eş-Şebab terör örgütüyle etkin bir şekilde mücadele edilebilmesini sağlamaktadır (Kriter, 2023). Somali'ye 1992 yılından itibaren uygulanan silah ambargosunun BMGK tarafından 01 Aralık 2023 tarihinden kaldırılmasıyla (Dışişleri Bakanlığı, 2023) birlikte iki ülke arasında savunma sanayisine ilişkin tedarik sürecinin daha kolay yürütüleceği değerlendirilmektedir. Somali'nin Bayraktar TB2 İHA sistemlerini tedarik ettiğine ilişkin iddialar bulunmakla birlikte (Defence Turk, 2021) (A Haber, 2021) (Atlantic Council, 2024), söz konusu sistemlerin tedarikinin sözleşme aşamasında olduğuna dair bilgiler de paylaşılmaktadır (Savunma Sanayist, 2023). Savunma sanayisine yönelik iki ülke arasındaki işbirliğinin uzay ve füze teknolojileri alanında da geliştirildiği görülmektedir. Türkiye, Somali'de uzay roketi ve füze atış testi sahasını kurmayı planlamaktadır (TASAM, 2024). Türkiye'de Sinop'taki füze test sahası bulunmasına rağmen Somali'de yeni bir test sahasının kurulmasıyla birlikte daha uzun menzilli balistik füzelerin testlerinin gerçekleştirilebileceği değerlendirilmektedir (Savunma Sanayist, 2024).

Türkiye-Somali arasındaki güvenlik ve savunma ilişkilerinin yeni bir boyuta evirilmesi, önemli bir "kilometre taşı" olarak nitelenen, 2024 tarihli Savunma ve Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşmasının imzalanmasıyla gerçekleşmiştir. Terörizm, dış tehditler, deniz haydutluğu ve yasa dışı balıkçılıkla mücadele konularında 10 yıllık işbirliğini içeren söz konusu anlaşmayla aynı zamanda Somali deniz yetki alanlarının korunması ve deniz kaynaklarının geliştirilmesi öngörülmektedir. Anlaşmanın hayata geçirilmesiyle birlikte Somali'nin stratejik öneminin artabileceği, bölgedeki uluslararası deniz ticaretinin daha güvenli hâle gelebileceği, Türkiye ve Somali arasındaki güvenlik ve savunma ilişkilerini güçlendirebileceği, her iki ülkenin ekonomik açıdan kazanımlar elde edebileceği, Türkiye'nin Afrika'daki diplomatik etkisinin güçlenebileceği düşünülmektedir (Devecioğlu, 2024, s. 9-11). Bu kazanımlar kapsamında Somali'nin egemenlik sahasından elde edilecek petrol ve doğalgaz gelirinin % 70'inden Somali'nin yararlanması, geriye kalan % 30'unun Türkiye'ye verilmesi öngörülmektedir (Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2025). Milli Savunma Bakanı Yaşar Güler anlaşmayı "Somali'nin denizdeki doğal kaynaklarının ekonomiye kazandırılması; yasa dışı balıkçılık ve deniz haydutluğu ile mücadele ve Somali'nin deniz güvenliği kapasitesinin güçlendirilmesine yönelik katkılar" olarak özetlemektedir (MSB, 2024). Somali Savunma Bakanı Abdulkadir Muhammed Nur ise anlaşmanın "terörle mücadele ve askerî mali işbirliği" hususlarına vurgu yapmaktadır (AA, 2024b). Bu tarihe kadar terörle mücadele konusunda Somali güvenlik kuvvetlerine ağırlıklı olarak eğitim desteği veren Türkiye, söz konusu anlaşmayla birlikte, tek taraflı veya Somali güvenlik güçleriyle birlikte hareket ederek Eş-Şebab terör örgütüne yönelik sert güç tedbirlerine başvurabileceği doğrudan bir müdahale içerisinde olabilecektir.

Savunma ve Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşmasının imzalandığı tarih, Türkiye'nin 2011 yılından itibaren uyguladığı akıllı güç stratejisinin bir parçası olarak, önem arz etmektedir. Öncelikli olarak söz konusu anlaşma Somali'ye uygulanan uluslararası silah ambargosunun 2023 yılının sonlarına doğru kaldırılmasından sonraki bir tarihe denk gelmektedir. Bu durum, uluslararası normlara uygun şekilde, gerek terörle mücadelede gerekse Somali'nin deniz güvenliği kapasitesini güçlendirmede savunma sanayi alanında Türkiye-Somali işbirliğinin önünü açmaktadır. Daha önce ambargo

nedeniyle tedariki ve/veya işbirliği aksayan hususların herhangi bir kısıtlama olmadan gerçekleştirilmesine imkân tanınabilecektir.

İkinci olarak Somali İç Savaş sonrası uzun bir süre tesis edemediği merkezi otoriteyi, arzu edilen seviyede olmasa da, Türkiye'nin katkılarıyla tesis etmiştir (Şahin, 2021, s. 112). Arap Baharı sonrasında Türkiye-Somali ilişkilerinin gelişmeye başlamasıyla birlikte Somali'nin federal merkezi hükümetinin kurulması sağlanmış ve egemenlik sahasındaki devlet olma kapasitesinin artırılmasına özen gösterilmiştir. Egemenlik sahasında devlet otoritesinin tesis edilmesinin en önemli dayanaklarından birisi olan Somali güvenlik güçlerinin etkinliğinin artırılmasına öncelik verilmiş, başta eğitim olmak üzere Türkiye'nin vermiş olduğu destekle Somali güvenlik güçleri terörle mücadelede görev alabilecek seviyeye getirilmiştir.

Üçüncü olarak anlaşmanın imzalandığı tarihte, Türkiye Somali'de sert güç unsurlarını rahatlıkla kullanabilecek bir alt yapıya kavuşmuştur. Hâlihazırda eğitim maksadıyla kullanılan Anadolu Kışlası Türkiye'nin Somali'de yapacağı olası operasyonlar için önemli bir üs bölgesi konumundadır. Anadolu Kışlası ayrıca okyanus kıyısında olması nedeniyle askerî bir liman inşa edilmesine yönelik potansiyel barındırmaktadır. Mogadişu'daki uluslararası havaalanı ve limanın işletmesinin Türk firmalarında bulunması Türkiye'nin sert güç unsurlarının lojistik desteğinin sağlanması adına avantaj sağlamakta; aynı zamanda hava ve deniz vasıtalarının kullanabileceği bir platform görevi üstlenmektedir.

Dördüncü olarak Türkiye'nin başta terörle mücadele olmak üzere, sınır ötesi harekâtlar, DEAŞ'la mücadelesi, Doğu Akdeniz Krizi, Libya ve Azerbaycan'daki harekâtlara katkısı göz önünde bulundurulduğunda önemli bir tecrübeye sahip olduğu rahatlıkla söylenebilmektedir. Arap Baharı sonrası dönemde Türkiye yakın coğrafyasında yaşanan gelişmelerde ve çıkarlarının savunulmasında, bölgesel bir güç olarak, etkin bir rol oynamıştır. Sert güç unsurlarının kullanıldığı tüm harekâtlarda Türkiye önemli tecrübeler kazanırken büyük başarılara imza atmıştır. Elde edilen tecrübe ve başarılar, Türkiye'nin her türlü coğrafyada harekât icra edebilme imkân ve kabiliyetine sahip olduğunu göstermektedir.

Son olarak Türkiye'nin savunma sanayinde ulaştığı seviyeyle, Doğu Akdeniz Krizi, Libya ve Azerbaycan örneklerinde olduğu gibi, her türlü askerî harekâtı milli unsurlar vasıtasıyla icra edilebilmektedir. ATAK taarruz helikopteri, TB3 SİHA, Kızılelma, HÜRJET gibi hava vasıtaları için platform görevi gören "yüzen üs" olarak nitelendirilen çok maksatlı TCG Anadolu gemisi (Özgen, 2019, s. 401) başta olmak üzere tüm milli kara, deniz ve hava unsurları herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmaksızın Somali'nin egemenlik sahasındaki kullanılabilmesi öngörülmektedir. Savunma ve Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşmasının zamanlamasından anlaşılacağı gibi Türkiye-Somali arasındaki savunma ve güvenlik ilişkilerinin, akıllı güç stratejisinin bir parçası olarak, planlı bir şekilde adım adım geliştirildiği görülmektedir.

SONUÇ

Güç kavramı uluslararası ilişkiler literatüründe en çok kullanılan kavramlardan birisi olarak öne çıkmaktadır. Uluslararası ilişkiler disiplininde yer alan ana akım teoriler söz konusu kavramı farklı anlamlar yüklemek suretiyle tanımlanmaktadır. Soğuk savaş döneminin sonuna kadar ağırlıklı olarak materyal boyutun ön planda olduğu ve realist teorisyenler tarafından desteklenen geleneksel güç anlayışının genel olarak kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Somut, ölçülebilir ve sayıca üstünlüğün önemli olduğu geleneksel güç anlayışının benimsenmesinde devletlerin en önemli aktör olarak baskın rolü, diplomasinin etkin kullanılamaması, devlet dışı aktörlerin devletlere alternatif bir güç merkezi olarak kabul görmemesi, devletlere yönelik tehdit çeşitliliğinin az olması ve ideolojilerin yayılmasına yönelik askerî güce başvurulmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ise geleneksel güç anlayışının dönüşüme uğradığı, materyal boyuta ilave olarak, liberal ve sosyal inşacı teorisyenler tarafından öne sürülen davranışsal boyut ile söylemsel boyutun ağırlık kazandığı, hem yapısının hem de doğasının değiştiği yeni güç anlayışının ortaya çıktığı görülmektedir. Gücün değişen yapısı çerçevesinde küreselleşmeye, devletlerin mutlak egemenliklerine meydan okuyan devlet dışı aktörlerin etkinliğine, tehdit çeşitliliğinin artmasına, güvenlik algısındaki değişime, teknoloji, ulaşım ve iletişim alanında yaşanan gelişmelere bağlı olarak tek merkezli bir yapıdan çoğulcu bir yapıya doğru değişimden söz edilmektedir. Gücün değişen doğası kapsamında ise güç kavramına ilişkin sert güç, yumuşak güç ve akıllı güç gibi yeni kavramlardan bahsedilmektedir. Sert güç geleneksel güç anlayışında hâkim olan zorlayıcı materyal güç ile ilişkilendirilirken, yumuşak güç sert güce alternatif olarak kullanılabilen gönüllülük esasına dayanan işbirliği ile ilişkilendirilmektedir. Akıllı güç ise sert güç ve yumuşak gücü içerecek şekilde aktörlerin sahip olduğu tüm enstrümanların seferber edildiği, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni güç anlayışının esasını oluşturan kapsamlı bir strateji olarak değerlendirilmektedir.

Akıllı güç, Soğuk Savaş sonrası dönemde devletlerin dış politika uygulamalarında başvurdukları kapsamlı bir strateji olarak dikkat çekmektedir. Akıllı güç stratejisi, belirli bir kalıba bağlı kalmadan farklı senaryolara göre farklı unsurların ön plana çıkarıldığı ve gelişen şartlara göre diğer unsurların kullanıldığı bir dış politika uygulaması olarak tercih

edilmektedir. Sert güç ve yumuşak güç unsurları akıllı güç stratejisi çerçevesinde birlikte kullanılabildiği gibi duruma göre sadece bir unsurun tercih edilmesi söz konusu olabilmektedir. Akıllı güç stratejisi küresel güç konumundaki büyük devletler tarafından kullanıldığı gibi bölgesel güç konumundaki orta büyüklükteki devletler ve kendi kendine yeterli sert güç unsurlarına sahip olmayan küçük devletler tarafından da dış politika uygulamalarında kullanılabilmektedir. Bu kapsamda Türkiye, özellikle Arap Baharı sonrasında, bölgesel bir güç olarak dış politika uygulamalarında akıllı güç stratejisine başvurmaktadır. Türkiye'nin Somali'de hayata geçirdiği dış politika uygulamaları Türkiye'nin dış politikasında akıllı güç kullanımının en iyi örneklerinden birisini teşkil etmektedir.

Türkiye-Somali ilişkilerinin geçmişi Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. yüzyılda gerçekleştirdiği Mısır Seferi ile Hint Okyanusu'nda Portekiz ile giriştiği güç mücadelesine dayanmaktadır. Günümüz Somali topraklarında hüküm süren Zeyla Emirliği, Adel Sultanlığı ve Ajura Devleti gibi devletlerin talebi üzerine Portekiz'e karşı başlayan ittifak ilişkisi Somali halkı ile Türk halkı arasında tarihsel bağların oluşmasına vesile olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasına kadar devam eden ilişkiler, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte Somali'nin Avrupa devletlerinin sömürgesi altında bulunması nedeniyle kesintiye uğramıştır. Somali'nin bağımsızlığını kazanması sonrasında, Somali'de yaşanan askerî darbeye ve Soğuk Savaş döneminin konjonktürüne bağlı olarak 1979 yılına kadar iki ülke arasındaki karşılıklı ilişkiler tesis edilememiştir. Oldukça geç bir tarihte kurulan ilişkiler 1991 yılında patlak verilen Somali İç Savaşı nedeniyle bir kez daha kesintiye uğramıştır. 1960-2010 yılları arasındaki Türkiye-Somali ilişkileri siyasi, askerî ve ekonomik açıdan incelendiğinde iki ülke arasında ilişkilerin istenilen düzeyde tesis edilememiştir. Bununla birlikte Türkiye, 16. yüzyıldan itibaren tesis edilen tarihsel bağların bir devamı olarak, Somali'de yaşanan iç savaş süresince ve deniz haydutluğuyla mücadele kapsamında Somali'de sert güç unsurlarını konuşlandırmak suretiyle uluslararası barış gücünün bir parçası olarak Somali halkının yanında olmuştur

Türkiye-Somali ilişkileri, 2011 yılında Somali'de yaşanan kıtlık sonrasında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Somali'ye yaptığı resmî ziyaretle ivme kazanmıştır. Arap Baharı sonrasında meydana gelen bu süreç aynı zamanda Türkiye'nin dış politikasında

akıllı güç stratejisinin kullanıldığı en iyi örneklerinden birisini oluşturmaktadır. Bu süreçte Türkiye-Somali ilişkilerinin dinamiklerini insani ve kalkınma yardımları, siyasi ilişkiler, ekonomik ilişkiler ve enerji işbirliği, savunma ve güvenlik işbirliği oluşturmaktadır. Söz konusu dinamiklere etki eden faktörler incelendiğinde ise uluslararası normlara bağlılık, eşitlik ilkesi, kazan-kazan ilkesi, insani diplomasi, karşılıklı rıza gibi hususlar öne çıkmaktadır. İki ülke arasında ilişkiler bahsi geçen dinamikler çerçevesinde önemli gelişmelere sahne olurken, özellikle Türkiye tarafından akıllı güç stratejisini oluşturan bütünün bir parçası olarak yumuşak güç ve sert güç unsurlarına başvurulduğu dikkat çekmektedir.

Türkiye-Somali ilişkilerinde akıllı güç stratejisinin uygulamaya geçirilmesinde en önemli aşamayı insani ve kalkınma yardımları oluşturmaktadır. Akıllı güç stratejisinin başlangıcını teşkil eden ve yumuşak güç unsurlarının ön planda olduğu söz konusu yardımlarla, karşılık beklemeden, insani diplomasi faaliyetleri başarıyla sürdürülmektedir. TİKA, AFAD, Kızılay, Diyanet İşleri Başkanlığı, TMV, YEE, YTB ve STK gibi yumuşak güç unsurlarının akıllı güç stratejisinin hayata geçirilmesindeki kolaylaştırıcı rolü Türk ve Somali halkları arasında geçmişten gelen gönül bağını daha da kuvvetlendirmektedir. 2011 yılından günümüze devam eden yardımlar vasıtasıyla bir yandan Somali halkının yaraları sarılmaya çalışılmakta diğer taraftan Somali'nin imarına hizmet edilmekte böylelikle Somali halkının sempatisi ve güveni kazanılmaktadır. Yumuşak güç unsurlarının seferber edildiği insani ve kalkınma yardımları aynı zamanda Türkiye tarafında Somali'de uygulanan akıllı güç stratejisinin başarılı bir göstergesi olmakta ve akıllı güç stratejisinin diğer dinamiklerinin hayata geçirilmesinde öncü rol oynamaktadır.

İnsani ve kalkınma yardımlarıyla eş zamanlı olarak başlatılan Türkiye-Somali siyasi ilişkileri, akıllı güç stratejisinin bir parçası olarak, yumuşak güç ve sert güç unsurlarının uygulanabilmesi adına uygun şartları sağlamakta ve uluslararası normlar çerçevesinde yasal düzenlemeleri içermektedir. Diplomatik temsilciliklerin karşılıklı olarak faaliyete geçirilmesi, iki ülke arasında üst düzey ziyaretlerin yapılması, uluslararası platformlarda birlikte hareket edilerek uluslararası toplumun desteğinin alınması çabalarının yanı sıra hemen hemen her alanda karşılıklı olarak imzalanan anlaşma, mutabakat muhtırası ve protokollerle diğer alanlardaki dinamiklerin geliştirilmesinde

önemli rol oynamaktadır. Türkiye-Somali siyasi ilişkileri aynı zamanda uluslararası normlara bağlılık, eşitlik ilkesi, kazan-kazan ilkesi, karşılıklı rıza gibi faktörlerin ön plana çıktığı bir süreci ifade etmektedir. Diğer taraftan Türkiye, Somali'nin mutlak egemenliğinin sağlanması çerçevesinde gerek yurt içindeki gerekse yurt dışındaki problem sahalarının çözüme kavuşturulmasında arabuluculuk rolü üstlenmektedir. Türkiye-Somali siyasi ilişkileri, akıllı güç stratejisinin kesintisiz sürdürülebilmesini sağlayan ve güvence altına alan uluslararası hukuka uygun kurumsal bir yapıyı tesis etmektedir.

Türkiye-Somali ekonomik ilişkileri ve enerji işbirliği, akıllı güç stratejisinin Somali'nin ekonomik bağımsızlığının kazanmasına yönelik en önemli aşamalarından birisini oluşturmaktadır. Sömüren-sömürülen ilişkisinden uzak bir şekilde kazan-kazan ilkesi ve karşılıklı rıza kapsamında iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler geliştirilmekte, dönüm noktası olan enerji işbirliği vasıtasıyla Somali'nin ekonomik kaynakları ekonomiye kazandırılmaya çalışılmaktadır. Somali-Türkiye İş Forumunun ve yapılan anlaşmaların önemli rol oynadığı bu aşamada Türkiye'nin ihracatının yaklaşık 75 kat arttığı, Somali'nin ihracatının yaklaşık 16 kat arttığı görülmektedir. İki ülke arasındaki ekonominin canlanmasında THY'nin rolü olduğu gibi, Türk firmaları tarafından işletilen Aden Abdulle Uluslararası Havalimanı ve Mogadişu Limanı'nın katkısı bulunmaktadır. Enerji işbirliğine yönelik 2024 yılında Somali'nin egemenlik alanında hidrokarbon aranmasına ve üretimine yönelik yapılan anlaşmalar, Türkiye'nin akıllı güç stratejisi kapsamında yürütülen enerji diplomasisinin bir başarısı olarak değerlendirilmektedir.

Akıllı güç stratejisi çerçevesinde bir başka başarı güvenlik ve savunma işbirliği alanında yaşanmaktadır. İki ülke arasındaki siyasi ilişkiler diğer alanlardaki ilişkilerin geliştirilmesi için uygun ortamın hazırlanmasını sağlarken, güvenlik ve savunma işbirliği Somali'de yürütülen faaliyetleri güvence altına almaktadır. Bununla birlikte sert güç unsurlarının kullanılması nedeniyle akıllı güç stratejisinin tamamlayıcı rolünü üstlenmektedir. Türkiye-Somali ilişkilerinin başlangıcından itibaren eş zamanlı geliştirilmeye çalışan güvenlik ve savunma ilişkilerinde öncelikli olarak terörle mücadele kapsamında eğitim ve savunma sanayinde işbirliğine gidildiği görülmektedir. 2023 yılında Somali'ye yönelik silah ambargonun kaldırılması ve 2024 yılında kilometre taşı olarak nitelenen anlaşmanın imzalanmasıyla birlikte, Somali'nin egemenlik sahasında

barış ve istikrarın tesis edilmesine yönelik terörizm, dış tehditler, deniz haydutluğu ve yasa dışı balıkçılıkla mücadele çerçevesinde Türkiye'nin sert güç unsurlarının da sahada olduğu işbirliğinden söz edilmektedir. Akıllı güç stratejisinin başarısının göstergesi olarak Türkiye'nin Somali'deki askerî varlığı Somali halkı tarafından memnuniyetle karşılanmakta, işgal gücü olarak kabul edilmemekte ve Somali halkına yardım eden stratejik ortak veya müttefik olarak kabul edilmektedir.

Sonuç olarak, Arap Baharı sonrası Türkiye-Somali ilişkilerini oluşturan dinamikler ile dinamiklere etki eden faktörler göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin akıllı güç stratejisini başarıyla hayata geçirdiği anlaşılmaktadır. Türkiye'nin sahip olduğu tüm aygıtların seferber edildiği ilişkilerde, akıllı güç stratejisinin unsurları olan yumuşak güç ve sert güç unsurlarının her ikisine de başvurulduğu görülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye-Somali ilişkileri sadece yumuşak güç unsurlarının değil aynı zamanda sert güç unsurlarının kullanıldığı akıllı güç stratejisiyle açıklanabilmektedir. Türkiye-Somali ilişkilerini akıllı güç stratejisinin kullanımı bağlamında inceleyen tez çalışmasının, iki ülke arasındaki ilişkileri akıllı güç stratejisi perspektifinden ele alması nedeniyle farklı bir bakış açısı getirebileceği, literatürdeki mevcut çalışmaların kapsamını genişletebileceği ve Türkiye'nin başta Afrika olmak üzere diğer coğrafyalardaki ülkelerle ilişkilerini geliştirmede örnek teşkil edebileceği kıymetlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

AA (2012). THY'nin Somali Seferleri Başladı. 16 Şubat 2025. Erişim adresi, https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/thynin-somali-seferleri-basladi-/378637.

AA (2013). Somali'de Türk Elçilik Ek Binasına Saldırı. 22 Şubat 2025. Erişim adresi, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somalide-turk-elcilik-ek-binasina-saldiri/229466.

AA (2018). İslam'ın Dördüncü Kutsal Şehri: Harar. Erişim tarihi 21 Kasım 2024, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/islam-in-dorduncu-kutsal-sehri-harar-/1134062.

AA (2020a). Türk-Amerikan İlişkilerinde Yeni Perde: CAATSA Yaptırımları. 08 Kasım 2024. Erişim adresi https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turk-amerikan-iliskilerinde-yeni-perde-caatsa-yaptirimlari/2077178#.

AA (2020b). Türkiye'de Burslu Eğitim Gören Somalili Bakan Nur'dan YTB'ye Ziyaret. 14 Haziran 2024. Erişim adresi, https://www.aa.com.tr/tr/Türkiye/Türkiyede-burslu-egitim-goren-somalili-bakan-nurdan-ytbye-ziyaret/2089653.

AA (2020c). BM 75. Genel Kurul Başkanlığına Türkiye'nin Adayı Volkan Bozkır Seçildi. 27 Ocak 2025. Erişim adresi, https://www.aa.com.tr/tr/politika/bm-75-genel-kurul-baskanligina-Türkiyenin-adayi-volkan-bozkir-secildi-/1880830.

AA (2020ç). BM'de 33 Yıl Sonra Somalili Diplomata Üst Düzey Görev. 27 Ocak 2025. Erişim adresi, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bmde-33-yil-sonra-somalili-diplomata-ust-duzey-gorev/1894269.

AA (2022a). Cumhurbaşkanı Erdoğan: Son 10 Yılda Somali'ye Yaptığımız İnsani ve Kalkınma Yardımlarının Tutarı 1 Milyar Doları Aştı. Erişim tarihi 14 Ocak 2025, https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-son-10-yilda-somaliye-yaptigimiz-insani-ve-kalkinma-yardimlarinin-tutari-1-milyar-dolari-asti/2631426.

AA (2022b). Teneke Evlerde Doğanların Dünyaya Açılan Umut Kapısı: Somali Maarif Okulları. 19 Ocak 2025. Erişim adresi, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/teneke-evlerde-doganlarin-dunyaya-acilan-umut-kapisi-somali-maarif-okullari-/2593862

AA (2024a). Dışişleri Bakanlığı: Etiyopya ile Somaliland Arasında İmzalanan Muhtırayı Endişeyle Karşılıyoruz. 26 Ocak 2025. Erişim adresi, https://www.aa.com.tr/tr/politika/disisleri-bakanligi-etiyopya-ile-somaliland-arasinda-imzalanan-muhtirayi-endiseyle-karsiliyoruz/3100440

AA (2024b). Türkiye ile Somali arasında Savunma ve Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşması. 15 Şubat 2025. Erişim adresi, https://www.aa.com.tr/tr/gundem/Türkiye-ile-somali-arasinda-savunma-ve-ekonomik-isbirligi-cerceve-anlasmasi-/3131682.

Abdi, İ.İ., Nas, Ç. ve Taççı, F. (2021). Somali Örneğinde Türkiye Kalkınma Yardımı Modeli. *Toplumsal Politika Dergisi*. Cilt 2, Sayı 2, s.61-83.

AFAD (2020). Uluslararası İnsani Yardım Raporu 2019. AFAD. s. 1-62. Erişim tarihi 17 Ocak 2025, https://www.afad.gov.tr/kitaplar.

AFAD (2025a). Hakkında. Erişim tarihi 17 Ocak 2025, https://www.afad.gov.tr/afadhakkinda.

AFAD (2025b). Afet Raporu-Somali. Erişim tarihi 17 Ocak 2025, https://www.afad.gov.tr/afet-raporu---somali.

African Elections Database (2012). Elections in Somalia. Erişim tarihi 12 Kasım 2024, https://africanelections.tripod.com/so.html.

A Haber (2021). Bayraktar TB2 Somali Semalarında! Türk SİHA'sı Hayranlıkla Takip Ediliyor. Erişim tarihi 23 Şubat 2025, https://www.ahaber.com.tr/gundem/2021/12/10/bayraktar-tb2-somali-semalarinda-turk-sihasi-hayranlikla-takip-ediliyor.

Akalın, D. ve Parlaz, S. (2015). *XIX. Yüzyılda Doğu Afrika'da Osmanlılar ve İtalyanlar.* Kesit Yayınları, İstanbul.

Akar, Ç. (2022). The Development of Piracy in the Horn of Africa. *Journal of Marine and Engineering Technology*. Cilt 2, Sayı 1, s. 31-39.

Akça, A. (2019). Neo-Ottomanism: Turkey's Foreign Policy Approach to Africa. *New Perspectives in Foreign Policy Issue 17.* s. 1-8. 03 Haziran 2025. Erişim adresi, https://www.csis.org/analysis/new-perspectives-foreign-policy-issue-17.

Akçay, B. (2019). Ortak Pazardan Ekonomik ve Parasal Birliğe. *Avrupa Birliği,* içinde (s. 168-194). Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Ali, A.E. (2018). *Somali Halkının Sömürgeciler Karşısındaki Bağımsızlık Mücadeleleri (1895-1960)*(Yayın No. 647754). Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Alodalı, F.B. ve Usta, S. (2017). Enerji Diplomasisi ve Türkiye. *MÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi.* Cilt 19, Sayı 33, s. 163-168.

Altunışık, M.B. (2023). Humanitarian Diplomacy as Turkey's National Role Conception and Performance: Evidence from Somalia and Afghanistan. *Southeast European and Black Sea Studıes*. Cilt 23, Sayı 3, s. 657–673.

Antonopoulos, P. et.al. (2017). Somalia: Turkey's Pivot to Africa in the Context of Growing Inter-Imperialıst Rivalries. *Journal of Comparative Politics*. Cilt 10, Sayı 2, s. 4-18.

Arslan, H. (2011). Bir "Doğrudan Eylem Hareketi" Olarak Greenpeace (Yeşil Barış). *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 23, s. 247-258.

Arslan, Y. (2014). ABD ve İngiltere'de Kamu Diplomasisi Uygulamalarının Karşılaştırmalı Analizi. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atakul, D. (2024). Somali'nin Türkiye İçin Jeostratejik Önemi. *Sakarya İktisat Dergisi.* Cilt 13, Sayı 3, s. 324-348.

Atalay Akkaş, S. (2020). The Role of Norms in Turkey's Humanitarian Assistance Strategy in the JDP Era: The Cases of Pakistan, Somalia, and Syria. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi. Ankara.

Atlantic Council (2024). Turkey signed two major deals with Somalia. Will it be able to implement them? 17 Şubat 2025. Erişim adresi,

https://www.atlanticcouncil.org/blogs/turkeysource/turkey-signed-two-major-deals-with-somalia-will-it-be-able-to-implement-them/.

Avşar, Z. (2023). Önsöz. *Türkiye'nin Yumuşak Güç Enstrümanı Olarak Kültürel Diplomasi ve İletişim,* içinde (s.13-15). Birinci Baskı, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul.

Avşar, Z. ve Koyuncu, (2023a). Kültürel Diplomasi ve Akademi. *Türkiye'nin Yumuşak Güç Enstrümanı Olarak Kültürel Diplomasi ve İletişim,* içinde (s.147-185). Birinci Baskı, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul.

Avşar, Z. ve Koyuncu, (2023b). Teorik Çerçevede Kültürel Diplomasi. *Türkiye'nin Yumuşak Güç Enstrümanı Olarak Kültürel Diplomasi ve İletişim,* içinde (s.17-39). Birinci Baskı, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul.

Arıboğan, D.Ü. (2020) Pandemi Sonrası Dönemde Küresel Güvenlik ve İşbirliği: 19. Yüzyıl Avrupa Ahenginden 21. Yüzyılın Küresel Ahengine. *Küresel Salgının Anatomisi İnsan ve Toplumun Geleceği*, içinde (s.543-566). Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara.

Arpa, E. ve Bayar, M. (2022). Türk Dış Yardım Modeli: Afrika Örneği. *Bölge Çalışmaları Dergisi*. Cilt 1, Sayı 2, s. 1-17.

Babahanoğlu, V. ve Akbaş, Z. (2023). Türkiye'nin Bölgesel Oyun Kurucu Rolü ve Düzen İnşasına Dair İmkân ve Kabiliyeti: Türk Devletleri Teşkilatı Örneği. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Cilt 7, s.243-268.

Bağbaşlıoğlu, A. (2023). NATO's Enlargement Policy and Türkiye's Position. *Insight Turkey*. Cilt 25, Sayı 2, s. 25-36.

Balcı, A. (2018). *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar.* Alfa Yayınları, İstanbul.

Balcı, O. (2024). Afrika Açılımı Bağlamında Türkiye'nin Somali'ye Yönelik Dış Politikası ve Sivil Toplum Kuruluşları: 2011 Kıtlık Vakası. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*. Cilt 10, Sayı 1, s. 1-15.

Barnett, M. ve Duvall, R. (2005). Power in International Politics. *International Organization.* Cilt 59, Sayı 1, s. 39-75.

Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler.* Cilt 5, Sayı 18, s. 69-85.

Bayram, Y. (2011). Liberal Demokrasilerde Medya ve Kamuoyunun Dış Politika Karar Alma Sürecine Etkisi. *Erciyes İletişim Dergisi*. Cilt 2, Sayı 2, s. 68-80.

BBC (2017). Türkiye'nin Somali'de Açtığı Yurt Dışındaki En Büyük Üssü Hakkında Tüm Merak Edilenler. 20 Şubat 2025. Erişim adresi, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41510485.

Bennett, R.W., Lawrence, R.G. ve Livingston, S. (2007). *When the Press Fails: Political Power and the News Media from Iraq to Katrina.* The University of Chicago Press, Chicago.

Bettine, M., Picoli, L. ve Bin, A. (2022). Gaining Soft Power by Fostering Science, Technology, and Innovation: Dilemmas in International Relations. *Sociology International Journal.* Cilt 6, Sayı 2, s. 67-72.

Bingöl, O. (2013). Somali'de Barış ve Kalkınma Sürecinde Türkiye'nin Rolü. *Akademik Bakış*. Cilt 7, Sayı 13, s. 81-106.

Boxoffice (2024). Türkiye ve Dünya Genelinde En Çok Abonesi Olan Dijital Yayın Platformları! 07 Kasım 2024. Erişim adresi, https://boxofficeTürkiye.com/haber/Türkiye-ve-dunya-genelinde-en-cok-abonesi-olan-dijital-yayin-platformlari--3084

Bozkurt, Ö. (2022) AFAD'ın Kültürel Diplomasi Çalışmaları. *Türkiye'nın Yumuşak Güç Enstrümanı Olarak Kültürel Diplomasi ve İletişim*, içinde (s.317-355). Birinci Baskı, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul.

Bozyer, Ö. (2023). Kore Dalgasının (Hallyu) Türk İzleyiciler Üzerindeki Etkisi. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi.* Cilt 2, s. 48-75.

Buyruk, A. (2019) Türkiye-Somali İlişkileri. *Somali: Barış, İstikrar ve Kurumsallaşma*, içinde (s.89-112). Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Buzan, B, Waever, O. ve Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner Publishers, Colorado.

Buzan, B. (2008). Askerî Güvenliğin Değişen Gündemi. *Uluslararası İlişkiler*. Cilt 5, Sayı 18, s. 107-123.

Cambridge Dictionary (2024). Power. 07 Eylül 2024. Erişim adresi, https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-turkish/power.

Cammack, P. (2018). Smart Power and US Leadership: A Critique of Joseph Nye. *An Interdisciplinary Journal of North American Studies*. Cilt 22, Sayı 1, s. 5-18.

Cannon, B. J. (2016). Deconstructing Turkey's Efforts in Somalia. *An International Journal of Somali Studies*. Cilt 16, Sayı 14, s. 98-123.

Cannon, B. J. ve Donelli, F. (2023). Turkey-Africa Relations and Turkey's National Role Conception as the Centre Country: Continuity or a Break with the Past? *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*. Cilt 26, Sayı 3, s. 295-310.

Carstensen, M.B. ve Schmidt, V.A. (2016). Power Through, over and in Ideas: Conceptualizing Ideational Power in Discursive Institutionalism. *Journal of European Public Policy.* Cilt 23, Sayı 3, s. 318-337.

Chong, A. (2015). Smart Power and Military Force: An Introduction. *The Journal of Strategic Studies.* Cilt 38, Sayı 3, s. 233-244.

Ciise, X. (2018). Turkish-Somali Relations a Deep History. Somaliland Standart. Erişim tarihi 21 Kasım 2024, https://somalilandstandard.com/turkish-somali-relations-a-deep-history/.

Clausewitz, C. (2007). *On War*. Ed. Michael Howard ve Beatrice Heuser. Oxford University Press, Oxford.

Clinton, H.R. (2014). *Hard Choices.* Simon & Schuster, Londra.

Constitution of Somalia (2012). The Provisional Constitution of the Federal Republic of Somalia 2012. Erişim tarihi 18 Kasım 2024, https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/14305

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2024). Cumhurbaşkanı Erdoğan, Somali Cumhurbaşkanı Şeyh Mahmud ile Telefonda Görüştü. Erişim tarihi 13 Ocak 2025, https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-somali-cumhurbaskani-seyh-mahmud-ile-telefonda-gorustu.

Cumhurbaşkanlığı (2025a). Yurt Dışı Ziyaretler. Erişim tarihi 25 Ocak 2025, https://www.tccb.gov.tr/receptayyiperdogan/yurtdisiziyaretler/?&page=19.

Cumhurbaşkanlığı (2025b). Konuklar. Erişim tarihi 25 Ocak 2025, https://www.tccb.gov.tr/receptayyiperdogan/konuk/?&page=14.

Çelenk, M. (2021). Eş-Şebâb Hareketi ve Somali'de İslam'ın Geleceği. *İLSAM Akademi Dergisi*. Cilt 1, Sayı 1, s. 55-83.

Dahl, R.A. (1957). The Concept of Power. *Behavioral Science*. Cilt 2, Sayı 3, s. 201-215.

Dannreuther, R. (2015). Energy Security and Shifting Modes of Governance. *International Politics*. Cilt 52, Sayı 4, s. 466-483.

DEİK (2024). Türkiye-Somali İş Konseyi. Erişim tarihi 08 Ocak 2025, https://www.deik.org.tr/Türkiye-afrika-is-konseyleri-Türkiye-somali-is-konseyi?pm=28

Daban, C. ve Aktaş, H. (2024). Savunma İş Birliği Kapsamında Türkiye-Somali İlişkileri: TÜRKSOM Askerî Eğitim Merkezi Örneği. *İmgelem*. Sayı 14, s. 73-100.

Defence Türk (2021). Somali'nin Bayraktar TB2 SİHA Teslim Aldığı İddia Edildi. Erişim tarihi 22 Şubat 2025, https://www.defenceturk.net/somalinin-bayraktar-tb2-siha-teslim-aldigi-iddia-edildi.

Defence Türk (2024). Türkiye ve Somali'den Savunma İşbirliği Anlaşması. Erişim tarihi 15 Şubat 2025, https://www.defenceturk.net/Türkiye-ve-somaliden-savunma-isbirligi-anlasmasi.

DEİK (2025). Türkiye-Somali İş Konseyi. Erişim tarihi 14 Şubat 2025, https://www.deik.org.tr/Türkiye-afrika-is-konseyleri-Türkiye-somali-is-konseyi?pm=28&sm=etkinlikler

Demir, E. (2021). Türkiye'nin Suriye Politikası Bağlamında TSK'nın Suriye'deki Sınır Ötesi Harekâtlarının Nedenleri ve Sonuçları. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi.* Cilt 5, Sayı 2, s. 541-580. 07 Ocak 2024. Erişim adresi, https://dergipark.org.tr/tr/pub/bader/issue/67183/995136.

Demircioğlu, F. (2019a) Somali'nin Jeostratejik Önemi. *Somali: Barış, İstikrar ve Kurumsallaşma,* içinde (s.17-32). Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Demircioğlu, F. (2019b) Afrika Boynuzu ve Jeostratejik Önemi. *Somali: Barış, İstikrar ve Kurumsallaşma,* içinde (s.1-15). Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Demircioğlu, F. (2019c) Ülkedeki Türk Silahlı Kuvvetleri Unsurları. *Somali: Barış, İstikrar ve Kurumsallaşma,* içinde (s.113-118). Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Demirtaş, T. (2018). Küresel Güç Mücadelesinin Yeni Cephesi Afrika Boynuzu. *Bilimevi Dış Politika Dergisi*. Cilt 5, Sayı 2, s. 239-262.

Devecioğlu, K. (2024). Türkiye ve Somali: Bölgesel Güvenlikten Ekonomik Kalkınmaya Yeni Bir İş Birliği Yaklaşımı. *Orsam Analiz:317*. s. 1-22.

Development Initiatives (2025). Global Humanitarian Assistance Report 2023. Erişim tarihi 23 Ocak 2025, https://devinit.org/resources/global-humanitarian-assistance-report-2023/#downloads

Dışişleri Bakanlığı (2009). No:61, 04 Mayıs 2009, CTF-151'in Komutasının Ülkemiz Tarafından Devralınması Hk. Erişim tarihi 07 Ocak 2025, https://www.mfa.gov.tr/no_60_-04-mayis-2009_-ctf-151_in-komutasinin-ulkemiz-tarafindan-devralinmasi-hk_.tr.mfa.

Dışişleri Bakanlığı (2012). No: 149, 29 Mayıs 2012, II. İstanbul Somali Konferansı Hk. Erişim tarihi 26 Ocak 2025, https://www.mfa.gov.tr/no_-149_-29-mayis-2012_-ii_-istanbul-somali-konferansi-hk_.tr.mfa.

Dışişleri Bakanlığı (2013a). Ankara'da Tarihi Somali Zirvesi. Somali ve Somaliland Cumhurbaşkanları Ankara'da Biraraya Geldi. Erişim tarihi 25 Ocak 2025,

https://www.mfa.gov.tr/ankara-da-tarihi-somali-zirvesi-somali-ve-somaliland-cumhurbaskanlari-ankara-da-biraraya-geldi.tr.mfa.

Dışişleri Bakanlığı (2013b). Dışişleri Bakan Yardımcısı Naci Koru Somali için Yeni Düzen konulu Brüksel Konferansı'na Katıldı. Erişim tarihi 25 Ocak 2025, https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakan-yardimcisi-naci-koru-somali-icin-yeni-duzen-konulu-bruksel-konferansina-katildi.tr.mfa.

Dışişleri Bakanlığı (2013c). Somali ve Somaliland Cumhurbaşkanlarının Ankara'daki Görüşmeleri Sonunda İmzaladıkları Ankara Bildirisi, 13 Nisan 2013. Erişim tarihi 25 Ocak 2025, https://www.mfa.gov.tr/somali-ve-somaliland-cumhurbaskanlarinin-imzaladiklari-ankara-bildirisi_-13-nisan-2013-ankara.tr.mfa.

Dışişleri Bakanlığı (2023). No: 306, 2 Aralık 2023, Somali'ye Yönelik Silah Ambargosunun Kaldırılmasına Yönelik Birleşmiş Millletler Güvenlik Konseyi Kararı Hk. Erişim tarihi 22 Şubat 2025, https://www.mfa.gov.tr/no_-306_-somali_ye-yonelik-silah-ambargosunun-kaldirilmasina-yonelik-birlesmis-millletler-guvenlik-konseyi-karari-hk.tr.mfa.

Dışişleri Bakanlığı (2024a). Ülke Künyesi. Erişim tarihi 18 Kasım 2024, https://www.mfa.gov.tr/Türkiye-somali-siyasi-iliskileri.tr.mfa.

Dışişleri Bakanlığı (2024b). Somali'nin Siyasi Görünümü. Erişim tarihi 18 Kasım 2024, https://www.mfa.gov.tr/somali-siyasi-gorunumu.tr.mfa.

Dışişleri Bakanlığı (2024c). Türkiye Somali Siyasi İlişkileri. Erişim tarihi 22 Aralık 2024, https://www.mfa.gov.tr/Türkiye-somali-siyasi-iliskileri.tr.mfa.

Dışişleri Bakanlığı (2024ç). Türkiye Cumhuriyeti'nin kolaylaştırıcılığıyla Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti ve Somali Federal Cumhuriyeti'nin Ankara Bildirisi. Erişim tarihi 26 Aralık 2024, https://www.mfa.gov.tr/etiyopya-federal-demokratik-cumhuriyeti-ve-somali-federal-cumhuriyeti-nin-ankara-bildirisi.tr.mfa.

Dışişleri Bakanlığı (2025). Türkiye-Afrika İlişkileri. Erişim tarihi 27 Ocak 2025, https://www.mfa.gov.tr/Türkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa#:~:text=%C3%9C%C3%

A7%C3%BCnc%C3%BC%20T%C3%BCrkiye%2DAfrika%20Ortakl%C4%B1k%20Zirvesi,38%20Afrika%20%C3%BClkesi%20temsil%20edilmi%C5%9Ftir.

Dinç, C. ve Karataş, B. (2020) Avrupa Entegrasyonu. *Avrupa Birliği: Kurumlar ve Politikalar*, içinde (s.17-46). Nobel Yayınları, Ankara.

Diyanet İşleri Başkanlığı (2024). Din Hizmetleri Müşavirliği. 11 Haziran 2024. Erişim adresi, https://disiliskiler.diyanet.gov.tr/Detay/224/din-hizmetleri-m%C3%BC%C5%9Favirli%C4 %9Fi.

Donelli, F. (2015). Turkey's Presence in Somalia: A Humanitarian Approach. *The Depth of Turkish Geopolitics in the AKP's Foreign Policy: From Europe to an Extended Neighbourhood,* içinde (s. 35-51). Università per Stranieri di Perugia Press, Perugia.

Duman, M.Z. (2011). Turgut Özal'ın Politikalarında Ekonomik Rasyonalizm. *Sosyoloji Dergisi*. Cilt 24, Sayı 23, s. 105-123.

Elmalı, S. ve Ezikoğlu, Ç. (2022). Bir Güvenlik Sorunu Olarak Klan Sistemi: Somali. *Hitit Ekonomi ve Politika Dergisi*. Cilt 2, Sayı 1, s. 41-49.

Embassy of Federal Republic of Somalia (2024). Our Ambassadors. Erişim tarihi 22 Aralık 2024, https://ankara.mfa.gov.so/our-ambassadors/.

Embassy of Federal Republic of Somalia (2025). Contact. Erişim tarihi 07 Ocak 2025, https://ankara.mfa.gov.so/contact/#.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2016). Türkiye İle Somali Arasında Elektrik Alanında İşbirliği Anlaşması İmzalandı. Erişim tarihi 17 Şubat 2025, https://enerji.gov.tr/haber-detay?id=158.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2024a). Türkiye'nin Afrika Boynuzu'ndaki Varlığını Enerji Alanındaki Bu İş Birlikleriyle Güçlendireceğiz. Erişim tarihi 17 Şubat 2025, https://enerji.gov.tr/haber-detay?id=21255.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2024b). Türkiye Somali'de Petrol ve Doğal Gaz Arayacak. Erişim tarihi 17 Şubat 2025, https://enerji.gov.tr/haber-detay?id=21332

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2024c). Oruç Reis Somali'de. Erişim tarihi 17 Şubat 2025, https://enerji.gov.tr/haber-detay?id=21383#:~:text=Oru%C3%A7%20Reis%2C%20Somali%20denizlerinde%20ruhsat,da%20bu%20g%C3%B6revlerine%20devam%20edecek.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2024ç). Gabar'da Rekor Petrol Üretimi. Erişim tarihi 17 Şubat 2025, https://enerji.gov.tr/haber-detay?id=21415.

Engin Güder, B. (2024). Doğu Afrika'daki İç Çatışmalarda Komşu Ülke Faktörü: Somali İç Savaşı Örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*. Cilt 22, Sayı 51, s. 196-218.

Erdağ, R. (2013). Security Studies and International Terrorism. *European Scientific Journal*. Cilt 9, Sayı 23, s. 62-73.

Erdağ, R. (2017). Normalleşmeden Gerilim ve Çatışmaya: Türkiye-Suriye İlişkileri. *AK Parti'nin 15 Yılı Dış Politika*, içinde (s.317-336). SETA Yayınları, İstanbul.

Erdağ, R. (2021). Dönüşen Libya Krizinde Türkiye'nin Pozisyonu. *Ortadoğu Analiz*. Cilt 12, Sayı 100, s. 48-51.

Erdağ, R. (2023a). 2000'li Yıllarda Uluslararası Sistemde ve Türk Dış Politikasında Değişim ve Dönüşüm. *21. Yüzyılda Türkiye'nin Dış Politikası*, içinde (s.1-16). Kadim Yayınları, Ankara.

Erdağ, R. (2023b). Sonuç. *21. Yüzyılda Türkiye'nin Dış Politikası*, içinde (s.333-335). Kadim Yayınları, Ankara.

Erdil, B. (2022). Use of Smart Power as an Instrument of Public Diplomacy. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*. Cilt 6, Sayı 1, s. 247-270.

Erdoğan, R.T. (2011). Somali'nin Gözyaşları. *Yeni Fikir Dergisi*. Cilt 3, Sayı 7, s. 73-89.

EU Election Expert Mission (2017). Somalia 2016-2017 Limited Election Process. Erişim tarihi 18 Kasım 2024, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eu_eem_somalia_final_report.pdf

Euronews (2019). İran Dışişleri Bakanı Cevad Zarif: Nükleer Anlaşmayı Savunmak Hukukun Üstünlüğünü Savunmak Demek. 09 Kasım 2024. Erişim adresi,

https://tr.euronews.com/2019/08/24/iran-disisleri-bakan-cevad-zarif-nukleer-anlasmay-savunmak-hukukun-ustunlugunu-savunmak-de.

Euronews (2024). Eş-Şebab, Somali'nin Başkenti Mogadişu'da Bir Otele Saldırdı: EnAz 32 Kişi Öldü. Erişim tarihi 22 Şubat 2025, https://tr.euronews.com/2024/08/03/es-sebab-somalinin-baskenti-mogadisuda-bir-otele-saldirdi-en-az-32-kisi-oldu.

Favori Airports (2025). Favori Airport Hakkında. Erişim tarihi 16 Şubat 2025, http://www.favoriairports.com/hakkimizda#:~:text=Favori%20Airport%20Hakk%C4%B1nda&text=Bu%20hedefler%20do%C4%9Frultusunda%20havac%C4%B1l%C4%B1k%20sekt%C3%B6r%C3%BCnde,20%20y%C4%B1l%20s%C3%BCre%20ile%20%C3%BCstlenmi%C5%9Ftir.

Fidan, H. (2013). A Work in Progress: The New Turkish Foreign Policy. *Middle East Policy*. Cilt 20, Sayı 1, s.91-96.

Fidan, H. (2023). Türkiye Yüzyılında Türk Dış Politikası. *TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Takdim Kitapçığı*. s.1-81.

Flint, C. (2006). *Introduction to Geopolitics.* Routledge, Londra.

Fukuyama, F. (1989). The End of History? *The National Interest*. Sayı 16, s. 3-18.

Gallarotti, M.G. (2011). The Power Curse: The Paradox of Power in World Politics. *Polis*. Cilt 3, Sayı 123, s. 1-34.

Gallarotti, M.G. (2015). Smart Power: Definitions, Importance, and Effectiveness. *Journal of Strategic Studies.* Cilt 38, Sayı 3, s. 245-281.

Gelb, L.H. (2009). *Power Rules: How Common Sense can Rescue American Foreign Policy.* Harper Collins, New York.

George, S. (2021). To Collude or Collide? How Combining Hard Power and Soft Power Can Be a Problem or the Solution. *Smarter Power the Key to a Strategic Transatlantic Partnership,* içinde (s. 31-49). Center for Transatlantic Relations, Washington.

Göksu, O. (2023). 21. Yüzyılda Türkiye'nin Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Gücü: Yapısı, Araçları ve Mesajları. *Erciyes İletişim Dergisi*, 10(2), s, 845-870.

Gray, C.S. (2011). Power and Soft Power: The Utility of Military Force as an Instrument of Policy in the 21st Century. *Strategic Studies Institute.* s. 1-59.

Green, H.S. (2015). The Soft Power of Cool: Economy, Culture and Foreign Policy in Japan. *Toya Hogaku.* Cilt 58, Sayı 3, s.47-68.

Gross, E. (2013). Peacebuilding in 3D:EU and US Approaches. *EU Institute for Security Studies.* Sayı 130, s. 9-13.

Guehenno, J.M. (1995). *The End of the Nation State.* University of Minnesota Press, Minneapolis.

Güntay, V. (2016). Ulusal Güvenlik Çerçevesinde Siber Güvenlik Yaklaşımı Oluşturma Sorunu. *Cyberpolitik Journal*. Cilt 1, Sayı 1, s. 95-113.

Hackbarth, J. R. (2008). Soft Power and Smart Power in Africa. *Center for Contemporary Conflict*. Naval Postgraduate School.

Halliday, F. (2001). The Romamce of Non-state Actors. *Non-state Actors in World Politics*, içinde (s. 21-37). Palgrave, New York.

Hassan, O., Ndalila, J. ve Abdulrahman, M.M. (2023). The Impact of Somalia-Turkey Cooperation on Advancement of Somali International Political Representation. *International Journal of Scientific and Research Publications*. Cilt 13, Sayı 3, s.139-145.

Hazar Derneği (2017). Türk Kızılayı; Afrika Sunumu. 7 Haziran 2024. Erişim adresi, http://www.hazardernegi.org/turk-kizilayi-afrika-sunumu/.

Heywood, A. (2018). *Küresel Siyaset. 5. Baskı.* Adres Yayınları, Ankara.

Inboden, W. (2008). *Religion and American Foreign Policy, The Soul of Containment.* Cambridge University Press, Cambridge.

Ingiriis, M.H. (2016). *The Suicidal State in Somalia: The Rise and Fall of the Siad Barre Regime, 1969–1991*. University Press of America, New York.

İHH (2008). Somali'ye 7 Su Kuyusu. 18 Ocak 2025. Erişim adresi, https://ihh.org.tr/haber/somaliye-7-su-kuyusu-544.

İHH (2010). Somali Işığı Gördü. 18 Ocak 2025. Erişim adresi, https://ihh.org.tr/haber/somali-isigi-gordu-471.

İHH (2025). İnsani Yardım. 18 Ocak 2025. Erişim adresi, https://ihh.org.tr/haber?category=insaniyardim-somali&page=1.

İpek, V. (2014). The 2011 Landing of Turkey on Somalia: The "State to People" Aspect of Turkish Foreign Policy Towards Sub-Saharan Africa. *European Scientific Journal*. Cilt 10, Sayı 10, s. 412-428.

İpek, Y. (2018). Dış Politikada Medyanın Rolü. *Lectio Socialis.* Cilt 2, Sayı 2, s. 153-161.

İskit, T. (2018). *Diplomasi Tarihi*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Janson, P. (2018). Smartness as Prudence: Smart Power and Classical Realism. *Journal of Political Power*. Cilt 11, Sayı 3, s. 341-358.

Kadercan, B. (2019). Güç. *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, içinde (s.323-335). Küre Yayınları, İstanbul.

Kaplan, E. (2015). *To Kill Nations: American Strategy in the Air-Atomic Age and the Rise of Mutually Assured Destruction.* Cornell University Press, New York.

Karakaya, İ. (2020). Küresel Terörizmle Mücadele: Yerel, Bölgesel ve Küresel Güçlerin IŞİD ile Mücadele Politikaları. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Cilt 9, Sayı 1, s. 92-108. 06 Ocak 2024. Erişim adresi, https://dergipark.org.tr/ tr/pub/klujfeas/issue/53391/684876.

Karaman, A.S. ve Yiğittepe, L. (2022). Kopenhag Okulu'nun Toplumsal Güvenlik Kurami Çerçevesinde Türkiye'deki Pandemi Sürecinin Değerlendirilmesi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. Cilt 22, Sayı 1, s. 30-40.

Kaşıkcı, T. (2023). Uluslararası Örgütlerle İlişkiler. *21. Yüzyılda Türkiye'nin Dış Politikası*, içinde (s.17-34). Kadim Yayınları, Ankara.

Kavas, A. (2001). Doğu Afrika Sahilinde Osmanlı Hakimiyeti: Kuzey Somali'de Zeyla İskelesinin Konumu (1265-1334/1849-1916).Eş-Şebâb Hareketi ve Somali'de İslam'ın Geleceği. *İslâm Araştırmaları Dergisi*. Sayı 5, s. 109-134.

Keohane, R. ve Nye, J.S. (2011). *Power and Interdependence*. Fourth Edition. Longman, New York.

Keser, U. (2010). Kore'den Günümüze Birleşmiş Milletler Misyonlarında Türk Silahlı Kuvvetlerinin Rolü ve Kamuoyuna Yansımaları, *On İkinci Askerî Tarih Sempozyumu Bildirileri-II* içinde (s.15-59). Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Keyman, E.F. (2017). A New Turkish Foreign Policy: Towards Proactive "Moral Realism". *Insight Turkey*. Cilt 19, Sayı 1, s.55-69.

Kınık, K. (2022) Türk Kızılayın Kültürel Diploması Çalışmaları. *Türkiye'nın Yumuşak Güç Enstrümanı Olarak Kültürel Diplomasi ve İletişim*, içinde (s.295-315). Birinci Baskı, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul.

Kızılay (2020). Türk Kızılay Dünya Genelindeki Delegasyon Sayısını 17'ye Çıkardı. Erişim tarihi 17 Ocak 2025, https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberArsiviDetay/4942.

Kızılay (2025a). Tüzüğümüz. Erişim tarihi 17 Ocak 2025, https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tuzugumuz.

Kızılay (2025b). Somali Aşevi Bağışı. Erişim tarihi 17 Ocak 2025, https://bagis.kizilay.org.tr/tr/bagis/bagisyap/274/somali-asevi-bagisi?bagismiktar =11.

KKK.lığı (2024). Tören. Erişim tarihi 22 Şubat 2025, https://www.kkk.tsk.tr/default/haber/haber-705.aspx.

Kluijver, R. (2021). *A Political History of Somalia.* Center for International Studies.

Koratayev, A. ve Voronina, E. (2024). Revolutionary and Quasi-Revolutionary Events in Somalia (1960–2023). *Institute for African Studies*. Cilt 5, Sayı 2, s. 349-400.

Korkmaz, S. (2022). Bir Yumuşak Güç Unsuru Olarak YTB: Türkiye Mezunu Üst Düzey Bürokratlar. *Tetkik*. Sayı 2, s. 319-335.

Kriter (2023). Afrika'nın Savunma ve Güvenlik Anlayışında Türk Savunma Sanayii Etkisi. 23 Şubat 2025. Erişim adresi, https://kriterdergi.com/dosya-afrika/afrikanin-savunma-ve-guvenlik-anlayisinda-turk-savunma-sanayii-etkisi.

Kumek, İ. (2023). Yükselen Bir Orta Gücün Statü Arayışı: Türkiye ve Birleşmiş Milletler Barışı Koruma. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. Cilt 19, Sayı 44, s.33-65.

Küçük, A. ve Aksu, F. (2019). Musul Rehineler Krizinde Türkiye'nin Kriz Yönetimi. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi.* Cilt 6, Sayı 1, s. 13-54. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/744189.

Lewis, İ.M. (1965). *Modern History of Somalia: Nation and State in the Horn of Africa,* Westview Press, Londra.

Lo, A.A. (2023). Leveraging Sports for Public Diplomacy Outcomes: The Case of Qatar's FIFA World Cup 2022. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi.* Cilt 5, Sayı 1, s.33-49.

Machiavelli, N. (2018). Hükümdar. Çev. Necdet Adabağ, 16'ncı Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Mackinder, H. (1904). The Geographical Pivot of History. *The Geographical Journal.* Cilt 170, Sayı 4, s.298-321.

Mahan, A.T. (1890). *The Influence of Sea Power upon History: 1660–1783.* Little, Brown and Company, Boston.

Maxwell, D. ve Majid, N. (2016). *Famine in Somalia: Competing Imperatives Collective Failures, 2011-12.* Oxford University Press, Oxford.

Mavi Vatan (2024). Türkiye & Somali Deniz Güvenliği Anlaşması. Erişim tarihi 20 Şubat 2025, https://mavivatan.net/Türkiye-somali-deniz-guvenligi-anlasmasi/.

Mearsheimer, J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics.* Norton, New York.

MEB (2024). Hükûmet Bursları Arşiv (2024-2025). 08 Kasım 2024. Erişim adresi, https://abdigm.meb.gov.tr/www/arsiv-2024-2025/icerik/2205

Memleket (2021). Somalili Kadın Polisler Türkiye'de Özel Harekat Eğitimi Aldı. Erişim tarihi 22 Şubat 2025, https://www.memleket.com.tr/somalili-kadin-polisler-Türkiyede-ozel-harekat-egitimi-aldi-2110135h.htm.

Mısırlı, H. (2023). Turkey's Foreign Policy in Africa: Somalia Initiative as a Test Case for Turkey's Soft Power Diplomacy (2005-2022). *Journal of Humanities and Cultural Studies.* Cilt 5, Sayı 5, s. 235-243.

Modelski, G. (1987). *Long Cycles of World Politics.* University of Washington Press, Seattle.

Moon, B.K. (2011). Famine in Somalia. Erişim tarihi 18 Kasım 2024, https://www.un.org/sg/en/content/sg/articles/2011-07-21/famine-somalia.

Morgenthau, H.J. (1948). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace.* Knopf, New York.

MSB (2024). Milli Savunma Bakanı Yaşar Güler, TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda Konuştu. Erişim tarihi 02 Mart 2025, https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/3dbcc64d64e145ab8f8c6413cc0f96cf.

Mynet (2023). Hollanda'da Rekor Yardım Toplamıştı! Hataylı Karsu'dan Enkaz Fotoğrafı. 08 Kasım 2024. Erişim adresi, https://www.mynet.com/hollanda-da-rekor-yardim-toplamisti-hatayli-karsu-dan-enkaz-fotografi-449606-mymagazin

Nye, J.S. (1990). The Changing Nature of World Power. *Political Science Quarterly.* Cilt 105, Sayı 2, s. 177-192.

Nye, J.S. (1990). Soft Power. *Foreign Policy.* Sayı 80, s. 153–171.

Nye, J.S. (2004a). Soft Power and American Foreign Policy. *Political Science Quarterly.* Cilt 119, Sayı 2, s. 255–270.

Nye, J.S. (2004b). *Soft Power The Means to Success in World Politics*. Public Affairs, New York.

Nye, J.S. (2009). Get Smart: Combining Hard and Soft Power. *Foreign Policy*. Cilt 88, Sayı 4, s. 160–163.

Nye, J.S. (2011a). Power and Foreign Policy. *Journal of Political Power*. Cilt 4, Sayı 1, s. 9-24.

Nye, J.S. (2011b). *The Future of Power.* Public Affairs, New York.

Nye, J.S. (2003). *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone.* Oxford University Press, Oxford.

Nossel, S. (2004). Smart Power. *Foreign Affairs*. Cilt 83, Sayı 2, s. 131-142.

Oğultürk, M.C. (2020). Somali'de İstikrarın Sağlanmasında AMISOM'un Rolü ve Bölgesel Etkisi. *Yeni Dünya Ekonomi ve Güvenlik Mimarisi*, içinde (s. 641-654). TASAM Yayınları, İstanbul.

OIC (2024a). Member States. Erişim tarihi 22 Aralık 2024, https://new.oic-oci.org/SitePages/MemberStates.aspx.

OIC (2024b). Islamic Summit. Erişim tarihi 22 Aralık 2024, https://www.oic-oci.org/confdetail/?cID=6&lan=en.

OIC (2025). Islamic Summit. 27 Ocak 2025. Erişim adresi, https://www.oic-oci.org/confdetail/?cID=6&lan=en#collapseOne7.

Oktav, Ö.Z. (2015). Syrian Civil War and Turkey-Syria-Iran Relations. *TUBITAK.* s. 1-18.

Omar, O.M. (2001). *The Scramble in the Horn of Afrıca: History of Somalia (1827–1977).* Somali Publications, Mogadishu.

Olins, W. (2005). Making a National Brand. *The New Public Diplomacy*: *Soft Power in International Relations*, içinde (s. 169-178). Palgrave Macmillan, New York.

Onuf, N.G. (1989). *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations.* University of South Carolina Press, Columbia.

Organski, A.F.K. (1968). *World Politics.* Second Edition. Alfred A. Knopf, New York.

OTC (2025). Sakarya Gaz Sahası Geliştirme Projesi. 17 Şubat 2025. Erişim adresi, https://tp-otc.com/surdurulebilirlik/sakarya-gaz-sahasi-hakkinda/#:~:text=Sakarya%20Gaz%20Sahas%C4%B1%20Bat%C4%B1%20Karadeniz,taraf%C4%B1ndan%20milli%20imkanlar%20ile%20yap%C4%B1lm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r.

Oxford Learner's Dictionary (2024). Power. 07 Eylül 2024. Erişim adresi, https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/power1?q=power.

Overy, R. (2005). Total War II. The Second World War. *The Oxford History of Modern War*, içinde (s. 138-157). Oxford University Press, Oxford.

Öğün, M.N. ve Aslan, M. (2014). Change in Conceptualization of Power. *İGÜSBD.* Cilt 1, Sayı 2, s. 87-113.

Özcan, A. (2011). *İnsanlığımız ve Jeo-Stratejik Gerçekler Işığında Somali.* Arı Hareketi, İstanbul.

Özdemir, H. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. Cilt 63, Sayı 3, s. 113-144.

Özerdem, A. (2016). İnsaniyetçilik ve Türk Dış Politikası. *Uluslararası İlişkiler*. Cilt 13, Sayı 5, s. 129-149.

Özer, B. ve Karadağ, Çelik, C.T. (2017). Willy Brandt'ın "Ostpolitik"inin Alman Dış Politikasına Mirası. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 52, s. 134-148.

Özgen, C. (2019). Türkiye'nin Denizaşırı Askerî Üs Kurma Girişimleri: Tespitler ve Geleceğe Yönelik Öneriler. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*. Cilt 8, Sayı 2, s. 381-408.

Özkan, M. (2014). Turkey's Involvement in Somalia: Assesment of a State-Building in Progress. SETA. s. 1-66.

Özkan, A. (2015). 21. Yüzyılın Stratejik Vizyonu Kamu Diplomasisi ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi İmkânları. *Stratejik Rapor:70.* TASAM Kamu Diplomasisi Enstitüsü, Ankara.

Özpolat, H. (2017). Tanrının Siyasetinden Siyasetin Tanrısına: Egemenlik Kuramının Dönüşümü. *MÜHF – HAD.* Cilt 23, Sayı 2, s.143-166.

Öztürk, S. ve Saygın, S. (2017). 1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt 6, Sayı 12, s. 1-12.

Perceptiotr (2024). Somali Başbakanı. Erişim tarihi 18 Kasım 2024, https://perceptiotr.com/.

Petrőcz, J.O. (2014). Turkey in the Horn of Africa: Turkish-Somali Military Connections Focused on the Turkish Military Camp in Mogadishu, Somalia. *Journal of Central and Eastern European African Studies.* Cilt 3, Sayı 4, s. 44-57.

Pinstrup-Andersen, P. (2009). Food Security: Definition and Measurement. *Springer*. Cilt 1, s. 5-7.

Pirinççi, F. ve Demirtaş, T. (2014). Türk Dış Politikasında İnsanı Diplomasi: Suriye Krizi Örneği. *Türk Dış Politikası Yıllığı 2014*. s.11-37.

Pirinççi, F. ve Demirtaş, T. (2020). Sömürgecilik Mirasının Somali'ye Etkisi. *International Journal of Social Inquiryi*. Cilt 13, Sayı 2, s.765-789.

Polis Dergisi (2025). Somali Polisine Özel Harekat Eğitimi. Erişim tarihi 22 Şubat 2025, https://polisdergisi.pa.edu.tr/somali-polisine-ozel-harekat-egitimi-1348-haber.

Resmî Gazete (2011). Milletlerarası Andlaşma. Erişim tarihi 14 Ocak 2025, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/04/20110414-7.htm.

Resmî Gazete (2012). Milletlerarası Andlaşma. Erişim tarihi 14 Ocak 2025, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/10/20121010-4.htm.

Resmî Gazete (2016). Milletlerarası Andlaşma. Erişim tarihi 20 Şubat 2025, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/05/20160510-1.pdf.

Resmî Gazete (2020a). Milletlerarası Andlaşma. Erişim tarihi 15 Şubat 2025, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/01/20200125-3.pdf.

Resmî Gazete (2020b). Milletlerarası Andlaşma. Erişim tarihi 20 Şubat 2025, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/04/20200404-11.pdf.

Resmî Gazete (2025a). Milletlerarası Andlaşmalar ve Sözleşmeler: Somali. Erişim tarihi 28 Ocak 2025, https://www.resmigazete.gov.tr/.

Resmî Gazete (2025b). TBMM Kararı. Erişim tarihi 22 Şubat 2025, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2025/02/20250206-1.pdf.

Resnick, E. (2015). I Will Follow: Smart Power and the Management of Wartime Alliances. *Journal of Strategic Studies*. Cilt 38, Sayı 3, s. 383-409.

Sağlık Bakanlığı (2023). Mogadişu Somali-Türkiye Recep Tayyip Erdoğan Eğitim ve Araştırma Hastanesi. 11 Haziran 2024. Erişim adresi, https://somaliturkishhospital.saglik.gov.tr/TR-816666/tarihcemiz.html.

Salama, P. et.al. (2012). Famine in Somalia: Evidence for a Declaration. *Global Food Security*. s. 1-8.

Saliu, H. ve Llunji, V. (2022). Cultural Diplomacy of Kosovo after the Declaration of Independence. *Information & Media*. Cilt 93, s. 62-76.

Saner, K. (2023). İnsani Diplomasinin Normatif ve Etik Çerçevesi. *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi,* içinde (s.93-128). Kızılay Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.

Sander, O. (2017). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e.* 32. Basım. İmge Kitabevi, İstanbul.

Sander, O. (2018). *Siyasi Tarih (1918-1994).* 28. Basım. İmge Kitabevi, İstanbul.

Savunma Sanayist (2023). BAYKAR'ın AKINCI ve TB2 İhraç Ettiği Ülke Sayısı Açıklandı. 23 Şubat 2024. Erişim adresi, https://www.savunmasanayist.com/aselsanin-elektronik-harp-sistemleri-avrupa-arenasinda/.

Savunma Sanayist (2024). Türkiye'den Somali'de Balistik Füze Test Sahası Adımı. 23 Şubat 2024. Erişim adresi, https://www.savunmasanayist.com/Türkiyeden-somalide-balistik-fuze-test-sahasi-adimi/.

Saygın, E. ve Yamak, T. (2023). 21. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Ekonomi-Politik Belirleyicileri. *21. Yüzyılda Türkiye'nin Dış Politikası*, içinde (s.295-314). Kadim Yayınları, Ankara.

Scott, S. V. (2008). Securitizing Climate Change: International Legal Implications and Obstacles. *Cambridge Review of International Affairs*. Cilt 21, Sayı 4, s. 603-619.

SETA (2024a). Türkiye-Somali Anlaşmasının Verdiği Mesaj ve Türkiye ile Müttefiklik. 15 Şubat 2024. Erişim adresi, https://www.setav.org/odak/Türkiye-somali-anlasmasinin-verdigi-mesaj-ve-turkiye-ile-muttefiklik.

SETA (2024b). Türkiye-Somali İlişkileri: Stratejik Ortaklıkta Güvenlik ve İstikrar. 20 Şubat 2024. Erişim adresi, https://www.setav.org/haber/Türkiye-somali-iliskileri-stratejik-ortaklikta-guvenlik-ve-istikrar.

Sharif, S. M. (2020). The AK Party's Foreign Policy: Turkish Somalia Relations. *Qalaaı Zanistscıentific Journal*. Cilt 5, Sayı 1, s. 280-309.

Shay, S. (2020). Turkey and the War Against Al Shabaab in Somalia. *Research Institute for European and American Studies.* s. 1-4.

Sıradağ, A. (2016a). Turkish-Somali Relations: Changing State Identity and Foreign Policy. *Inquiry*. Cilt 2, s. 89-106.

Sıradağ, A. (2016b). Türkiye-Somali İlişkileri: Sebepler, Dinamikler ve Meydan Okumalar. *Ortadoğu Yıllığı 2016*, içinde (s.697-713). Kadim Yayınları, Ankara.

Sıradağ, A. (2022a). The Rise of Turkey's Soft Power in Africa: Reasons, Dynamics, and Constraints. *International Journal of Political Studies.* Cilt 8, Sayı 2, s. 1-14.

Sıradağ, A. (2022b). Turkey's Growing Role as a Security Actor in Somalia: Dynamics and Motivations. *Journal of Academic Inquiries.* Cilt 17, Sayı 2, s. 389-404.

Sıradağ, A. (2023). 21. Yüzyılda Türkiye-Afrika İlişkileri. *21. Yüzyılda Türkiye'nin Dış Politikası*, içinde (s.241-258). Kadim Yayınları, Ankara.

Stewart, R.W. (2001). The United States Army in Somalia. 1992-1994. *U.S. Army Center of Military History*. s. 1-28.

Stratejik Düşünce Enstitüsü (2025). Türkiye-Somali Anlaşması'nın Nedenleri. 17 Şubat 2024. Erişim adresi, https://www.sde.org.tr/Türkiye-somali-anlasmasinin-nedenleri-konu-694.

Şahin, G. (2019a) Sosyoekonomik, Sosyokültürel, İdari ve Siyasi Yapı. *Somali: Barış, İstikrar ve Kurumsallaşma*, içinde (s.34-63). Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Şahin, G. (2019b) İç Savaş ve Çözüm Bekleyen Sorunlar. *Somali: Barış, İstikrar ve Kurumsallaşma,* içinde (s.65-75). Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Şahin, M. (2021). Türkiye'nin Somali Politikasının İncelenmesi: 2011-2020 Dönemi. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*. Cilt 9, Sayı 1, s.109-147.

Şenyurt, S.E. ve Taşkın, M.Ö. (2022). The Other Face of Turkey's Foreign Policy in Sub-Saharan Africa: Soft Power Policy in Somalia. *Florya Chronicles of Political Economy.*. Cilt 10, Sayı 1, s. 19-36.

Şeyşane, V. ve Tanrıverdi Şeyşane, G. (2022). States as 'Humanitarians': The Turkish Brand of Humanitarian Diplomacy. *Marmara University Journal of Political Science*. Cilt 10, Sayı 1, s. 153-178.

Şimşek, F. (2022). Uluslararası Öğrenci Hareketliliği ve Türkiye Yükseköğretiminde Afrikalı Öğrenciler. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi (TURKSOSBİLDER).* Cilt 7, Sayı 1, s. 12-36. Erişim adresi, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2175390.

Tabur, İ., Tağ, M.N. ve Demirhan, N.A. (2016). Korsanlık ve Deniz Haydutluğu İle Mücadele: Somali Örneği ve Türkiye'nin Katkıları. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. Cilt 2, Sayı 1, s. 1-20.

Takım, A. (2011). Türkiye'de 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları. *Maliye Dergisi*. Sayı 160, s. 154-176.

Tangör, B. (2019). AB Güvenlik ve Savunma Politikaları. *Avrupa Birliği,* içinde (s. 140-167). Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Tanrısever, O.F. (2014). Güç. *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar,* içinde (s. 53-71). İletişim Yayınları, İstanbul.

TASAM (2024). Türkiye'nin Hint Okyanusu Bölgesi'nde Genişleyen Stratejik Alanı. Erişim tarihi 23 Şubat 2025, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/72656/Türkiyenin_hint_okyanusu_bolgesinde_genisleyen_stratejik_alani.

Tayfur, M.F. (2014). Devletler ve Piyasalar. *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar,* içinde (s. 183-216). İletişim Yayınları, İstanbul.

TBMM (2010). Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Somali Hükümeti Arasında Askerî Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İş Birliği Çerçeve Anlaşmasının

Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun. Erişim tarihi 07 Ocak 2025, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc095/kanuntbmmc095/kanuntbmmc09506054.pdf.

TBMM (2018). Türkiye Büyük Millet Meclisi Dışişleri Komisyonu Tutanak Dergisi. Erişim tarihi 17 Şubat 2025, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=2054.

TDK (2024). Güncel Türkçe Sözlük: Güç. 07 Eylül 2024. Erişim adresi, https://sozluk.gov.tr/.

The Covenant of the League of Nations (1920). The Covenant of the League of Nations. 09 Ekim 2024. Erişim adresi, https://www.ungeneva.org/en/about/league-of-nations/covenant.

The UN Charter (1945). Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice. 09 Ekim 2024. Erişim adresi, https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf.

Thucydides (1974). *The History of the Peloponnesian War*. M. I. Finley (ed.) Penguin, New York.

THY (2025). Uçuş Noktalarımız ve Güncel Uçuş Planımız. Erişim tarihi 16 Şubat 2025, https://www.turkishairlines.com/tr-tr/ucus-noktalarimiz/.

Ticaret Bakanlığı (2025a). Somali Ülke Profili. Erişim tarihi 14 Şubat 2025, https://ticaret.gov.tr/data/5b885d7baf23be7c5c10c692/Somali%20%c3%9clke%20Profili%202024.pdf.

Ticaret Bakanlığı (2025b). İki Ülke Arasında Ticaretin Altyapısını Oluşturan Anlaşma ve Protokoller. Erişim tarihi 15 Şubat 2025, https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/somali/ikili-anlasmalar/iki-ulke-arasinda-ticaretin-altyapisini-olusturan-anlasma-ve-protokoller.

TİKA (2012). İstanbul Zirvesi Somali'nin Umududur. Erişim tarihi 26 Ocak 2025, https://tika.gov.tr/detail-istanbul_zirvesi_somalinin_umududur/.

TİKA (2025a). Hakkımızda. Erişim tarihi 16 Ocak 2025, https://tika.gov.tr/kurumumuz/hakkimizda/.

TİKA (2025b). Somali-Mogadişu Program Koordinasyon Ofisi. Erişim tarihi 16 Ocak 2025, https://tika.gov.tr/office/somali-mogadisu-program-koordinasyon-ofisi/.

Tokay, N. (2023). AFAD'ın Kamu Diplomasisi Uygulamalarının Ulusal Güvenliğe Katkısı ve İç Kamu Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi. *Journal of International Relations and Political Science Studies*. Sayı 9, s.42-63.

Towle, P. (2005). Cold War. *The Oxford History of Modern War*, içinde (s. 139-176). Oxford University Press, Oxford.

TRT (2024). TRT. 07 Kasım 2024. Erişim adresi, https://www.trt.net.tr/.

TRT Haber (2018). Kuzey Kore'den Güney Kore'ye "Nadir Görülen" Özür Mesajı. 08 Kasım 2024. Erişim adresi, https://www.trthaber.com/haber/dunya/kuzey-koreden-guney-koreye-nadir-gorulen-ozur-mesaji-358709.html.

TRT Haber (2024a). İngiliz Müzisyen Waters'tan Cumhurbaşkanı Erdoğan'a Teşekkür. 07 Kasım 2024. Erişim adresi, https://www.trthaber.com/haber/dunya/ingiliz-muzisyen-waterstan-cumhurbaskani-erdogana-tesekkur-882820.html.

TRT Haber (2024b). TRT Haber Somali'de: Türkiye'nin Yurt Dışındaki En Büyük Üssü. Erişim tarihi 20 Şubat 2025, https://www.trthaber.com/haber/dunya/trt-haber-somalide-Türkiyenin-yurt-disindaki-en-buyuk-ussu-843529.html.

TÜİK (2025). İstatistik Veri Portalı. Erişim tarihi 14 Şubat 2025, https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1.

Türkçenin Sesi Radyosu (2024). Türkçenin Sesi Radyosu Dünyanın 50 Ülkesine Türkçe Sesleniyor. 14 Haziran 2024. Erişim adresi, https://turkceninsesi.yee.org.tr/haberler/T%C3%BCrk%C3%A7enin%20Sesi%20Radyosu%20d%C3%BCnyan%C4%B1n%2050%20%C3%BClkesine%20T%C3%BCrk%C3%A7e%20sesleniyor.

Türkiye Maarif Vakfı (2024). Dünyada Maarif. 14 Haziran 2024. Erişim adresi, https://Türkiyemaarif.org/dunyada-maarif.

Türkmen, A. ve Gulliet, C. (2023). Hard Power Elements in Nation Branding: Bayraktar TB-2 Example. *5th World Conference on Social Sciences.* S. 27-40.

TÜRKSOY (2024). Tarihçe. 09 Kasım 2024.Erişim adresi, https://www.turksoy.org/tarihce.

Türk Telekom (2023). En Popüler Sosyal Medya Platformları ve Kullanım Amaçları. 07 Kasım 2024. Erişim adresi, https://www.turktelekom.com.tr/blog/tum-blog-yazilari/en-populer-sosyal-medya-platformlari-ve-kullanim-amaclari.

Ulusan, Ş. (2008). Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne (Cemiyet-i Akvam) Girişi. *ÇTTAD*. Cilt 7, Sayı 16-17, s. 237-258.

UN (1952). Treaty Series: No. 381. Trusteeship Agreement for the Territory of Somaliland under Italian Administration. s. 255-280. Erişim tarihi 12 Kasım 2024, https://treaties.un.org/doc/publication/UNTS/Volume%20118/v118.pdf .

UN (2024a). Main Bodies. Erişim tarihi 22 Aralık 2024, https://www.un.org/en/about-us/main-bodies.

UN (2024b). United Nations Somalia. Erişim tarihi 22 Aralık 2024, https://somalia.un.org/en/about/about-the-un.

UN A/46/257 (1991). Letter dated 13 June 1991 from the Permanent Representative of Djibouti to the United Nations addressed to the Secretary-General. Erişim tarihi 17 Kasım 2024, https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n91/195/64/pdf/n9119564.pdf.

UN A/46/319 (1991). Letter dated 22 July 1991 from the Permanent Representative of Djibouti to the United Nations addressed to the Secretary-General. Erişim tarihi 17 Kasım 2024, https://digitallibrary.un.org/record/125498?ln=en&v=pdf.

UN Peacekeeping (2024a). Somalia-UNOSOM_I. Background. Erişim tarihi 17 Kasım 2024, https://peacekeeping.un.org/en/mission/past/unosom1backgr2.html.

UN Peacekeeping (2024b). Somalia-UNOSOM_II. Background. Erişim tarihi 17 Kasım 2024, https://peacekeeping.un.org/mission/past/unosom2backgr1.html.

UN Security Council (1992). S/RES/733/1993. Resolution 733 (1992)/Adopted by the Security Council at its 3039th Meeting, on 23 January 1992. Erişim tarihi 17 Kasım 2024, https://digitallibrary.un.org/record/135713?ln=en&v=pdf.

UN Security Council (1992). S/RES/746/1993. Resolution 746 (1992)/Adopted by the Security Council at its 3060th Meeting, on 17 March 1992. Erişim tarihi 17 Kasım 2024, https://digitallibrary.un.org/record/139714?ln=en&v=pdf.

UN Security Council (1992). S/RES/751/1993. Resolution 751 (1992)/Adopted by the Security Council at its 3069th Meeting, on 24 April 1992. Erişim tarihi 17 Kasım 2024, https://digitallibrary.un.org/record/141599?ln=en&v=pdf.

UN Security Council (1993). S/RES/814/1993. Resolution 814 (1993)/Adopted by the Security Council at its 3188th Meeting, on 26 March 1993. Erişim tarihi 17 Kasım 2024, https://digitallibrary.un.org/record/164678?ln=en&v=pdf.

UN Security Council (2007). S/RES/1744/2007. Resolution 1744 (2007)/Adopted by the Security Council at its 5633rd Meeting, on 20 February 2007. Erişim tarihi 17 Kasım 2024, https://digitallibrary.un.org/record/593199?ln=en&v=pdf.

UN Security Council (2024). Resolutions. Erişim tarihi 22 Aralık 2024, https://main.un.org/securitycouncil/en/content/resolutions-0.

Uniranks (2024). UNIRANKS 2024 - World University Rankings. 08 Kasım 2024. Erişim adresi, https://www.uniranks.com/ranking.

Usta, N.B. ve Altuner, İ. (2020). Herakleitos Felsefesinin Temel Kavramları. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 23, s.87-106.

Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. Addison-Wesley, California.

Wendt, A. (1992). Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*. Cilt 46, Sayı 2, s. 391-425.

Wilson, E.J. (2008). Hard Power, Soft Power, Smart Power. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. Cilt 616, Sayı 1, s. 110-124.

World Bank (2025). GDP (current US$) - Somalia. 19 Şubat 2025. Erişim adresi, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2023&locations=SO&start=2023&view=bar.

Yalçın, M. (2016). Türkiye Somali İlişkilerinde El-Şebab Örgütünün Etkisi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*. Cilt 4, Sayı 2, s. 17-49.

Yatağan, A.G. (2018). Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi.* Cilt 28, Sayı 2, s. 69-94.

Yazar, F. (2020). Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Dizi Sektörünün Değerlendirilmesi. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi.* Cilt 4, Sayı 3, s. 529-541.

YEE (2024a). Vizyon-Misyon. 08 Kasım 2024. Erişim adresi, https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/vizyon-misyon.

YEE (2024b). 2022 Faaliyet Raporu. 14 Haziran 2024. Erişim adresi, https://mogadisu.yee.org.tr/tr/yayin/2022-faaliyet-raporu.

Yegin, A. (2016). İran'ın Sert Gücü. *SETA Analiz.* Sayı 150, s. 1-28. 29 Ekim 2024. Erişim adresi, https://file.setav.org/Files/Pdf/20160215153935_iranin-sert-gucu-pdf.pdf.

Yergin, D. (2022). Çeviren: Oya ÖZALTIN. *Yeni Harita: Enerji, İklim ve Uluslar Çatışması.* Nora Yayınları, İstanbul.

Yeryüzü Doktorları (2025). Somali Bağışı. 18 Ocak 2025. Erişim adresi, https://www.yyd.org.tr/tr/projeler/somali-bagisi.

YTB (2024). Uluslararası Öğrenciler. 08 Kasım 2024. Erişim adresi, https://ytb.gov.tr/daireler/uluslararasi-ogrenciler.

Yıldırım, Y. (2020). Greta Thunberg ve İklim İçin Okul Grevleri: Küresel İklim Aktivizminde Yeni Süreç. *Politik Ekonomik Kuram*. Cilt 4, Sayı 1, s. 45-71.

Yılmaz, E. (2020). Bir İtibar İnşası Stratejisi Olarak Türk Hava Yolları Reklamlarında Küre-Yerelleşme Söylemi. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*. Cilt 5, Sayı 10, s. 31-49.

Yılmaz, T.O. (2021). *Teşkilat-ı Mahsusa'nın Doğu Afrika Faaliyetleri: Birinci Dünya Savaşında Sudan, Habeşistan, Somali.* Ötüken Yayınları, İstanbul.

YÖK (2025). Tez Merkezi. 02 Haziran 2025. Erişim adresi, https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp.

Yüksel, A.T. ve Hashi, İ.T. (2021a). Somali'de Osmanlı Hâkimiyeti (1559- 1916). *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Sayı 6, s. 201-236.

Yüksel, A.T. ve Hashi, İ.T. (2021b). Osmanlı Devleti'nin Doğu Afrika Bölgesiyle İlişkileri (1550-1885). *OTAM*. Sayı 49, s. 159-178.